

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	5
ĮVADAS.....	7
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ VIETA TARPTAUTINĖJE PREKYBOJE.....	10
1.1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ SAMPRATA	11
1.2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ RAIDA.....	18
1.2.1. NEOKLASIKINĖ EKONOMINĖ TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORIJA.....	18
1.2.2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PRIKLAUSOMYBĖS TEORIJA	19
1.2.3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ INDUSTRIALIZACIJOS TEORIJA	20
1.3. TARPTAUTINIŲ INVESTICIJŲ TEISINIS REGULIAVIMAS	22
1.4. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIS TARPTAUTINIAM VERSLUI	24
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ ĮTAKOS EKONOMINIAM AUGIMUI VERTINIMO METODIKOS PARENGIMAS	29
2.1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ DINAMIKA	29
2.2. TIESIOGINĖS UŽSIENIO INVESTICIJOS IR ŠALIES EKONOMIKA	37
2.3. TIESIOGINĖS UŽSIENIO INVESTICIJOS LIETUVOJE	39
2.4. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TYRIMO METODIKA	42
2.5. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TYRIMO METODŲ PARINKIMAS	43
3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICJŲ IR EKONOMINIO ŠALIES AUGIMO TYRIMAS	49
3.1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR BENDRO VIDAUS PRODUKTO KORELIACINĖ REGRESINĖ ANALIZĖ	49
3.2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR BENDRO VIDAUS PRODUKTO PROGNOZAVIMAS	58
3.2.1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR BENDRO VIDAUS PRODUKTO PROGNOZAVIMAS SLENKANČIO VIDURKIO METODU.	58
3.2.2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR BENDRO VIDAUS PRODUKTO PROGNOZAVIMAS EKSPONENTINIO IŠLYGINIMO METODU	61
3.2.3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR BENDRO VIDAUS PRODUKTO PROGNOZAVIMAS PAGAL TIESINIO TRENDŲ FUNKCIJĄ	63
IŠVADOS	69
SANTRAUKA (Anglų kalba).....	72
LITERATŪRA	73
1 PRIEDAS	77
2 PRIEDAS	78
3 PRIEDAS	78
4 PRIEDAS	79

SĄNTRUMPŲ SĄRAŠAS

OECD - ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija;
UNCTAD - Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijos;
TUI – Tiesioginės užsienio investicijos;
LLRI – Lietuvos Laisvosios rinkos institutas;
FM – Finansų ministerija;
SD – Statistikos departamentas;
LB – Lietuvos bankas;
ES – Europos sąjunga.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1. Lentelė Investuotojų grupės
2. Lentelė Investicijų klasifikavimas
3. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų teorijų palyginimas
4. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) poveikis vietos šalies ekonomikos augimui
5. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pasiskirstymas pagal charakteristikas ir potencialą
6. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų koreliacijos apskaičiavimas
7. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšio regresinė statistika
8. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų koreliacinės, regresinės analizės rezultatai
9. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) slenkančio vidurkio prognozių apskaičiavimas
10. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto eksponentinio išlyginimo prognozių apskaičiavimas
11. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų eksponentinio prognozavimo tikslumo įvertinimas
12. Lentelė Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tiesinio trendo prognozių apskaičiavimas

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Tiesioginių užsienio investicijų sprendimų schema
- 2 pav. Tarptautinės ekonomikos tarpusavio priklausomybės dimensijos
- 3 pav. Ryšys tarp Tiesioginių užsienio investicijų ir vystymosi
- 4 pav. Užsienio investicijos Lietuvoje
- 5 pav. Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų augimas (1997 01 01– 2007 01 01m.)
- 6 pav. Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui Lietuvoje
- 7 pav. Pagrindinės šalys investuotojos Lietuvoje
- 8 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas, pagal veiklos rūšis
- 9 pav. Tiesioginių užsienio investicijų kitimas pagal pagrindines ekonominės veiklos rūšis
- 10 pav. Tiesioginių užsienio investicijų kitimas pagal pagrindines ekonominės veiklos rūšis

- 11 pav. Bendro vidaus produkto augimas Lietuvoje
- 12 pav. Tiesioginių užsienio investicijų dalis %, tenkanti bendram vidaus produktui Lietuvoje
- 13 pav. Prognozavimų metodų klasifikacija
- 14 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšys
- 15 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto ryšys
- 16 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšys didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuje
- 17 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšys finansinio tarpininkavimo sektoriuje
- 18 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšys nekilnojamo turto, nuomos ir kitos veiklos sektoriuje
- 19 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšys elektros, dujų ir vandens tiekimo sektoriuje
- 20 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto koreliacijos koeficientai skirtingoms ekonominėms veiklos rūšims
- 21 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas slenkančio vidurkio metodu
- 22 pav. Bendro vidaus produkto prognozavimas slenkančio vidurkio metodu
- 23 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas tiesinio trendo funkcijos metodu
- 24 pav. Bendro vidaus produkto prognozavimas tiesinio trendo metodu
- 25 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimo metodų palyginimas.
- 26 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimo metodų palyginimas.
- 27 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimo metodų palyginimas

ĮVADAS

Aktualumas. Investicijos reiškia ilgalaikius kapitalo įdėjimus į kokią nors ūkio šaką. Tarptautinės investicijos padeda kompleksiskai spręsti tiek ekonomines, tiek socialines, tiek politines bei ekologines problemas. Tarptautinės investicijos teigiamai veikia jas priimančių šalių, dažnai vadinamų investicijų recipientais, ekonomiką. Per pastaruosius kelis dešimtmečius tiesioginės užsienio investicijos (TUI) tapo itin svarbios besivystančiame pasaulyje. Remiantis įvairiomis ekonomikos teorijomis, identifikuojami “kanalai” per kuriuos tiesioginių investicijų (TUI) srautai patenka į šalį teigiamai veikia šalies ekonomiką. Tačiau praktiškai labai sunku apibrėžti jų privalumus bei trūkumus.

Daugumoje besivystančių šalių tiesioginės investicijos (TUI) yra išorinių finansų šaltinis, nes tiesioginės užsienio investicijos (TUI) skatina ekonominį vystymąsi daugiau, nei kiti kapitalo pritekėjimo šaltiniai. Pastaruoju metu vis mažiau išskiriamos vidaus ir užsienio investicijos, visiems investuotojams stengiamasi sudaryti pagal galimybes vienodas sąlygas. Tačiau vis dar išlieka ir skirtumai tarp vietinių ir užsienio investicijų. Tai ne tik kapitalas, bet ir „know how“, lengvesnis priėjimas prie naujų rinkų, vietinės ekonomikos integracija į tarptautinės vertės kūrimo grandines. Vietinius investuotojus žymiai lengviau motyvuoti, kad investuotų kapitalą savo šalyje, negu kitų šalių investuotojus. Todėl užsienio investicijų pritraukimui turėtų būti sukurta speciali strategija bei priemonių visuma. Valstybinė tarptautinių investicijų reguliavimo politika susiduria su tam tikrais uždaviniais. Įvairiomis priemonėmis siekiama padidinti tarptautinių investicijų efektą, minimizuoti su jomis susijusius kaštus, sudaryti užsienio partneriams palankų „investicijų klimatą“.

Liberalizavus santykius su užsienio šalimis, Lietuvos užsienio prekybos apyvarta su Vakarų šalimis ir kitomis pasaulio valstybėmis ėmė sparčiai plėtotis. Sparti ūkio transformacija ir restruktūrizacija sudaro sąlygas pertvarkyti prekybą su užsienio valstybėmis. Didelės investicijos į kapitalą generuoja tvarią ekonomiką plėtrą. Išsiplėtusios Europos Sąjungos kontekste tai reikštų, kad gausiomis investicijomis išsiskiriančios naujųjų narių ekonomikos turėtų greičiau įveikti distanciją iki toliau ekonomiškai pažangių senbuvių gyvenimo lygio. Lietuva, pagal užsienio investicijų pritraukimą yra tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių, o skaičiuojant investicijas vienam gyventojui, iš aštuonių naujųjų ES narių užima paskutinę vietą. Norint paspartinti investicijų srautus į šalies ekonomiką, reikia ieškoti sisteminių sprendimo būdų. Lietuva skatino bei skatina tarptautinio kapitalo atėjimą. Tačiau svarbu įvertinti kaip tiesioginės užsienio investicijos įtakoja šalies ekonomiką bei jos augimą.

Vienas ryškiausių globalizacijos bruožų yra sąmoningas multinacionalinių kompanijų bei organizacijų tarptautinių investicijų skatinimas. Daugelis šalių tiesiogines užsienio investicijas

(TUI) traktuoja kaip svarbų ekonominio vystymosi strategijos elementą, kadangi tiesioginės užsienio investicijos (TUI) laikomos kapitalo, technologijų, marketingo bei vadybos kompleksas.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) dažniausiai naudojamos produktyvumo didinimui, pardavimo tinklų steigimui, skatina verslo galimybes šalyje. Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijoje (UNCTAD) teigiama, jog tiesioginės užsienio investicijos turi didelį potencialą sukuriant naujas darbo vietas, keliant produktyvumą,“ perkeliant“ technologijas bei verslo žinias, didinant eksportą bei prisideda prie ilgalaikės pasaulinės besivystančių šalių ekonomikos plėtros.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) vertinamos kaip faktorius, įtakojantis šalies ekonomikos augimą bei tam tikrų ekonominių veiklos rūšių vystymąsi.

Darbo objektas –tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje.

Darbo tikslas – sukurti metodiką tiesioginių užsienio investicijų įtakos ekonominiam augimui Lietuvoje nustatyti.

ištirti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ryšį bei įtaką ekonominiam augimui Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

- Išnagrinėti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) raidos, sampratos bei įtakos tarptautiniam verslui teorinius aspektus;
- Aptarti tiesioginių užsienio investicijų daromą įtaką Lietuvos ekonominiam augimui;
- Išanalizuoti užsienio investicijų apimtį bei dinamiką Lietuvoje;
- Nustatyti ekonominio augimo tendencijas Lietuvoje 2009 metams;
- Išanalizuoti Lietuvos padėtį, pagal gaunamą tiesioginių užsienio investicijų dydį, remiantis Lietuvos bei kitų Europos Sąjungos šalių duomenimis;
- Sudaryti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir Bendro vidaus produkto (BVP) augimo koreliaciją;
- Nustatyti prognozuojamą tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) dydį 2009 metams.

Tyrimo hipotezė:

Dėl nepakankamo užsienio investicijų dydžio Lietuvoje, palyginus su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, šalies ekonomika nebeaugs taip sparčiai kaip anksčiau.

Tyrimo metodai

- Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje statistinė analizė;
- Mokslinės literatūros, tarptautinėse ir respublikinėse konferencijose paskelbtų straipsnių, pranešimų, mokslinių tyrimų analizė;
- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto (BVP) koreliacinė - regresinė analizė (ekonominių veiksnių sąryšio analizė);

- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas naudojant slenkančio vidurkio, eksponentinio išlyginimo bei tiesinio trendo metodais.

Darbo struktūra

Pirmoje darbo dalyje, remiantis darbe pateiktą autorių nuomone, suformuota tiesioginių užsienio investicijų (TUI) svarba ir vieta tarptautinėje prekyboje. Analizuojama tiesioginių užsienio investicijų samprata bei jų poveikis tarptautiniam verslui, teisinis užsienio investicijų reguliavimas.

Antroje dalyje analizuojama tiesioginių užsienio investicijų situacija bei vystymas Lietuvoje. Atskleidžiama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) daroma įtaka ekonominiam augimui Lietuvoje bei nustatomos tendencijos ateityje. Atliekama tiesioginių užsienio investicijų statistinė analizė, aptariama tyrimo, atliekamo trečiojoje dalyje, metodologija.

Trečioje dalyje sudaromi regresiniai modeliai, analizuojama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) struktūros ir bendro vidaus produkto (BVP) augimo koreliacija. Remiantis slenkančio vidurkio, eksponentinio išlyginimo bei tiesinio trendo metodais, prognozuojamas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) dydis 2009 metams bei nustatomos pagrindinės didėjimo/mažėjimo tendencijos. Pateikiami atlikto tyrimo rezultatai, tikrinant tyrimo hipotezę, išvados bei pasiūlymai.

1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ VIETA TARPTAUTINĖJE PREKYBOJE

Pirmoje darbo dalyje, remiantis darbe pateiktų autorių nuomone, suformuota tiesioginių užsienio investicijų svarba ir vieta tarptautinėje prekyboje. Analizuojama tiesioginių užsienio investicijų samprata bei jų poveikis tarptautiniam verslui, teisinis užsienio investicijų reguliavimas. Šios dalies pabaigoje remiantis keliais autoriais, pateikiama tiesioginių užsienio investicijų situacija bei vystymas Lietuvoje.

Šiuolaikinė pasaulinė visuomenė yra atvira bei tvirtai susijusi įvairiais bendravimo ir bendradarbiavimo ryšiais. Valstybes jungia politiniai, ekonominiai, finansiniai santykiai. Vienas iš svarbiausių valstybių bendravimo ir bendradarbiavimo ryšių yra tarptautinė prekyba. Nuo seniausių laikų žmonijai yra žinomi prekių mainai - pirmykštėse visuomenėse jos dažniausiai vyko tarp vienos bendruomenės narių; žmogaus praktinei ir kultūrinei veiklai tobulėjant, atsirandant naujoms veikloms formoms, plėtėsi ir santykiai tarp bendruomenių, valstybių. Taip palaipsniui atsirado sąlygos tarptautinės prekybos pagrindams formotis.

Tarptautinę prekybą galima apibrėžti kaip pardavimo ir pirkimo procesą, vykstantį įvairiose šalyse tarp pardavėjų, pirkėjų bei tarpininkų ir vykdomas tarp dviejų ar daugiau valstybių.

Kai tarptautinė prekyba vyksta ne šalyje bet už jos, tuomet ji tampa šalies ekonominės ir socialinės politikos objektu. Tarptautinėje prekyboje naudojamos įvairios valiutos su joms būdingais valiutų kursų svyravimais.

Pagrindinis prekybos tikslas yra užsienio prekių įsigijimas žemesnėmis kainomis nei pagaminamų prekių šalyje. Tarptautinės prekybos pagrindą sudaro mainai bei specializacija (Levine, 2002, p. 22)

Vykstant tarptautiniams mainams, šalys aprūpina pasaulinį ūkį tomis prekėmis, kurių gamyba šalies viduje yra palyginti pigi. Šalys importuoja tokią produkciją ar paslaugas, kurių gamyba šalyje būtų žymiai brangesnė, nei jos įsigijimas pasaulinėje rinkoje. Vadinasi, kiekviena šalis specializuojasi gaminti tai, kas jai efektyviau. Prekių ir paslaugų judėjimas tarp šalių susieja nacionalinius ūkius į bendrą rinkos sistemą ir sustiprina šalių tarpusavio ekonominę priklausomybę. Tarpusavio priklausomybei turi įtakos tokie faktoriai kaip šalies teritorijos dydis, ekonominio išsivystymo lygis, vidaus rinkos apimtis, gamtiniai išteklių. (Hein, 1992, p. 496)

Užsienio prekyba labai naudinga, kai tarpusavyje prekiauja šalys, turinčios skirtingus gamtinius turtus, kapitalo išteklius, nevienodas darbo ir kapitalo kaštus įvairių prekių gamyboje. Tarptautinė prekyba yra priemonė, kurios dėka valstybės gali specializuotis, didinti resursų našumą. Suverenios valstybės gali pelnytis specializuodamosi tuose produktuose, kuriuos juos gali gaminti

su didžiausiu santykinu pranašumu, ir pirkdamos tuos, kurių negali efektyviai gaminti. (Levine, 2002, p. 10)

Jansen (2004) teigia, jog dėl globalizacijos procesų ekonominė politika privalo būti formuojama kruopščiai atsižvelgiant į tendencijas šalies ūkio regioninėje ir globalioje aplinkoje. Ji turi padėti šalies verslui įsilieti į naujų gamybos ir paskirstymo struktūrų kūrimąsi, minimizuojant neišvengiamus restruktūrizavimo kaštus. Autonomiškesnis ekonomikos valdymas įmanomas tik reguliuojant integracinius procesus, tačiau tai nuolat gresia tų procesų stabdymu ir dėl to atsilikimo didinimu.

Norint palengvinti tarptautinio verslo bei kapitalo judėjimą tarp šalių yra pasirašomos dvišalės investicijų sutartys, skatinančios investicijas tarp šalių ir apsaugančios abiejų šalių investicijas, suteikiančios palankesnes tarptautinio kapitalo judėjimo sąlygas. Lietuva priskiriama prie atviros ekonomikos šalių. Aktyvus dalyvavimas tarptautinėje prekyboje, kitose pasaulinio ūkio ryšių formose tarptautiniame kapitalo judėjime ir tarptautinėse valiutinių atsiskaitymų operacijose daro šalį patrauklią užsienio investicijoms.

Kitame skyriuje analizuojama tiesioginių užsienio investicijų samprata, egzistavimo priežastys bei poreikis tarptautiniam verslui.

1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata

Mokslinėje literatūroje investicijos yra apibrėžiamos kaip piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialus, nematerialus ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą (Lewy, 1996, p. 321-322). Tiesiogine užsienio investicija yra laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonėse (Valančius, K. 2005, p. 19).

Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas investicijas apibrėžia kaip pinigines lėšas ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialus bei nematerialus finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą.

Mokslinėje literatūroje tiesioginės užsienio investicijos (TUI) apibrėžiamos kaip vienoje valstybėje esančių firmų investicinės išlaidos įkurti įmones kitose valstybėse. Tai užsienio firmos

kontrolinio paketo įsigijimas arba kai pati firma užsienio valstybėje įkuria antrinę firmą. (Ginevičius, R. 2005, p.58).

Langvinienė N., Vengrauskas P. V., tiesiogines užsienio investicijas (TUI) apibūdina kaip užsienio kapitalo įdėjimą į gamybinius ir negamybinius objektus, kurio pagrindu susiformuoja ilgalaikiai santykiai ir interesai tarp užsienio investuotojo bei įmonės, priimančios investiciją. (2004, p. 9 - 39). Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymosi organizacija, EBVO siūlo tiesiogines užsienio investicijas apibrėžti kaip investicijas, kurių pagrindu susiformuoja tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės ilgalaikiai santykiai bei interesai. Statistikos departamentas siūlo tiesioginėms užsienio investicijoms priskirti ne tik pirminį kapitalo įdėjimą, bet ir visas vėlesnes investuotojo ir investavimo įmonės operacijas.

EBPO rekomendacijoje 10 ir daugiau procentų paprastųjų akcijų arba balansavimo teisių pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti tiesioginio investavimo įmonės valdyme, daryti nemažą įtaką įmonės valdymui.

Mažesnė kaip 10 % balsavimo teisių užsienio investicija yra laikoma ne tiesiogine, o portfeline (Ginevičius, R. 2005, p.58).

A.V.Rutkauskas užsienio investicijas išskiria į dvi formas. Šios dvi formos - tai portfelinės investicijos ir tiesioginės užsienio investicijos. Portfelinės užsienio investicijos - tai mažesnės kaip 10 proc. balsavimo teisių užsienio investicijos, kurios paprastai yra laikomos netiesioginėmis. (A.V. Rutkauskas, 2001, p.136) Portfelinės investicijos į užsienio finansinį turtą daromos norint pajvairinti finansinių aktyvų rinkinį. (Ališauskas, 2005, p.156) Nors jos ir yra svarbios individualiam investitoriui, tačiau šiame darbe plačiau nagrinėjamos tiesioginės užsienio investicijos. Kitomis užsienio investicijomis yra laikomi visi finansiniai ryšiai su užsieniu, kurie nepriskiriami nei tiesioginėms, nei portfelinėms investicijoms. Tai gali būti ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos, taip pat paskolos gautos valstybės vardu ir su valstybės garantija, prekybinės skolos, užsienio fizinių ir juridinių asmenų indėliai bankuose bei kiti panašūs finansiniai įsipareigojimai (Ališauskas, 2005, p.161).

Iš esmės tiesioginės užsienio investicijos - tai tiesioginiai užsienio kapitalo srautai į šalį. Juos sudaro įsigytos akcijos: reinvestuotos pajamos; paskolos ūkio subjektams; kiti kapitalo srautai, susiję su investuojančios ir investicijas priimančios šalies įsipareigojimais; gamybos proceso organizavimas kitose šalyse (įmonės filialai, bendros įmonės ir pan.) (Valakevičius, 2001, p. 150 – 168).

Apibendrinant užsienio investicijų sampratą galima teigti, jog tiesioginės užsienio investicijos turi kelis bruožus, kurie dažniausiai kartojasi įvairių autorių definicijose. Vienas iš bruožų pažymi, jog tiesioginės užsienio investicijos įtraukia kelias šalis. Kitas bruožas – nuosavybės bei kontrolės, kas skiria TUI nuo portfelinių investicijų.

Tiesioginiais užsienio investuotojais gali būti individualūs asmenys, akcinės bendrovės, juridinio asmens teises turinčios ar neturinčios personalinės įmonės, susijusios asmenų ar įmonių grupės, vyriausybės ar vyriausybines tarybos, koncernai arba kitokios organizacijos, kurioms priklauso tiesioginių investicijų įmonės kitose šalyse nei jie patys reziduoja. (Purlys, 2006, p.7-10)

A.Valatkevičius tiesioginis užsienio investuotoją apibūdina kaip fizinį asmenį, akcinę arba neakcinę privačią ar valstybinę įmonę, vyriausybę, tarpusavyje susijusių akcinių ir (ar) neakcinių įmonių grupę, turinčią tiesioginio investavimo įmonę užsienio šalyse. Tiesioginiam užsienio investuotojui priklauso 1/10 ar daugiau visų balsavimo teisių akcinėje bendrovėje arba tam ekvivalentiška dalis neakcinės įmonės kapitale.

Tiesioginio užsienio investicijas sudaro ne tik pirminis kapitalo investavimas. Išskiriamos ir visos vėlesnės operacijos tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės :

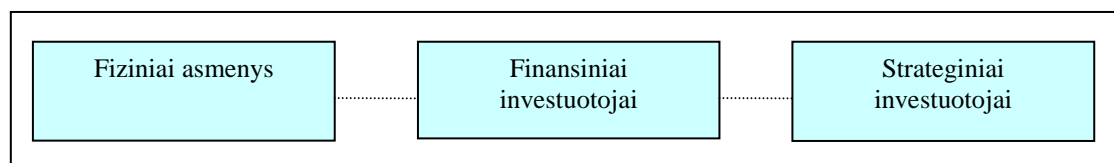
- Tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis(priklausomai nuo turimų balsavimo teisių, t.y. nuo turimos įstatinio kapitalo dalies);
- Reinvesticijos- tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti pelno dalis, kuri jam nepaskirstyta dividendų forma, o likusi įmonėje (taip pat procentais nuo turimų balsavimo teisių);
- Tiesioginio užsienio investuotojo ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos, suteiktos investavimo įmonei (paskolos, gautos valstybės vardu ir paimitos su Vyriausybės garantija, nėra tiesioginės užsienio investicijos) (Cibulskienė, 2007, p. 25- 26).

Kitas įmonės kapitalas - tai tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės prekybinės skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotos akcijos, nesuteikiančios teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas (Cibulskienė, 2007, p. 36).

Investuotojus galima suskirstyti į tris pagrindines grupes (1 pav).

1 lentelė

Investuotojų grupės

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Langvinienė (2004) p.13

Pagal Langvinienė (2004) kiekvienos šios grupės investavimo tikslai yra skirtingi bei skiriasi jų finansinis pajėgumas (finansinių išteklių apimtis) ir mokesčių statusas.

Fiziniai asmenys- tai žemiausio finansinio pajėgumo grupė, kadangi ją sudaro atskiri asmenys, o ne jų grupės. Pasaulinė praktika rodo, kad labiau populiarėja investavimas į vertybinius popierius ir vis daugiau individų įsitraukia į šią veiklą. (Langvinienė, 2004, p. 13)

Finansiniai (arba instituciniai) investuotojai - tai finansinės kompanijos, kurios valdo joms patikėtus finansinius išteklius. Finansinė investicija koncentruota į likvidžių akcijų ar obligacijų valdymą, t.y. tų akcijų, kuriomis galima laisvai prekiauti rinkoje. Visada būtina išskirti strategines ir finansines investicijas. Finansinės investicijos yra tokios, kai firma perka akcijas, obligacijas, kitą finansinį turtą, norėdama suformuoti portfelį. Strateginė investicija koncentruota į įmonės įsigijimą ir valdymą. Pagrindinis konceptualus strateginės ir finansinės investicijos skirtumas tas, kad pirmoji reikalauja tiesioginės investavimo kontrolės, o antroji nereikalauja jokios investavimo vadybos (Ginevičius, R. 2005, p. 158).

Strateginiai investuotojai dėl savo korporacinių tikslų vienaip ar kitaip investuoja į kitus juridinius subjektus. Lietuvoje strateginius investuotojus galima būtų padalyti į užsienio strateginius investuotojus (dar vadinamus tiesioginiais užsienio investuotojais) ir Lietuvos strateginius investuotojus. Pastaroji grupė tik formuojasi, tačiau laikui bėgant turėtų tapti ženklia, dėl strateginiam investuotojui atsirandančių privalumų (Langvinienė, 2004, p. 9 – 39).

V. Kvainauskaitė išskiria priežastis, dėl kurių tarptautiniame versle iškyla tiesioginių investicijų poreikis bei kurios apima daug makroekonominių veiksnių: pasaulinės prekybos padidėjimas ir naujų rinkų, atsiradusių tik pastaraisiais dešimtmečiais, atvėrimas; naujų technologijų, kurios gali būti perkeltos iš šalies į šalį, vystymas; šalių ekonomikų liberalizavimas pasaulio mastu (valiutų kontrolės, pelno repatriacijos kontrolės pašalinimas); bendros rinkos ir kitų regioninių prekybos blokų su bendrais išoriniais tarifais įkūrimas.

Dažniausiai autorių minimi įmonės motyvai investuoti į užsienio šalis yra: komunikacijų su vietinėmis institucijomis sukeliama sunkumai; reikiamų įpareigotų agentų nebūvimas; dideli nepriklausomų paskirstytojų kaštai; administracinės išlaidos, susijusios su užsienio operacijų organizavimu iš savo šalies.

Ginevičius R. ir kt. išskiria pagrindines priežastis, dėl kurių kompanijos siekia susikurti teigiamą įvaizdį vietinėje rinkoje:

- Šalies vyriausybė gali nekreipti dėmesio į įmonės, dominuojančios vietinėje rinkoje, vykdomą žemos kainos strategiją, jeigu ši įmonė bus laikoma vietine. O užsienio įmonė, vykdananti tą pačią kainų politiką šalyje, greičiausiai susidurs su teisiniais veiksmais prieš importuojamų prekių ar paslaugų dempingą.
- Vietiniai konkurentai gali daug jautriau ir stipriau reaguoti į užsienio, o ne vietinių konkurentų veiksmus.
- Vartotojus ir prekybininkus gali labiau traukti vietinė įmonė, kuri šalyje veikia nuolat.

Tačiau McGrath P.T teigia, jog be anksčiau minėtų priežasčių pradėti gamybą užsienyje gali paskatinti ir šie motyvai: dideli eksportavimo kaštai, licencijų bei intelektinės nuosavybės apsaugos

keliami reikalavimai, paramos iš užsienio vyriausybės gavimo galimybė, mažesni veiklos kaštai, greitesnis priėjimas prie vietinės rinkos, menkas darbo našumas vietinėje rinkoje, noras ginti naujų išteklių bei sudėtinių produkcijos dalių, prieinamų tik užsienio šalyse, tiekiamą, vietinių poreikių tenkinimas, itin palankios ekonominės sąlygos tam tikrose šalyse: moki rinka, didėjančios vartotojų pajamos, lengvas priėjimas prie finansinių išteklių, žemos palūkanų normos ir pan. Taip pat noras sumažinti rizikas tam tikrose rinkose, pažangios patirties (know-how) žinių bei techninių sugebėjimų, pasiekiamų tik vietinėje rinkoje, panaudojimas, noras minimizuoti pasaulinių mokesčių našta ir poreikis dalyvauti leidžiant vietinius įstatymus bei dalinėje gamyboje(McGrath P.T. 1999, p. 109).

Tiesioginėms užsienio investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp investuotojo ir investavimo įmonės.

R. Ginevičius investicijas suskirsto pagal tam tikrus požymius (2 pav.)

2 lentelė

Investicijų klasifikavimas

Investicijų formos	
Pagal investicijų objektus	Daiktinės investicijos; Nematerialios investicijos; Finansinės investicijos.
Pagal dalyvavimą investavimo procese	Tiesioginės investicijos; Netiesioginės investicijos.
Pagal investavimo laikotarpį	trumpalaikės investicijos; ilgalaikės investicijos.
Pagal investicinių lėšų priklausomybę	Privačios investicijos; Valstybinės investicijos; Užsienio investicijos; Bendrosios investicijos.
Pagal teritoriją	Investicijos šalies viduje; Investicijos užsienyje.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal(Ginevičius ir kt. (2005) p.155 - 157

Pagal 2 pav duomenis, daiktinėmis investicijomis laikomos tokios lėšos, kurių įdėjimas yra žaliavomis bei prekių atsargomis. Nematerialios investicijos įvertinamos kaip inovacinės investicijos: žmogaus kapitalas, mokslas, technologijos, socialinės investicijos. Tiesioginis investavimas nuo netiesioginio skiriasi tuo, jog tiesioginis atliekamas investuotojo, jam pasirenkant investavimo kryptį, o netiesioginis investavimas vykdomas per įgaliotus asmenis. Trumpalaikėmis investicijomis laikomos investicijos, kur kapitalo investavimas vyksta ne ilgesniam nei vieneriems metams laikotarpiui, tuo tarpu ilgalaikės investicijos – kai investuojama ilgesniam nei vienerių metų

laikotarpiui. Privačios investicijos nuo valstybinių skiriasi nuosavo ir valstybinio biudžeto naudojimu. Kitų šalių lėšų įdėjimas laikomas užsienio investicijomis. Bendrosios investicijos yra lėšų įdėjimai, dalyvaujant įvairių vienos bei kitos šalies subjektams. Skirstant pagal teritoriją, investicijos gali būti šalies viduje, kai lėšos įdedamos į tos pačios šalies investicinius objektus, bei užsienyje, kai lėšos įdedamos į objektus, esančius už šalies ribų.

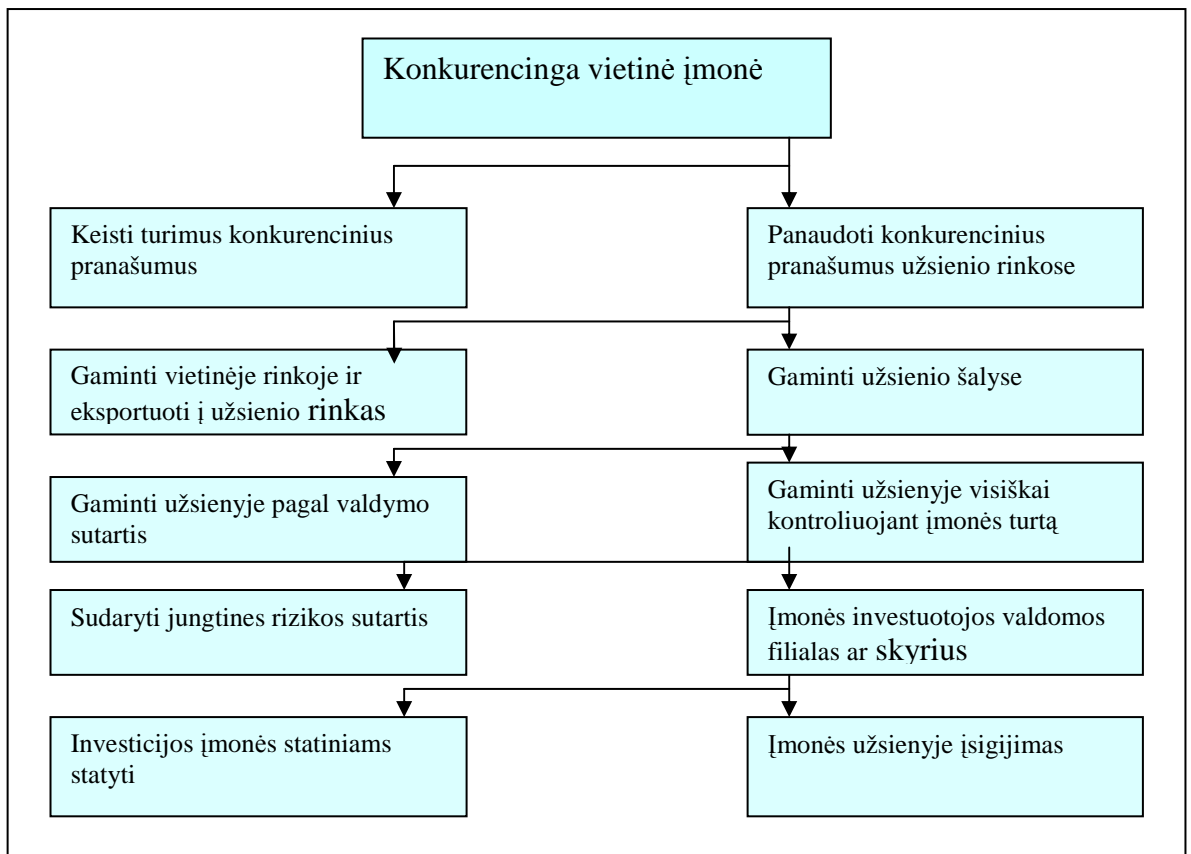
Nors tarptautinis verslas buvo vienas iš svarbiausių ekonominio vystymosi bruožų, daugumoje šalių per pastaruosius 150 metų mokslinis interesas buvo skirtas MNK-multinacionalinėms kompanijoms, kurių veikla prasidėjo kartu su tiesioginių užsienio investicijų banga. Jos pradžia siejama su JAV kompanijų investicijomis į Vakarų Europą 1946-1960 metais (Levy, 1996, p. 255- 277).

Johanson, D. teigia, jog priežastys, dėl kurių investicijos padidėjo, sieja su Europos ekonominės bendrijos, EEB formavimusi: taip buvo nustatyti bendrieji išoriniai tarifai importuojamoms prekėms, didesniais tarifais toms Vakarų Europos šalims, kurios neįėjo į EEB, pranašumai įmonėms, galinčioms tiesiogiai kontroliuoti operacijas užsienyje, mažinti tarpininkų, koordinuoti tarptautinį verslą, naudoti tarptautinius išteklius finansinėms operacijoms bei manipuliuoti jais pasitelkus filialus užsienio šalyse.

Tiesioginės užsienio investicijos yra palankus reiškinys tarptautiniame versle, tačiau atsirado ir neigiama reakcija iš daugelio šalių. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) yra nepagrįstai kritikuojamos dėl kelių dalykų. Visų pirma dėl eksportuojamų darbų bei sumažėjusių vietinių investicijų ir paramos ekonominei konkurencinių šalių plėtrai savo šaliai.

Kvainiauskaitė (2003) teigia, jog pastaruoju metu vis daugiau šalių, netgi konkuruodamos su kitomis, palankiai priima tiesiogines užsienio investicijas (TUI), norėdamos pritraukti užsienio įmones. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) didina kapitalą į tam tikras šalis, nepajėgiančias surinkti lėšų pagrindiniams projektams finansuoti. Taip pat padeda sukurti naujas darbo vietas, įvesti naujus produktus į rinką bei normalizuoti mokėjimų balansą vietinėje šalyje bei tobulinti vadybinius standartus. Atsiranda galimybė gaminti prekes vietinėje rinkoje, kurios be tiesioginių užsienio investicijų (TUI) būtų importuojamos.

Akcentuojant tiesioginių užsienio investicijų poreikį, parodomi pagrindiniai tiesioginių užsienio investicijų teorijų teiginiai, lemiantys įmonės siekimą investuoti į užsienį. Įmonė, turinti kokį nors konkurencinį pranašumą, gali siekti jį panaudoti kitoje šalyje (1 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis (Langvinienė, 2004, p.25- 27)

1 pav. Tiesioginių užsienio investicijų sprendimų schema

Paveiksle (1 pav.) akcentuojamas konkurencinių pranašumų panaudojimas. Šiuo atveju įmonė gali su turimu prekės ar paslaugos konkurenciniu pranašumu siekti išeiti į užsienio rinką, taip pat koncentruoti savo pastangas naujam konkurenciniam pranašumui toje pačioje rinkoje kurti.

Pasilikus prie esamo konkurencinio pranašumo panaudojimo strategijos, gamyba bei prekyba įmonė gali gaminti prekes ir paslaugas toje pačioje šalyje, kurioje ji veikia, ir eksportuoti į užsienį, taip pat įmonė gali ir gaminti, ir platinti prekes užsienyje. Jeigu leidžia įmonės ištekliai ir panaudojamas turimas konkurencinis pranašumas bei išsprendžiama turto, technologijos, informacijos ir veiksmų vykdymo kontrolė. Taip pat, jeigu turimo kapitalo dydis leidžia vykdyti pasirinktą strategiją. (Langvinienė, 2004, p. 26)

Kaip nurodo Langvinienė (2004), pasirinkus gamybą užsienyje, tiesioginės užsienio investicijos rūšies pasirinkimas įtakoja įmonę, ji gali perleisti gamybą, technologiją bei žinias kitai įmonei, sudariusiai su kita įmone valdymo susitarimus bei pati kontroliuoti produkto gamybą ir technologijų panaudojimą. Šiai strategijai pasirinkti svarbu tai, ar įmonė pasirengusi perduoti visą produkto gamybos kontrolę ir prisiimti su tuo susijusią kontrolės praradimo riziką. Kompanija, norinti kontroliuoti turtą užsienyje, turi apsispręsti dėl įmonės steigimo ir gali visiškai valdyti užsienyje esančią įmonę, steigti bendrą įmonę ir akcijų paketą (ir su įmonės veikla susijusią riziką) perpus dalintis su vietine įmone. Šios strategijos pasirinkimą lemia tai, ar visiškai užsienio

kompanijos valdomai vietinei įmonei palankūs vietiniai įstatymai, ar reikalaujama bendrų su vietiniais verslininkais įmonių.

Tiesioginių užsienio investicijų teorija bando atsakyti į klausimus, kodėl apskritai įmonės investuoja į užsienį, ten steigdamos savo padalinius, išsigydamos jau veikiančias įmones ir neapsiribodamos paprastu eksportu. Anot tiesioginių užsienio investicijų teorijos, daugianacionalinės kompanijos gali būti: įmonės ieškotojos; įmonės trūkumų išnaudotojos (Levy, 1996, p. 278).

Įmonės tampa tarptautinėmis, kai jos priimta tiesiogines užsienio investicijas (TUI). TUI apima naujų produktų, brandų kūrimą, tarptautinius įsigijimus, tačiau tai įgalina daugianacionalines kompanijas įgyti pagrindinės kontrolės teisę.

1.2. Tiesioginių užsienio investicijų raida

Teorijos vaidina svarbų vaidmenį formuojant teisingą požiūrį šalies ir tarptautiniu mastu. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) teorijos tvirtina, kad tokio investavimo pagrindas yra sandorio kainos, perkeltiant technines ir kitas žinias. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautai besivystančiose šalyse pradami plačiau nagrinėti 1980 metais. Tačiau jau iki to laiko buvo nagrinėjami teoriniai jų aspektai. Išskiriamos trys pagrindinės tiesioginių užsienio investicijų teorijos: neoklasikinė, priklausomybės bei industrializacijos teorija.

1.2.1. Neoklasikinė ekonominė tiesioginių užsienio investicijų teorija.

Remiantis Dunning duomenimis, neoklasikinė mikroekonominė teorija buvo dominuojanti teorija iki 1960 – tų metų, aiškinanti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautų priežastis. Pagal šią teoriją, kapitalo judėjimas yra paremtas skirtingomis palūkanų normomis tarp šalių.

Remiantis neoklasikine teorija, kapitalas apibūdinamas kaip prekė, nors jo kaina sąlygoja jo tiekimą kaip ir prekės paklausa bei paskirstymas. Aggarwal teigia, jog kapitalas yra sąlygojamas palūkanų normų.

Remiantis Bergen (1978) duomenimis, neoklasikinė ekonomikos teorija teigia, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) teigiamai prisideda prie šalies ekonomikos plėtos ir didina socialinio gėrio lygį. Šio argumento priežastimi laikoma tai, jog užsienio investuotojai paprastai įveda kapitalą į šalį, tuo būdu darydami įtaką kapitalo kokybės bei kiekybės formavimui. Kapitalo srautai ir naudos didėjimas gerina šalies mokėjimo balanso būklę. Kojima (1978) teigia, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) žemesnės kokybės ir lygio gamybos technologijas besivystančiose šalyse pakeičia į geresnes, per pažangias technologijas, valdymo ir pardavinėjančių

igūdžius, rinkos informaciją ir organizacinę patirtį. Kojima (1978) pažymi, kad technologijos adaptacijos kaina yra veikiama šių veiksnių:

- Sugebėjimas perimti informaciją apie naujausias technologijas;
- Sugebėjimas apmokyti darbuotojus;

Be paminėtų ir kitų veiksnių, technologijos įdiegimo kaštai išlieka aukšti. Neoklasikinės teorijos gynėjai toliau teigia, kad tarptautinės užsienio investicijos (TUI) didina lenktyniavimą pramonėse, kuriose produktyvumas gerėja. Lenktyniavimas gali įtakoti perdalinti išteklius į patrauklesnes sritis ir panaikinti neefektyvų valdymo būdą.

Remiantis minėtų autorių neoklasikinės teorijos išvardintais bruožais, galima daryti išvadas, jog didesni tiesioginių užsienio investicijų srautai daro teigiamą įtaką pasaulio ekonomikai, įgyjant ilgalaikį efektyvumą per konkurenciją, kapitalo perkėlimą, technologijų ir valdymo savybių įgijimą, tarptautinę prekybą.

Šios teorijos pagrindinis trūkumas yra nesugebėjimas išaiškinti transnacionalinių kompanijų vaidmens kapitalo mobilume. Ši teorija pati apriboja aiškinimą, kaip ir kur įmonės nusprendžia išgauti reikalingą kapitalą, finansuoti jų globaliems planams. Hymer teigia, jog ši teorija nemini investavimo tikslų (valdymo kontrolė, produkcijos galimybės), todėl jos rolė moderniais laikais labiau tinkama portfelinėms investicijoms nagrinėti nei tiesioginėms užsienio investicijoms (TUI).

1.2.2. Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybės teorija

Tarptautinio kapitalo ir tarptautinių organizacijų skaičius šalyje gali būti vertinamas, identifikuojant priklausomybės sąvokos svarbumą, kuri pabrėžė Karl Marx vystymosi ir nepakankamo vystymosi teorija ir Paulo Baranso ekonominio atsilikimo ir ekonominio vystymosi analizė (Fan, 2003, p. 42-44).

Priklausomybės teorijoje teigiama, jog tiesioginės užsienio investicijos iš išsivysčiusių šalių neigiamai veikia besivystančių šalių ilgalaikį ekonomikos augimą taip pat teigiama, jog pirmaujančios pasaulio valstybės tapo galingos išviliodamos darbo jėgą bei kitus išteklius iš besivystančių šalių. Priklausomybės teorijos atstovai teigia, jog besivystančios šalys yra neadekvačiai kompensuojamos už jų vietinius gamtos turtus ir yra pasmerktos tolesnėms besitęsiančio skurdo sąlygoms.

Ši tiesioginių užsienio investicijų (TUI) teorija teigia, jog kapitalo judėjimas yra paremtas globalaus darbo pasidalinimo, sukelia didelį rinkų išsibalansavimą, trukdo vystymuisi ir didina pajamų nelygybę besivystančiose šalyse. Vadinasi, Trečiojo pasaulio nacijos turi vystytis savarankiškai, be užsienio kapitalo ir prekių priklausomybės.

Priklausomybės teorijos įtaka pasiekė aukščiausią tašką 1970-aisiais. Daugelis autorių gynė priklausomybės teoriją, įvardino kai kuriuos naudingus kokybinius metodus, norint suvaržyti užsienio kapitalą. Įvairios šalys suvokė priklausomybės teorijos aiškinimo svarbą, įtraukdamos Rytų Azijos ir Lotynų Amerikos šalis. Šios šalys priėmė importo pakeitimo strategiją ir parodė priešišką požiūrį tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tolesniam vystymui. Tačiau ši priimta politika turėjo didelius padarinius ekonomikos augimui šiose šalyse (Hein, 1992, p. 497)

Per 1970-uosius ir 1980-uosius metus Rytų Azijos šalys perėjo nuo priklausomybės teorijos į liberalesnę politiką, kad pritrauktų užsienio investicijas.

Taigi galima daryti išvadas, jog tiesioginių užsienio investicijų nutraukimas gali būti itin žalingas ir skaudus šalies ekonominiam vystymuisi.

1.2.3. Tiesioginių užsienio investicijų industrializacijos teorija

Standartinis neoklasikinis modelis yra sukurtas Heckscher ir Ohlin (H-O), remiantis ribojančiomis prielaidomis apie produkcijos ir identiškos produkcijos funkcinių faktorių mobiliškumą šalyse, kurios teigia, kad tarp šalių neegzistuoja skirtumo technologiniame lygyje. Tačiau H-O modelis neįtraukia technologijų perdavimo ir sklaidos efektų užsienio kapitalo įmonėse.

Pagal neoklasikinę portfelinę teoriją kapitalas juda iš šalių kur grąža yra maža į tas kur ji yra didesnė. Ši teorija taip pat neskiria rolės kurią vaidina portfelinės ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) kapitalo įplaukų. Dunning ir Rayman, Teece ir Hymer atkreipia dėmesį į dažnai ignoruojamą užsienio kapitalo įmonių rolę kaip globalios industrinės organizacijos. Pagrindinis įnašas buvo nukreipti dėmesį nuo neoklasikinės finansų teorijos. Dunning teigė, kad tiesioginės užsienio investicijos (TUI) yra daugiau nei tik procesas, kurio metu tarp šalių perduodami finansiniai ištekliai, bet ir apima tarptautinę produkciją. Be to, tiesioginės užsienio investicijos (TUI) atstovauja ne tik paprastą kapitalo perdavimą, bet “paketo”, į kurį įeina kapitalas, valdyba ir naujos technologijos perdavimą. Dunning charakterizavo tiesiogines užsienio investicijas (TUI) kaip tarptautinės industrinės organizacijos teoriją. Caves ir Kindleberger tiesioginių užsienio investicijų (TUI) industrinės organizacijos teoriją išplėtė pabrėždami įmonių elgesį, kurios nukrypsta nuo “idealių” konkurencijos kaip tiesioginių užsienio investicijų (TUI) determinantą. Jų požiūriu užsienio kapitalo įmonės, palyginus su vietinėmis firmomis susiduria su tokiom problemom kaip geografiniai atstumai valdant įmonę, kalbiniai ir kultūriniai barjerai. Kai firma investuoja užsienyje, ji turi turėti kokius nors privalumus prieš vietines firmas. Tokiais privalumais yra laikomi marketingo ir valdymo įgūdžiai, prekiniai ženklai, patentais apsaugotos pažangesnės technologijos, pigesni finansavimo šaltiniai, priėjimas prie didesnių rinkų (Hein, 1992, p. 497).

Skirtingai nei portfelinės investicijos, tiesioginės užsienio investicijos (TUI) sukelia išteklių, technologijų vadybinių žinių, žmogiškojo kapitalo perkėlimą tarp šalių. Ankstesnių teorijų atstovai neįvertino technologijų perkėlimo duodamą naudą, neišanalizavo technologijų, žinių perkėlimo įtaką šalies pertekliaus efekto atsiradimui.

Caves ir Kindleberger išplėtė tiesioginių užsienio investicijų (TUI) industrinės organizacijos teoriją pabrėžiant įmonių elgesį, kuris nukrypsta nuo tobulos konkurencijos kaip tiesioginių užsienio investicijų (TUI) lemiamas veiksnys. Transnacionalinės organizacijos susiduria su didesnėmis problemomis nei vietinės firmos: kultūros, lingvistiniai, geografiniai barjerai. Kai įmonė investuoja kitoje šalyje, ji turi turėti pranašumus prieš vietines įmones: stipresnį prekybinį ženklą, geresnes technologijas, marketingo bei vadybos žinios, pigesni finansavimo šaltiniai.

Remiantis Findlay technologijų bei tiesioginių užsienio investicijų (TUI) sąryšio modeliu, technologijos, taupymo polinkis, iš užsienio gautų pajamų apmokestinimas yra svarbūs faktoriai, sąlygojantys technologijos perkėlimą iš pažangių į atsilikusias valstybes. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) skatina technologijų progresą šalyje.

3 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų teorijų palyginimas

Tiesioginių užsienio investicijų teorijos	Privalumai / Trūkumai
Neoklasikinė ekonominė teorija	Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) teigiamai veikia šalies ekonomikos plėtrą ir didina socialinio gėrio lygį bei lenktyniavimą pramonėse. Kapitalo srantai gerina šalies mokėjimo balansą. Neaiškus tarptautinių kompanijų vaidmuo kapitalo mobilume
Priklausomybės teorija	Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) iš išsivysčiusių šalių neigiamai veikia besivystančių šalių ilgalaikį ekonomikos augimą. Kapitalo judėjimas yra parentas globalaus darbo pasidalinimo, sukelia didelį rinkų išsibalansavimą, trukdo vystymuisi ir didina pajamų nelygybę besivystančiose šalyse
Industrializacijos teorija	Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) skatina technologijų progresą šalyje. Transnacionalinės organizacijos susiduria su didesnėmis problemomis investuodamos nei vietinės firmos.

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal lyginamosios teorinės analizės rezultatus

Šios teorijos formavosi bei vystėsi daugelį metų, pakeisdamos bei patobulindamos viena kitą. 5 lentelėje trumpai apibūrinami šių teorijų pagrindiniai skirtumai.

1. 3. Tarptautinių investicijų teisinis reguliavimas

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) Lietuvoje yra reguliuojamos bei ginamos šalies įstatymų, taip pat daugeliu tarptautinių sutarimų dėl investicijų apsaugos bei paramos. Remiantis „Invest in Lithuania“ leidinio duomenimis, šiuo metu yra daugiau nei 40 dvišalių susitarimų su daugeliu Europos Sąjungos šalių, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, taip pat Centrinės ir Rytų Europos šalimis.

Pasak K. L. Valančiaus bei R. Ginevičiaus, įstatyminė bazė nustato investuotojų, priimančių sprendimus įdėti savas, skolintas ir pritrauktas turtines ir intelektualines vertybes į investavimo objektus, teisinį statusą. Visi investicinės veiklos subjektai, nepaisant nuosavybės ir veiklos formų, turi vienodas teises vykdyti šią veiklą. Investuotojas turi teisę valdyti, naudoti ar kitaip disponuoti investiciniais objektais bei investicijų rezultatais.

Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomą valstybę, 1990 metais prasidėjo užsienio investicinis teisinis reguliavimas. Tačiau tiesioginių užsienio investicijų (TUI) teisinė aplinka buvo menkai nagrinėjama. 1999 metų liepos 7 dieną išleistas investicijų įstatymas nustatė pagrindinius užsienio investicijų veikimo principus Lietuvoje, pakeitęs iki to laiko galiojusį LR Užsienio kapitalo investicijų įstatymą.

Naujasis įstatymas yra suderintas su Europos Sąjungos direktyvomis, nustato investavimo sąlygas, investuotojų teises ir investicijų apsaugos priemones visų rūšių investicijoms.

„Invest in Lithuania“ leidinyje pažymimi tiesioginių užsienio investicijų (TUI) Lietuvoje reguliavimo pagrindiniai principai, remiantis nauju investicijų įstatymu:

- Vienoda apsauga – teisės ir įstatymais nustatyti Lietuvos bei užsienio investuotojai yra vienodai saugomi Lietuvos Respublikos įstatymų;
- Vienodas elgesys – užsienio investuotojai naudojami tomis pačiomis teisėmis bei išpareigojimais, susijusiais su komercine veikla, kaip ir Lietuvos vietiniai investuotojai. Ekonominės sąlygos yra vienodos.
- Laisvas priėjimas prie visų ekonomikos sektorių – užsienio investuotojai turi laisvą priėjimą prie visų sektorių, išskyrus valstybės apsaugos bei gynybos sektorius.

Kai licenzijos ar leidimai reikalaujami tam tikrai veiklai ar veiklos tipui, licencijavimo sąlygos bei reikalavimai yra taip pat vienodi visiems investuotojams. Veiklos, kurioms reikia išankstinių leidimų, dažniausiai susiję su padidėjusiu pavojumi žmogaus gyvybei, aplinkai (energija, farmacija ir t.t.)

K. L. Valančius teigia, jog investavimo skatinimą reglamentuoja įvairūs įstatymai ir poįstatyminiai norminiai teisiniai aktai: Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas (1993 m., 2003 m.), nustatantis investavimo skatinimo būdus, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000 m.),

kurio nustatyta tvarka Vyriausybė sudaro su investuotojais investicijų sutartis. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (2004 m.) ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo įstatymas (2003 m.) nustatė atvejus, kada žemė investuotojui išnuomojama ne aukciono būdu, sąlygas, tvarką bei apribojimus. Taip pat Lietuvos respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas, pagal kurį priklausantis turtas Vyriausybei ar savivaldybei parduodamas investuotojui.

R. Ginevičius, O. G. Rakauskienė ir R. Patalavičius pabrėžia keletą pagrindinių veiksnių, kurie turi svarią įtaką investicijoms. Vienas iš silpniausių minimų aspektų yra Lietuvos mažas rinkos dydis, taip pat nedidelis gyventojų skaičius, pakankamai žemas pajamų lygis. Kaip galimybę jie išskiria Lietuvos buvimą Europos Sąjungos viduje, kas atveria didelių galimybių šalies ūkio plėtrai.

2005 - 2006 metais buvo rekomenduojama atnaujinti priemones, leidžiančias remiantis tiesioginėmis užsienio investicijomis (TUI) spartinti perspektyvių, naujomis technologijomis besiremiančių šakų plėtrą, didinti eksporto potencialą ir tobulinti ūkio veiklos teritorinį išdėstymą. 2001-2004 metais patvirtinama darbo programa, kuri nustato šalies ekonomines ir politines gaires, pagrindinius tikslus ir numato ekonomines teises priemones tikslams siekti. (Ginevičius, 2005, p. 171)

Pasak K.L.Valančiaus bei R.Ginevičiaus, viena iš tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pritraukimo formų yra laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) steigimas Lietuvoje. 1995 m. birželio mėnesį buvo priimtas Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas. LEZ apibrėžiama kaip ūkinės – komercinės ir finansinės veiklos teritorija, kurioje yra specialios tesinės bei ekonominės funkcionavimo sąlygos.

2004 metų laisvosiose ekonominėse zonose (LEZ) gali įsikurti bet kuri lietuviškojo kapitalo įmonė, kuri yra viena iš tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo formų.

Gerinant verslo aplinkos sąlygas Vyriausybė numato parengti priemones, užtikrinančias investicijų naujoms darbo vietoms kurti bei pažangioms technologijoms diegti lengvatas, peržiūrėti ir tobulinti darbo santykius reglamentuojančias įstatymų nuostatas, supaprastinti žemės įsigijimo procedūras, sumažinti verslo ir gamybos licencijavimą, skatinti eksportą, siekti teigiamo prekybos balanso ir t.t. (Ginevičius, 2005, p.174)

Norint pritraukti kuo daugiau tiesioginių užsienio investicijų į šalį, valstybė turi skatinti procesus ekonominėmis priemonėmis: užtikrinti investicijų saugumą, valstybės ekonominį bei teisinį stabilumą, pritaikyti fiskalines nuolaidas.

Lietuva yra patraukli šalis investicijoms dėl geografinės savo padėties, tačiau įvairių taisyklių ir procedūrų kompleksai tebėra didelės kliūtys investuotojams.

1.4. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis tarptautiniam verslui

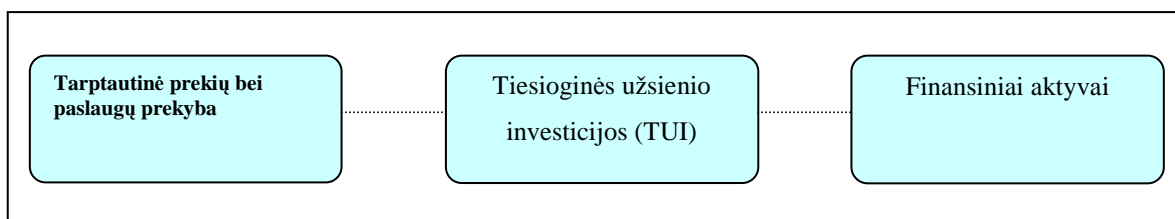
Tarptautinė prekyba ir tiesioginės užsienio investicijos (TUI) vertinamos kaip katalizatoriai, lengvinantys ekonominę vystymąsi ir integraciją besivystančių šalių, pasauliniu lygiu. OECD (1998) pranešime minima, jog: “atvira ir orientuota į pasaulį ekonomika nuolatos dirba geriau už šalis su apribota prekyba ir griežtu užsienio investicijų režimu”.

Dunningas teigia, kad užsienio investuotojai labiau domisi įmonėmis, kurios yra pelningos ir turi specifinių privalumų prieš kitas šalyje ar regione esančias įmones, aprūpindamas tam tikras rinkas. Anot H. Shatro ir A. J. Vanableso, pasaulinė ekonomikos integracija teikia naudos gamybos sąnaudų minimizavimo atžvilgiu, išvengdama prekybos tarifų ir sumažinama gamybai reikalingas medžiagas ir pigią darbo jėgą (1985, p.22).

Užsienio investuotojai labiausiai domisi įmonėmis, kurios turi šias tris sąlygas: firma turi specifinius privalumus prieš kitas, šalyje ar regione, aprūpindama tam tikras rinkas. Firmos privalumai turi nematerialaus turto formą, tai gali būti technologinis know – how, valdymas ar marketingas; firmai turinčiai tokius privalumus naudinga internacionalizuoti juos, išplečiant savo veiklą bei licencijuojant ar sudarant panašų kontraktą su nepriklausoma kompanija; firma turi būti pelninga, išnaudoti šiuos privalumus sujungdama juos su kitais faktoriais, esančiais užsienio šalyse, kitu atveju, užsienio rinka būtų aprūpinama vietine produkcija eksporto pagalba (Levy, 1996, p. 534).

Pagal šį požiūrį, kuo didesnės formos nematerialusis turtas, tuo didesnis stimulus firmai pačiai juos išnaudoti. Tiesioginių užsienio investicijų alternatyva bus pasirinkta, jei vietiniai privalumai skatina užsienio firmą kurti vietinę gamybos bazę. Vis tik įmonė galutinai nusprendžia įkurti veikiančią įmonę, remdamasi laukiamu pelnu atskaičius mokesčius. Jei laukiamas pelnas padidės, įkuriant vieneta kitoje šalyje, įmonė užsiims tiesioginėmis užsienio investicijomis (Beck, 2000, p. 281). Remiantis šiais argumentais galima tvirtinti, kad į kai kurias ūkio šakas tiesioginės užsienio investicijos ateitų ir be ypatingo valstybės skatinimo.

Europos centrinio banko apžvalgoje (2004) išskiriama tarpusavio priklausomybė tarptautinėje ekonomikoje. Ji pasireiškia trimis aspektais. Šios dimensijos pateikiamos 2 paveiksle:

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Europos centrinio banko duomenimis.

1 pav. Tarptautinės ekonomikos tarpusavio priklausomybės dimensijos

Tarptautinė prekių bei paslaugų prekyba yra “tradicinis” kanalas, per kurį ekonomikos gali veikti viena kitą. Antrasis ryšys tarptautiniame versle – finansiniai aktyvai. Tai paprastosios akcijos, obligacijos, tarptautiniai kreditiniai santykiai. Per pastaruosius metus ženkliai padaugėjo daugianacionalinių holdinginių kompanijų, kurios kontrolinių akcijų paketų pagalba valdo bei kontroliuoja kitas firmas. Remiantis (Goetzmann, Li and Rouwenhorst (2001), Berben and Jansen (2002)) koreliacija tarp akcijų rinkų pagrindinėse šalyse sparčiai augo per pastaruosius dvidešimt metų. Taigi finansinė rinka užima itin svarbią vietą tarptautiniame versle. Trečioji tarpusavio priklausomybės dimensija yra produktų internacionalizavimas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pagalba. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dydis pradėjo didėti jau nuo 1980 – jų metų. 1990 metais įmonės buvo ypatingai aktyvios vykdydamos tarptautinius susijungimus bei firmų įsigijimus. Didėjantis tiesioginių užsienio investicijų (TUI) procentas įtakoja tarptautinio verslo vystymąsi. (Jansen J.W., Stokman C.J. (No. 401))

Teigiamas požiūris į tiesioginių užsienio investicijų poveikį tarptautiniam verslui ir šalių vystymuisi dažniausiai remiasi J. H. Dunningo teorija. Ji teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos kaip ūkio plėtros veiksnys dėl didėjančio produktyvumo gali paspartinti pramonės vystymą. Pavyzdžiui, išteklių kiekio didinimas ir jų kokybės gerinimas dėl mokslo ir technikos naujovių diegimo padidina gamybinį visuomenės pajėgumą, tai lemia šalies ūkio produktyvumą, t. y. Parduodamų ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą taip pat ir ekonomikos augimą, kurį atspindi bendrasis vidaus produktas.

Kita tiesioginių užsienio investicijų teigiamos įtakos teorija aiškina, kad vietinės ekonomikos uždirbtas pelnas, priklauso nuo užsienio kapitalo pagrindinių įplaukų dydžio, išlaidų elastingumo, sukauptos patirties bei žinių nutekėjimo masto. Toks žinių nutekėjimas iš pažangios užsienio kompanijos keliais būdais sąlygoja produktyvumo augimą. Pirmiausia, vietinė firma gali padidinti savo produktyvumą kopijuodama kai kurias technologijas. Antra, ji gali efektyviau naudoti jau egzistuojančias technologijas arba, dėl išaugusios konkurencijos rinkoje, ieškoti naujų technologijų. Trečia, užsienio investitorius gali mokyti vietinius darbininkus, kurie vėliau įsidarbina vietinėse firmose. Kitas reikšmingas kelias žinioms pasklisti atveriamas per klientų ir tiekėjų glaudų bendradarbiavimą (turima galvoje bendra multinacionalinės kompanijos ir vietinių įmonių ekonominė veikla) (Beck 2000, p. 277).

Dunning išskiria kelias prielaidas, veikiančias prieštaringai tiesiogines užsienio investicijas (TUI) bei jų įtaką vietos ekonomikai. (4 lentelė)

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) poveikis vietos šalies ekonomikos augimui

Teigiamas požiūris	Neigiamas požiūris
Vietos ekonomikos uždirbtas pelnas priklauso nuo pagrindinių užsienio kapitalo įplaukų dydžio, išlaidų elastingumo ir sukauptos patirties bei žinių nutekėjimo masto. Tai nusako produktyvumo augimą.	Užsienio kapitalo įmonės veikia dideliais įėjimo barjeriais pasiturinčiose ūkio šakose. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) šiuos barjerus gali net padidinti, kas leistų užsienio kapitalo įmonėms gauti papildomą ekonominę rentą, o tai lemtų šalies ekonomikos plėtros tempų sulėtėjimą.
Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) augančiu produktyvumu spartina pramonės plėtrą	Tiesioginės užsienio investicijos iš rinkos gali išstumti vietos gamintojus.
Reikšmingas žinių sklaidimo būdas – glaudus klientų ir tiekėjų bendradarbiavimas.	Užsienio kapitalo įmonės gali reinvestuoti į tas pačias pramonės šakas ir išplėsti savo rinkos dalį

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal Ginevičius ir kt. (2005) p. 213-14

Remiantis 4 lentelėje pateikiamais požiūriais, matoma teigiama bei neigiama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaka šalies ekonomikai. Tačiau šalys, kurios stokoja finansinių išteklių, dažniausiai nekreipia dėmesio į neigiamų tiesioginių užsienio investicijų (TUI) veiksmų įtaką bei įvairiai skatina užsienio investicijas.

Tiesioginės užsienio investicijos įvardijamos kaip viena iš efektyviausių priemonių tarptautinės ekonomikos augimui plėtoti, tai ypač svarbu pereinamojo laikotarpio šalims. Tame tarpe ir Lietuvai. Esant brangiems kapitalo ištekliams ir ribotam jo kiekiui, tiesioginės užsienio investicijos skatina:

- Gamybos ir eksporto plėtojimą. Paprastai užsienio kapitalo investicijos į šalies įmones lydi naujų technologijų diegimą bei gaminių asortimento atnaujinimą, kokybės gerinimą ir tuo pagrindu išėjimą į naujas užsienio rinkas. Įvertinus patogią geografinę padėtį, galima daryti išvadą, kad didelė dalis tiesioginių užsienio investicijų gamybos sektoriuje bus skirta eksportui plėtoti, kas padėtų mažinti šiuo metu itin padidėjusį užsienio prekybos deficitą.

- Naujų darbo vietų kūrimą ir esamų darbo vietų efektyvų išnaudojimą, kartu ir visuomenės pragyvenimo lygio kėlimą.

- Pažangių, rinkos ekonomikos valstybėse priimtų valdymo ir marketingo metodų, kuriuos neišvengiamai kartu su kapitalu “atsineša“ užsienio investuotojai, diegimą. (Ališauskas, 2005, p.161).

Užsienio investicijos yra svarbios užsienio rinkų plėtrai, nes tarptautinės korporacijos turi gerą verslo kontaktų tinklą daugelyje šalių, tai lemia eksporto didėjimą. Užsienio investuotojai kartu su užsienio kapitalu perduoda ir verslo ryšius su tarptautinėmis finansų institucijomis.

Jei šalis nepritraukia užsienio kapitalo, ji rizikuoja likti nepastebėta pasaulinėje rinkoje. Norint sumažinti atotrūkį nuo ekonomiškai išsivysčiusių šalių ir užtikrinti pakankamai didelius

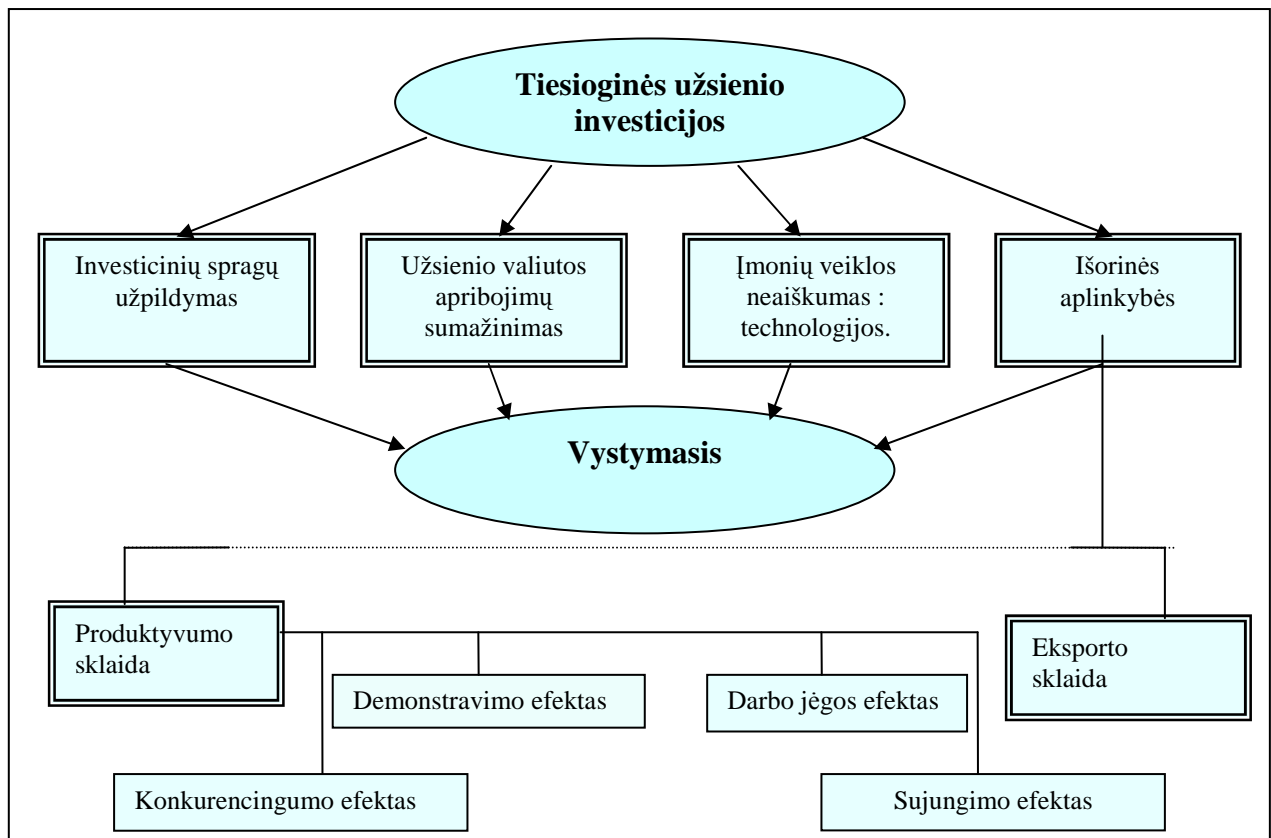
ekonomikos augimo rodiklius, reikalingas daug didesnis tiesioginių užsienio investicijų augimo tempas nei išsivysčiusiose šalyse (Ališauskas, 2005, p.162).

Kitos šalys, žinodamos, kad šalyje sparčiai daugėja tiesioginių investicijų (TUI) drąsiau remia ekonomiškai besivystančios šalies nepriklausomybę ir narystę tarptautinėse organizacijose. Užsienio investuotojai suinteresuoti, kad investuojančių šalių vyriausybės užtikrintų šalies, į kurią investuojama, saugumą.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) vaidina svarbų bei teigiamą vaidmenį ekonominiame Lietuvos gyvenime. Įvertinant tiesioginių užsienio investicijų (TUI) privalumus, galima daryti išvadą, kad pateiktų privalumų visuma suteikia geras perspektyvas įmonėms sėkmingai konkuruoti rinkoje, užtikrinant jų ilgalaikį ekonominį gyvybingumą didėjančios konkurencijos sąlygomis. Tačiau reikia pažymėti, kad vien didelis investicijų kiekis neužtikrina greitos ūkio plėtros, kad tiesioginės užsienio investicijos (TUI) turi ir neigiamų pusių.

Šalys, stokojančios finansinių išteklių dažniausiai nepaiso tiesioginių užsienio investicijų veiksnių įtakos neigiamų pusių ir įvairiais būdais skatina tiesiogines užsienio investicijas. Formuodamos savo ekonominę politiką šalys dažnai neįvertina tiesioginių užsienio investicijų atėjimą į šalies ūkį sąlygoja daug skirtingų faktorių ir veiksnių. Tiesioginių užsienio investicijų srautus įtakoja ne tik valstybės politika, bet ir šalies geografinė padėtis, jos struktūrinės charakteristikos.

Dauguma autorių, tiriančių tiesioginių užsienio investicijų (TUI) poveikį tarptautiniam verslui, susiduria su mažu skaičiumi empirinių tyrimų, dauguma susikoncentruoja ties vienu potencialiu kanalu, tačiau galima teigti, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) užima svarbią dalį tarptautinėje prekyboje. Vis dar sunku nustatyti, kuris kurį daugiau įtakoja: ar tarptautinė prekyba sąlygoja tiesioginių užsienio investicijų atsiradimą, ar tiesioginės užsienio investicijos įtakoja prekybos atsiradimą. 3 pav. Nustatomas ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir vystymosi:

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis HONGLIN (2003, p.684)

3 pav. Ryšys tarp Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir vystymosi

Remiantis UNCTAD (2000), pasauliniai tiesioginių užsienio srautai vis didėja kiekvienais metais. 90 % prekybos technologijoje ir technologijoje intensyvūs produktai yra įvedami į rinkas tarptautinių kompanijų. Galima teigti, jog tarptautinio verslo augimas priklauso nuo technologinio progreso, tiesioginės užsienio investicijos gali daryti didelę įtaką, nes jos lengvina technologijos išsisklaidymą. Honglin (2003, p. 680 - 693) pažymėjo, kad tiesioginės užsienio investicijos yra tarptautinio verslo bei ekonomikos vystymosi variklis, todėl, kad šalyje tiesioginės užsienio investicijos (TUI) gali padidinti kapitalo sudarymą ir darbo rinką, taip pat gali skatinti pramoninį eksportą, pritraukti išteklius į šalį. Tiesioginės užsienio investicijos taip pat stipriai įtakoja eksporto bei produktyvumo sklaidą. (3 pav.)

2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ ĮTAKOS EKONOMINIAM AUGIMUI VERTINIMO METODIKOS PARENGIMAS

Antroje dalyje pateikiamos tiesioginių užsienio investicijų (TUI) Lietuvoje dimensijos, nagrinėjami statistiniai duomenys, analizuojama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaka šalies ekonomikai. Aptariama trečiojoje dalyje atliekamo tyrimo metodologija.

2.1. Tiesioginių užsienio investicijų dinamika

Šioje dalyje pateikiama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dinamika, tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas pagal šalis bei ekonomines veiklos rūšis. Nagrinėjama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaka Lietuvos ekonomikai.

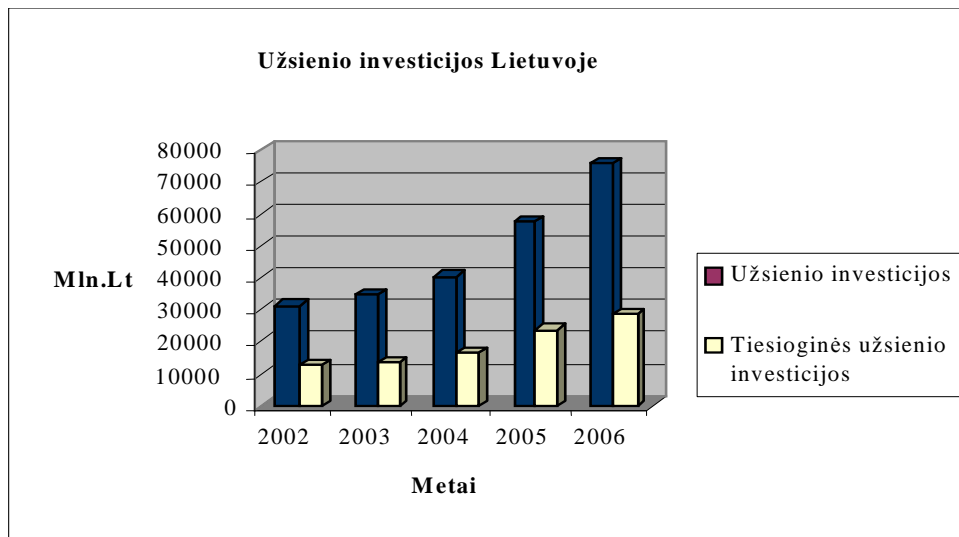
Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautų dimensijos Lietuvoje apima jų dydį, augimą bei jų šaltinių ir įvairių sektorių sudėtis. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) įtakoja Lietuvos ekonomikos augimą kaip investavimo komponentas, kuris savo ruožtu yra vienas iš bendro vidaus produkto komponentų.

Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tiesioginės užsienio investicijos buvo vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks palankus požiūris į tiesiogines užsienio investicijas padiktavo atitinkamą valstybės ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: Lietuva visokeriopai skatino ir skatina ateiti tarptautinį kapitalą. Jam suteikiamos ir mokesčių lengvatos, ir ypatingos strateginio investuotojo teisės, privatizuojant svarbius valstybei objektus. Tačiau kai kurie atvejai verčia abejoti, ar visada tiesioginės užsienio investicijos pačios užtikrina produktyvumo augimą, parduodamų prekių ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą.

Užsienio investicijų skaičius, ypač po įstojimo į Europos Sąjungą, sparčiai augo. Šis kitimas nuo 2002 iki 2006 metų pateikiamas (4 pav.).

Pateiktame grafike (4 pav.) matome, jog tiesioginės užsienio investicijos sudaro didelę dalį bendro Lietuvos užsienio kapitalo. Nuo 2002 metų užsienio investicijos nuolat didėjo, kartu didėjo ir tiesioginės užsienio investicijos, todėl tikimasi ir tolesnio spartaus augimo ateityje.

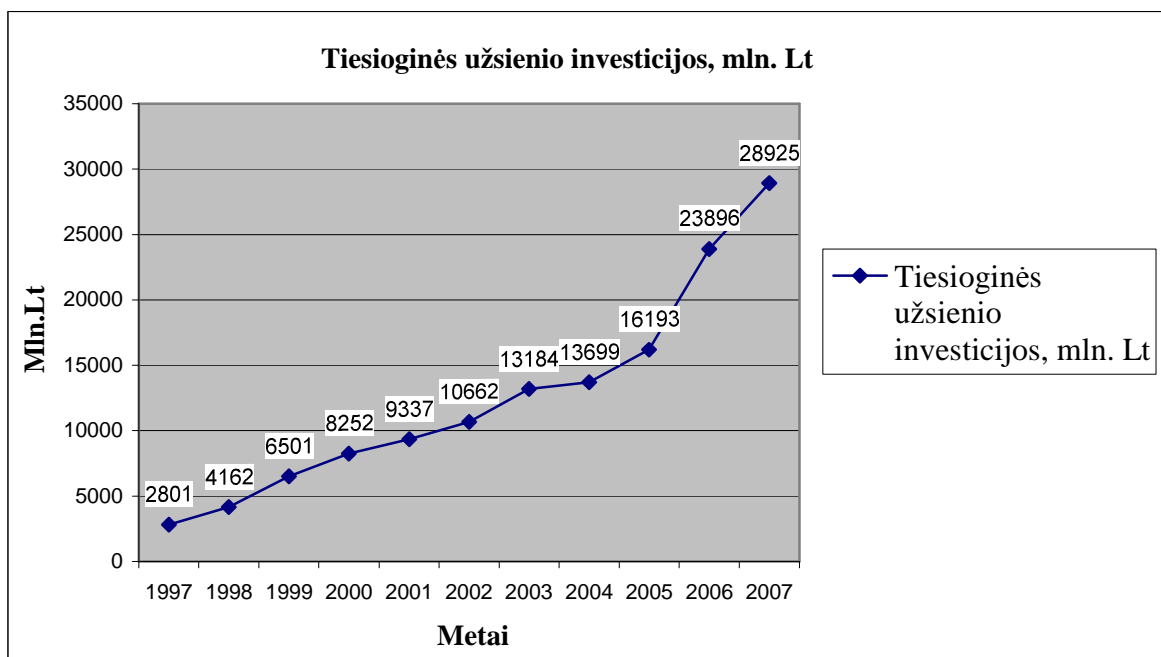
Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pradžia laikoma 1990 metai. Nors augimo tempai ir nebuvo dideli, dėl šalies ekonomikos nestabilumo, tačiau 1994 metų augantis bendrasis vidaus produktas (BVP) ir stabili ekonominė šalies padėtis leido įsigyti užsienio investuotojų pasitikėjimą, kuris užtikrino augantį tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautą.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

4 pav. Užsienio investicijos Lietuvoje

Remiantis Lietuvos statistikos duomenimis, apžvelgiama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautų dinamika Lietuvoje nuo 1997 iki 2007 metų (5 pav.):

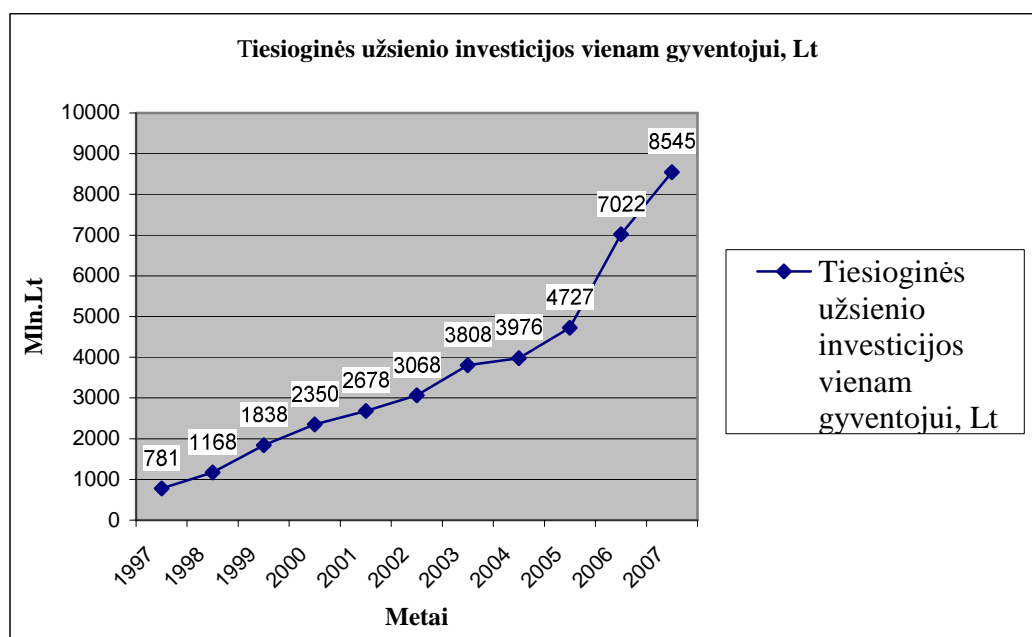

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

5 pav. Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų augimas (1997 01 01– 2007 01 01m.)

Pagal (5 pav.) pateiktus duomenis, matomas nuolatinis tiesioginių užsienio investicijų augimas Lietuvoje nuo 1997 iki 2007 metų. Iki 2005 metų tiesioginės investicijos augo stabiliai: 1997 metais pasiekė 2801 mln.Lt. 1998 metais – 4162 mln.Lt, 1999 metų srautai siekė 6501 mln.Lt,

2000 metais išaugo iki 8252 mln.lt, 2001 metais gauti srautai siekė 9337 mln.Lt, 2002 metais skaičius pasiekė 10662 mln.Lt dydį, 2003 metais – 13184 mln.Lt, 2004 metais kitimas nebuvo didelis – 13699 mln.Lt bei 2005 – 16193 mln.Lt. Didžiausias šuolis užfiksuotas 2005 – 2006 metų periode, kai 2006 metais tiesioginės užsienio investicijos sudarė 23896 mln.Lt, bei 2007 metais pasiekė 28925 mln.Lt dydį. Pagal šiuos rodiklius galima apskaičiuoti ir tiesioginių užsienio investicijų tenkančią dalį vienam gyventojui (6 pav):

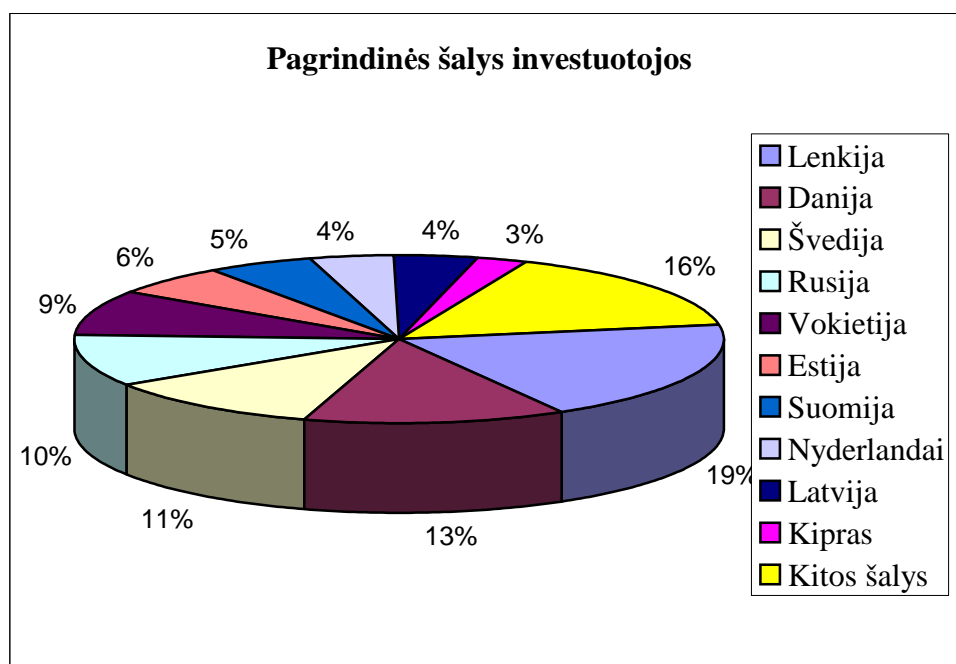
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

6 pav. Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui Lietuvoje

Pagal pateiktus (6 pav.) duomenis, matomas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) vienam gyventojui augimas nuo 1997 iki 2007 metų. Nuo periodo pradžios iki 2007 metų, tiesioginių užsienio investicijų (TUI) vienam gyventojui dydis pasikeitė daugiau nei dešimt kartų. Tai svarbus faktorius, tačiau norint išsiaiškinti, ar šis dydis yra pakankamas, reikalinga išsamesnė analizė, kuri bus atliekama trečiojoje dalyje.

Vienas iš pagrindinių veiksnių, įtakančių Lietuvos patrauklumą tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautams yra Lietuvos narystė NATO ir Europos Sąjungoje. Lietuvos narystė minėtuose blokuose dėl padidėjusio ekonominės, politinės ir socialinės aplinkos stabilumo suteikia ir vietinėms, ir užsienio įmonėms papildomų verslo vystymosi galimybių. Būdamą šių tarptautinių organizacijų narė, Lietuva dėl istorinių aplinkybių tuo pačiu metu palaiko glaudžius ekonominius santykius ir su kaimyninėmis Rytų Europos šalimis. Jos strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS potencialiai yra ypač palanki verslo plėtrai, o Lietuva čia traktuojama tarsi potencialus tiltas tarp Europos Sąjungos ir NVS šalių.

Remiantis 2007 metų pabaigoje pateiktais statistikos departamento duomenimis, nagrinėjamas Lietuvos investicinio klimato patrauklumas užsienio šalims. Daugiausiai investicijų Lietuva gauna iš Lenkijos, Švedijos bei Danijos (7 pav.)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

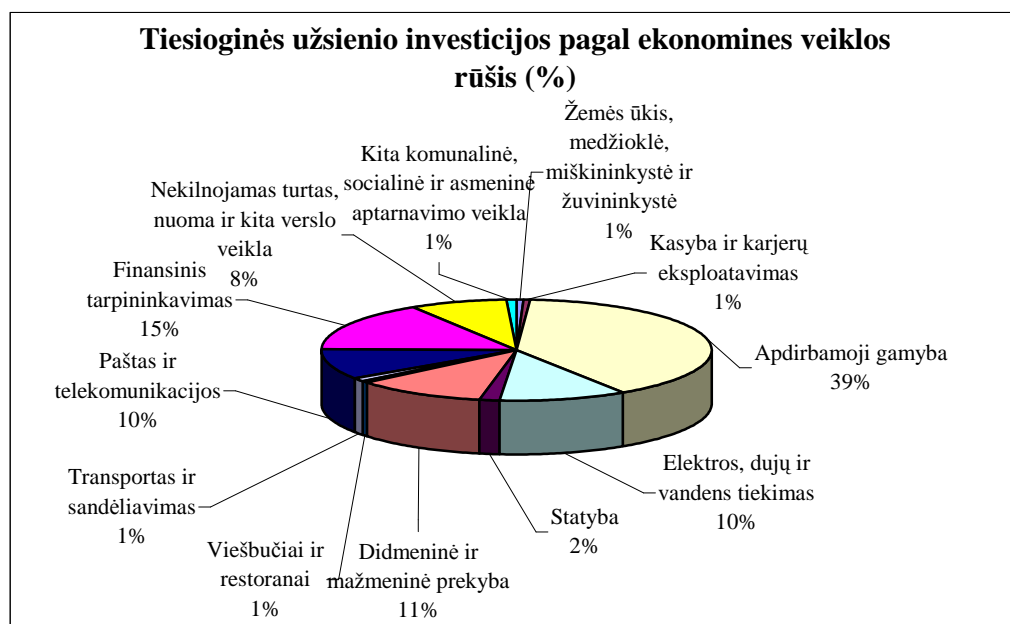
7 pav. Pagrindinės šalys investuotojos Lietuvoje

Daugiau kaip 60 % visų tiesioginių užsienio (TUI) investicijų į Lietuvą sulaukiama iš Europos Sąjungos šalių. Nors pagrindinės investuotojos yra Lenkijos (19%), Švedijos (11%) bei Danijos (13%) valstybės, tačiau taip pat didelę dalį sudaro ir Rusijos (10%), Vokietijos (9%), Estijos (6%), Suomijos (5%), Nyderlandų (4%), Latvijos (4%) bei Kipro (3%) tiesioginės investicijos. Lietuvos ekonomikos augimo tempai buvo teigiami jau prieš narystę ES. Šiuo metu sparčiai didėja konkurencija tarp šalių dėl investicijų pritraukimo, todėl, siekiant pritraukti daugiau tiesioginių užsienio investicijų, reikia mokėti konkuruoti, išryškinti šalies privalumus ir vykdyti aktyvią ir fokusuotą investicijų pritraukimo politiką. Ji turi prasidėti nuo šalies marketingo pasaulinėse rinkose.

Taip pat svarbu ir kokias pagrindines ekonomines šakas renkasi šalys investuotojos. Pagal (8 pav.) pateikiamus duomenis matomas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) išsiskaidymas pagal ekonomines veiklos rūšis.

Pagal (8 pav) pateikiamus 2007 metų duomenis, pagrindinės ekonominės veiklos rūšys, kurioms tenka didžiausias skaičius tiesioginių užsienio investicijų yra apdirbamoji gamyba (39 %), didmeninė ir mažmeninė gamyba (11 %), finansinis tarpininkavimas (10 %), paštas ir

telekomunikacijos (10 %), elektros, dujų ir vandens tiekimas (10 %) bei nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla (8 %).

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis.

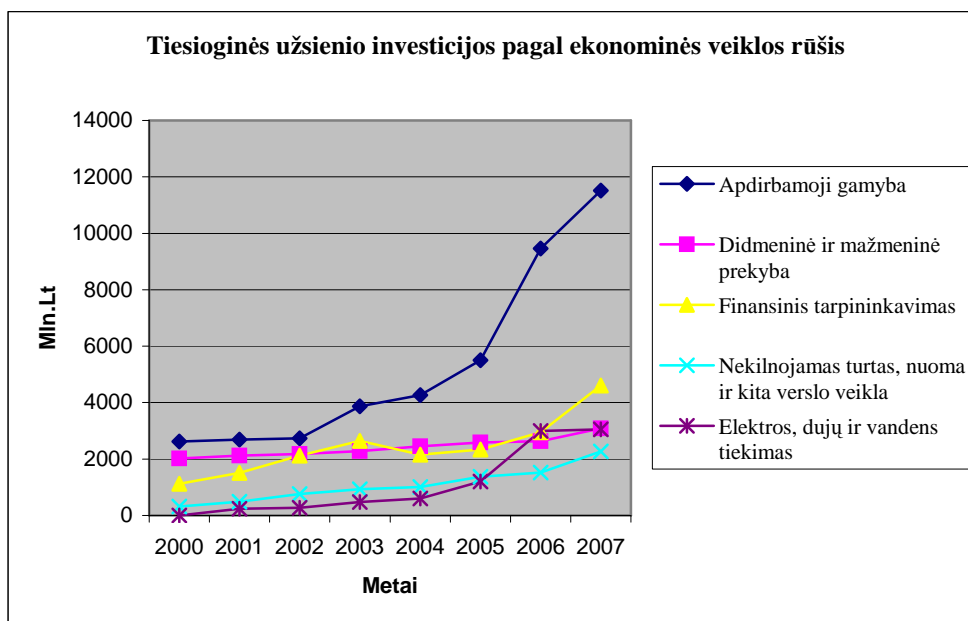
8 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas, pagal veiklos rūšis

Pagal (8 pav.) tik nedidelė dalis tenka statybai (2 %), žemės ūkiui, miškininkystei, žuvininkystei (1 %), viešbučiams ir restoranams (1 %) bei transportui bei sandėliavimui (1 %). Taigi patraukliausios ekonominės veiklos šakos yra: apdirbamoji gamyba, didmeninė ir mažmeninė gamyba bei finansinis tarpininkavimas.

Norint sužinoti šių tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymo, pagal ekonomines veiklos rūšies dinamiką, lyginami pagrindinių veiklos rūšių: apdirbamos gamybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos, finansinio tarpininkavimo, elektros, dujų ir vandens tiekimo bei nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos duomenys nuo 2000 iki 2007 metų (9 pav).

Remiantis diagramos 9 (pav). duomenimis, investicijos srautai į apdirbamąją gamybą didėjo sparčiausiai, o nuo 2005 – 2006 metų šoktelėjo kelis kartus. Tik finansinio tarpininkavimo sektoriuje 2003 – 2004 metais matomas nuosmukis, tačiau nuo 2005 metų investicijos vėl pradėjo didėti.

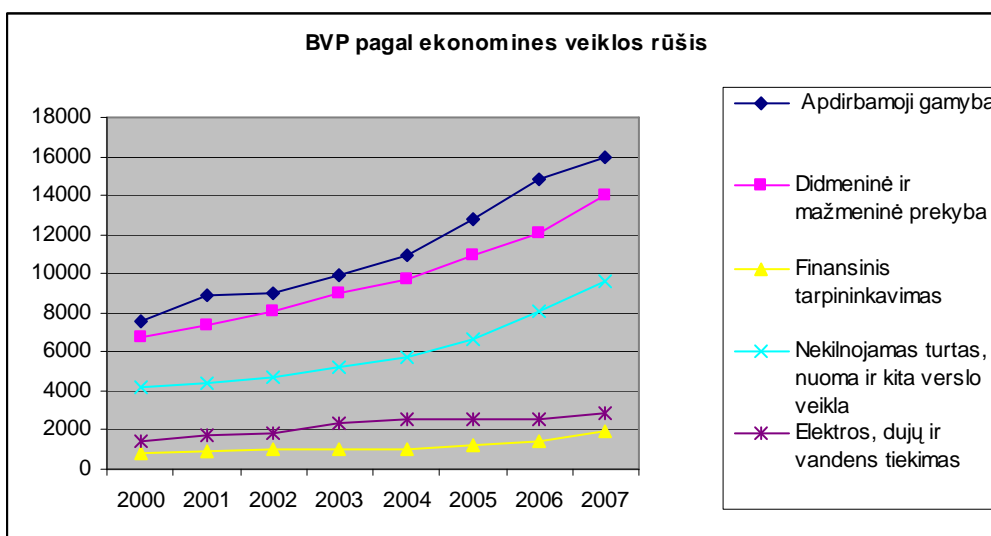
2007 metais visuose sektoriuose investicijos didėjo pakankamai sparčiai, lyginant su ankstesniu tiesioginių investicijų (TUI) srautu į pagrindines ekonomines veiklas 2000 – 2006 metų periodu. Didžiausias kitimas matomas apdirbamojoje gamyboje. Nuo 2005 metų tiesioginės užsienio investicijos į šį sektorių kilo itin sparčiai.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis.

9 pav. Tiesioginių užsienio investicijų kitimas pagal pagrindines ekonominės veiklos rūšis

Norint sužinoti, kokia bendro vidaus produkto (BVP) dalis atitenka pagrindinėms ekonominėms veiklos rūšims, kur tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautai yra didžiausi, pasirenkami atitinkami ekonominiai sektoriai ir periodas nuo 2000 m. iki 2007 metų. 10 pav:

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis.

10 pav. Tiesioginių užsienio investicijų kitimas pagal pagrindines ekonominės veiklos rūšis

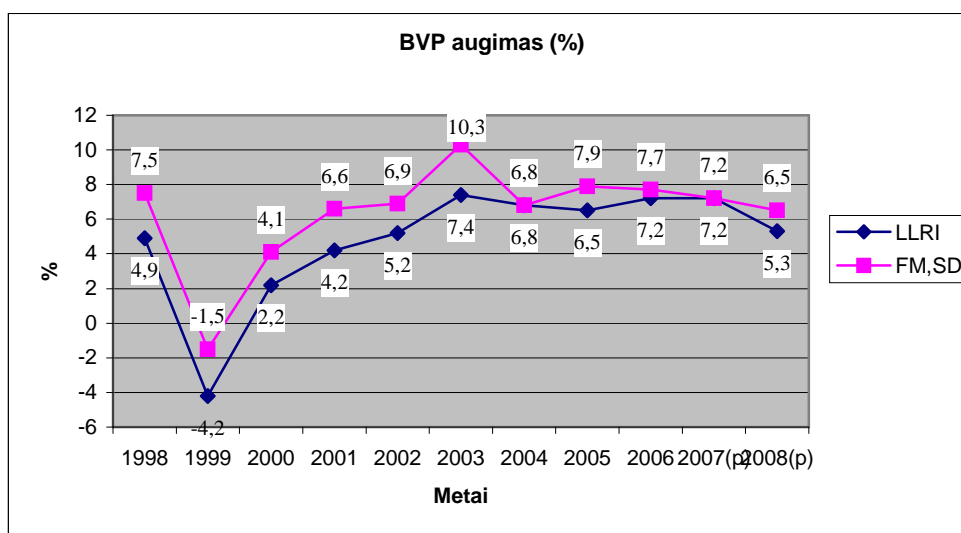
Grafike 10 pav. Pateikiami duomenys parodo kaip kito bendro vidaus produkto dalis, tenkanti tam tikram ekonominiam sektoriui. Didžiausia dalis atitenka apdirbamajai gamybai bei didmeninei ir mažmeninei prekybai. Mažiausia dalis tenka elektros, dujų, vandens tiekimui bei nekilnojam turtui. 2000 – 2007 metais bendras vidus produktas (BVP), pagal ekonominius sektorius nuolat augo. Tik apdirbamojoje pramonėje 2001 – 2002 metais matomas neryškus sumažėjimas.

Taigi didžiausia tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dalis atitenka tokiems ekonominiams sektoriams, kuriuose ir bendro vidaus produkto (BVP) dalis yra didžiausia, lyginant su kitomis veiklos rūšimis. Nors ekonomikos vystymosi tempai Lietuvoje spartūs, tačiau Lietuva pagal bendrą vidaus produktą (BVP) vienam gyventojui lieka Europos Sąjungos sąrašo pabaigoje.

Grafike (11 pav.) matomas BVP, gamybos pajamų ir išlaidų metodu suskaičiuotų duomenų kitimas, remiantis LR Finansų ministerijos, LLRI bei statistikos departamento duomenimis. 2007 metų duomenys preliminarūs, nėra tikslūs, o 2008 metų duomenys yra prognozuojami.

Lietuvos ekonominis vystymasis buvo tvirtas pastaraisiais metais, kai tikras bendrasis vidaus produktas vidutiniškai prilygsta apytiksliai 7.5 procentų nuo 2004 iki 2006 metų periode. Remiantis finansų ministerijos duomenimis, Vystymasis buvo įtakojamas stipraus privataus vartojimo ir paskatintas darbo užmokesčio didėjimo bei smukdydamas bedarbybę.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2007 metais sparčiai didėjo statybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos, finansinio tarpininkavimo bei nekilnojamo turto, nuomos bei kitų verslų pridėtinė vertė, kuri lėmė bendrosios pridėtinės vertės augimą. Remiantis statistiko departamento duomenimis, 2006 m. bendrojo vidaus produkto (BVP) augimui didžiausią įtaką turėjo apdirbamosios gamybos, statybos, transporto, finansinio tarpininkavimo ir nekilnojamojo turto įmonių veikla. Minėtų veiklos rūšių įmonėse 2006 m. buvo sukurta maždaug 11 procentų daugiau bendrosios pridėtinės vertės nei 2005 m., o likusių veiklos rūšių įmonėse - tik 4 procentais daugiau.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento, LR Finansų ministerijos, LLRI duomenimis

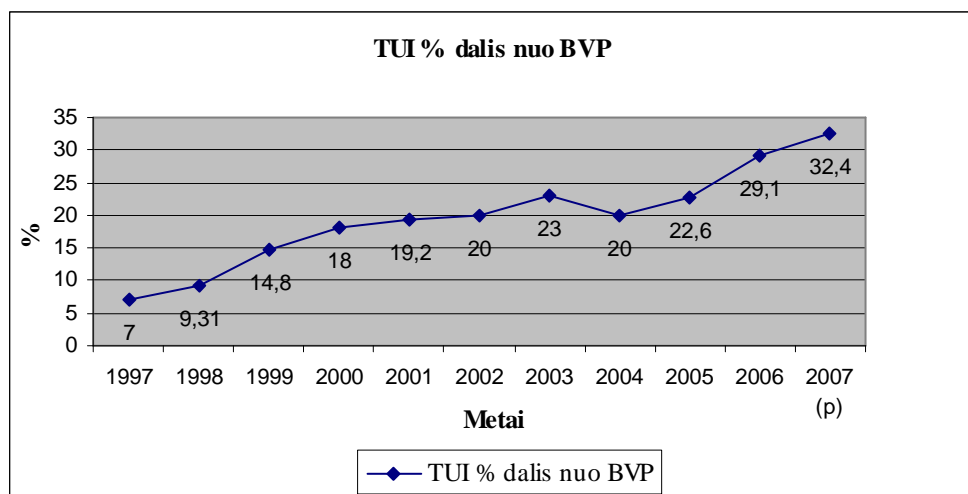
11 pav. Bendro vidaus produkto (BVP) augimas Lietuvoje

Diagramoje (11 pav.) matome, jog remiantis statistikos departamento duomenimis, didžiausias bendro vidaus produkto kritimas matomas 1999 metais, tačiau šis rezultatas gali būti

siejamas su Rusijos krize. AB "Hansabanko" analitikai prognozuoja, jog pagrindine varomąja jėga 2008 turėtų išlikti didelės vidaus investicijos bei namų ūkių vartojimas, kuri toliau skatina augančios pajamos ir skolinimasis, padidėjęs užimtumas bei emigrantų pervedamos lėšos.

Nuo 1999 metų, bendras vidaus produktas (BVP) Lietuvoje pradėjo stabiliai augti, po kelis procentus ir daugiau kasmet. po 1999 metų kritimo, bendras vidaus produktas paaugo ženkliai – 4,1 % (remiantis statistikos departamento duomenimis). Lietuvoje bendro vidaus produkto (BVP) tempai yra gana spartūs (11 pav.) daugiausia per šį laikotarpį bendras vidaus produktas (BVP) padidėjo nuo 2002 iki 2003 metų, pasiekdamas 10.3 procentus (remiantis statistikos departamento duomenimis). Pagrindinis variklis, stumiantis aukštyn Lietuvos bendrą vidaus produktą (BVP) yra vidaus vartojimas, didėjančios mažmeninės ir didmeninės prekybos apimtys, investicijos į nekilnojamąjį turtą, taip pat svarbūs statybų bei transporto sektoriai. 2007 metus ekonomistai vadina paskutiniaisiais itin spartaus ekonominio augimo ir neišsipildžiusių vilčių metais. Pasak Albino Čapliko, "nors prognozuojamas augimas bus lėtesnis 2008 metais, tačiau dvigubai greitesnis nei vidutiniškai ES"

Norint išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų įtaką Lietuvos ekonomikai, pagal statistikos departamento duomenis, suskaičiuojama procentinė tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dalis nuo bendro vidaus produkto (BVP) (12 pav.).

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

12 pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dalis %, tenkanti bendram vidaus produktui Lietuvoje

(12 pav.), remiantis bendro vidaus produkto (BVP) bei tiesioginių užsienio investicijų (TUI) 1997 - 2007 metų intervalo statistikos duomenimis, matomas stabilus kitimas. Nuo 1997 metų tiesioginių užsienio investicijų dydis, tenkantis bendram vidaus produktui nuolat kilo. Jau 1998 metais daugiau nei 2,3 procentais. Nuo 1998 metų 5 procentais, tik 2000 – 2002 metų periode

augimas sulėtėjo, tačiau 2003 metais išaugo 3 procentais ir pasiekė 23 procentų nuo bendro vidaus produkto dydį. 2003 matomas smukimas iki 20 procentų, tačiau nuo 2005 iki 2006 metų investicijų dydis išauga net 6,5 procentais. Jau 2007 tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dalis nuo bendro vidaus produkto (BVP) pasiekia 32,4 procentus.

2.2. Tiesioginės užsienio investicijos ir šalies ekonomika

Tiesiogines užsienio investicijas (TUI) yra svarbus ekonominio vystymosi faktorius. Daugelis autorių sutinka, jog valstybės ekonomikos gauna naudą iš tiesioginių užsienio investicijų, kurios skatina produktyvumo bei darbo padidėjimą, remia vidaus kapitalą. Investicijos yra vienas iš šaltinių, finansuojančių šalies mokėjimo balansą.

Tiesioginių užsienio investicijų ir ekonominio vystymosi ryšys yra nagrinėjamas daugelyje literatūros šaltinių. Svarbi dvipusė sąveika tarp TUI ir ekonominio augimo. Viena vertus tarptautinės užsienio investicijos (TUI) yra laikomos svarbiu elementu, kuomet besivystančios šalys pasižymi nepakankamu vietinio kapitalo, žemo produktyvumo lygiu. (De Mello, 1999; Eller) Vadinasi tiesioginės užsienio investicijų srautai yra laikomi potencialiu šalies vystymą skatinančiu veiksniumi.

Daugelis autorių nesutinka su šiuo teiginiu. Carkovic ir Levine (2002) teigia, neegzistuoja tvirtas ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonominio vystymosi, jei vertinami šalių išsivystymo skirtumai, susijungimų padariniai. Akinlo (2004) teigia, jog šalies kapitalas ir tarptautinis kapitalas neturi jokių statistiškai reikšmingų ekonominių padarinių ekonomikos augimui.

Zang (2001) pažymi, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) gali turėti lemiamą vaidmenį šalies ekonomikai, nes įtakoja kapitalo formavimąsi šalyje, didina konkurenciją vietinėje rinkoje, tokiu būdu patobulinamos technologijos bei valdymo strategijos.

Išnagrinėjus šių autorių argumentus, galima daryti išvadą, jog tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ryšys su šalies ekonomikos vystymuisi gali būti identifikuojamas kaip lemiamas veiksnys. Stabilios ekonomikos šalis pritraukia daugiau užsienio investicijų, kas dar labiau gerina šalies ekonominę būklę.

Remiantis Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos pateiktais duomenimis, Lietuvos ekonomikos augimas yra vienas dinamiškiausių Europoje. Pagrindiniai augimą užtikrinantys veiksniai yra investicijų, vidaus paklausos ir eksporto augimas.

Tiesiogines užsienio investicijas (TUI) galima identifikuoti kaip vieną iš pagrindinių bei lemiamų veiksnių ekonomiam vystymuisi. Tačiau ekonominis augimas taip pat daro įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms bei jų srautams į šalį.

Remiantis Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, tiesioginės užsienio investicijas (TUI) laikomos stabilesnėmis nei kiti kapitalo srautai ir kitų rūšių investicijos. Tiesiogines užsienio investicijas (TUI) skatina ekonominė vystymąsi ne tik per kapitalo sukaupimą bet taip pat daro įtaką ekonominiam vystymuisi, didindamos įmonių lenktyniavimą tarpusavyje ir gerindamos šalies ir užsienio įmonių tarpusavio ryšius, užtikrina geros verslo praktikos perėjimą bei technologijų augimą.

Tiesiogines užsienio investicijas (TUI) yra svarbus rodiklis įvairių naujovių bei technologijų atsiradimui, todėl nepakankamas jų dydis gali įtakoti lėtesnį ekonomikos augimą.

Formuodamos savo ekonominę politiką šalys nepakankamai įvertina tiesioginių užsienio investicijų (TUI) neigiamą įtaką bei tai, jog jų atėjimą lemia fdaugelis skirtingų veiksnių.

Bengoa (2003) teigia, kad norint gauti naudą iš tiesioginių užsienio investicijų (TUI), turi būti reikalingas tinkamas kapitalas, politinis ir ekonomikos stabilumas, liberalizuotos rinkos aplinkos. Būtinai tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tinkamumas ir finansinis reguliavimas.

De Gregrio ir Guidotti (1995) Alfaro (2004) ir Darhemas (2004) teigia, kad šalys su gerai išvystyta finansų rinka gali ne tik pritraukti didesnes tiesioginių užsienio investicijų (TUI) apimtis, bet taip pat ir leisti šaliai iš jų įgyti didesnę ekstensyvumą, dėl gebėjimo prisitaikyti prie kapitalo įplaukimo kintamumo.

Lietuvoje, tarptautinio kapitalo atėjimas yra skatinamas, jam suteikiamos mokesstinės lengvatos, ypatingos strateginio investuotojo teisės privatizuojant svarbius valstybei objektus (Lithuania country review). TUI traukia kapitalą į projektus, kurių vietinis kapitalas negalėtų patenkinti.

Tarptautinio valiutos fondo (TVF) analitikai ir ekspertai teigia, jog Lietuvoje pastebimas išskirtinis progresas, grindžiamas stabilumu ir ekonominiu lankstumu. Lanksti produktų, darbo rinka bei stipri tarptautinė prekyba įtakojo Lietuvos sėkmę. Įstojimas į Europos Sąjungos gretas įtakojo greitesnį tiesioginių užsienio investicijų vystymąsi Lietuvoje, geresnes eksporto, importo sąlygas. Pasaulio banko pranešime “Verslo kūrimas 2006: sukuriant darbo vietas”, Lietuva apibūdinama, kaip patraukliausia vieta iš visų Baltijos valstybių verslo steigimui bei kitoms investicijoms.

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaka bei naudingumas Lietuvos ekonomikai buvo pabrėžtas “Ilgalaikėje Lietuvos ekonomikos plėtros strategijoje iki 2015 metų”, kurioje teigiama, jog tarptautinės užsienio investicijos galėtų daryti teigiamą įtaką ekonominiam vystymuisi.

Galimas ir neigiamas užsienio investicijų poveikis. Užsienio kompanijos kartais investuoja kapitalą į sektorius, kuriuose yra aukštas koncentracijos ar priėjimo barjerų lygis. Užsienio kompanijos gali daryti didelę įtaką vidaus verslui, padidina koncentraciją, įgyja ekonominę naudą ir atsiima kapitalą iš šalies. Tačiau, besivystančios ekonomikos šalys siekia pritraukti tiesiogines

užsienio investicijas (TUI) ir pabrėžti teigiamus rezultatus. Pritraukiant užsienio investicijas nacionaline plėtros strategija siekiama spartaus ekonominio vystymosi įgyvendinimo.

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų ir ekonominio augimo teorinius aspektus, galima teigti, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) yra svarbus kapitalo šaltinis, kuris papildo vidaus investicijas. Dažniausiai TUI siejamos su naujų darbo vietų atsiradimu, technologijų perkėlimu bei eksporto padidėjimu.

2.3. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje

Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tiesioginės užsienio investicijos (TUI) buvo vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks palankus požiūris į tiesiogines užsienio investicijas (TUI) padiktavo atitinkamą valstybės ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: Lietuva visokeriopai skatino ir skatina ateiti tarptautinį kapitalą. Jam suteikiamos ir mokesčių lengvatos, ir ypatingos strateginio investuotojo teisės, privatizuojant svarbius valstybei objektus. Tačiau kai kurie atvejai verčia abejoti, ar visada tiesioginės užsienio investicijos pačios užtikrina produktyvumo augimą, parduodamų prekių ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą (Invest in Lithuania, 2008, p.17).

Užsienio investuotojai Lietuvą laiko patrauklia dėl jos geografinės padėties bei gerai išvystytos telekomunikacinės sistemos, aukšto išsilavinimo bei pakankamai nedidelio uždarbio reikalaujančios darbo jėgos bei potencialiu įėjimu į rinką. Pagrindiniai trūkumai : biurokratiniai sunkumai, nestabili teisinė sistema, sudėtinga mokesčių sistema.

Daugelis autorių pagrindinius Lietuvos privalumus laiko aukšto išsilavinimo ir rentabilią darbo jėga, dideles galimybes laisvosiose ekonomikos zonose, stabilų ekonomikos augimas šalyje per pastaruosius metus ir politinį stabilumą.

Dažniausiai minima pakankamai aukšta darbo jėgos kvalifikacija, aukšto išsilavinimo ir rentabili darbo jėga, mažos eksploatacijos išlaidos, neaukšta energetinių resursų kaina bei rytų rinkos artumas. Taip pat teigiamai vertinama išvystyta infrastruktūra, geri keliai, geležinkelio tinklas, neužšalantis uostas, galimybės laisvosiose ekonomikos zonose, stabilus ekonomikos augimas šalyje per pastaruosius metus ir politinis stabilumas (Invest in Lithuania, 2008, p.17).

Tačiau taip pat yra pakankamai daug problemų, kurias išskyrė užsienio investuotojai: įstatymų stabilumo, teisėsaugos problemos (biurokratija, muitinių daro trūkumai, protekcionizmas), nepakankamai patikima ir stabili finansų sistema bei nedidelė Lietuvos rinka.

Įvairių Lietuvos institucijų leidiniuose bei studijose išskiriama bent dešimt pagrindinių priešasčių, skatinančių privačius užsienio ir vietos investuotojus investuoti į Lietuvos ekonomiką.

Šios priežastys tarpusavyje susijusios ir sudaro pagrindą palankiam investicijų klimatui. Užsienio investuotojai, klausiami apie svarbiausias priežastis, apsprendžiančias Lietuvos patrauklumą investicijoms, paprastai akcentuoja tuos pačius veiksnius (Meigs, 1999, p. 523-527)

Vienas iš tokių veiksnių yra Lietuvos narystė NATO ir Europos Sąjungoje. Lietuvos narystė minėtuose blokuose dėl padidėjusio ekonominės, politinės ir socialinės aplinkos stabilumo suteikia ir vietinėms, ir užsienio įmonėms papildomų verslo vystymosi galimybių. Būdamą šių tarptautinių organizacijų narė, Lietuva dėl istorinių aplinkybių tuo pačiu metu palaiko glaudžius ekonominius santykius ir su kaimyninėmis Rytų Europos šalimis. Jos strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS potencialiai yra ypač palanki verslo plėtrai, o Lietuva čia traktuojama tarsi potencialus tiltas tarp Europos Sąjungos ir NVS šalių. Ir jūriniai, ir sausumos keliai Lietuvoje yra pagrindinė transporto arterija, jungianti Vakarus su Rytais, Šiaurę su Pietumis. . (Žin., 1995, Nr.59 - 462).

Investuotojai taip pat pažymi ir kvalifikuotą bei konkurencingą darbo jėgą. Diplomuotų specialistų, tenkančių 1000 gyventojų rodiklis yra vienas iš didžiausių ne tik Rytų Europos regione, bet ir ES. Lyginant su Europos Sąjungos šalimis, vidutinis darbo užmokesčio lygis Lietuvoje yra vienas iš žemiausių. Vidutinė mėnesio alga Lietuvos gamybos sektoriuje yra 520 eurų, tai sudaro 10 proc. išsivysčiusių šalių (tarp jų ir ES) darbo užmokesčio lygio. Minėtas lygis taip pat 20-50 proc. mažesnis nei kai kuriose Centrinės ir Rytų Europos šalyse. Tačiau tuo pačiu metu jaučiamas nekvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, kuris gali tapti grėsmingu stabdžiu investicijų pritraukimo ekonomikos plėtrai. Dėl darbo jėgos migracijos jau pradeda trūkti ir kvalifikuotų specialistų. (Žin., 1995, Nr.59 - 461).

Komunalinių paslaugų, prekių, pastatų, įvairių paslaugų kainos ir gyvenimo sąnaudos Lietuvoje yra vienos iš mažiausių Centrinės ir Rytų Europos šalyse. Taigi Lietuva ne tik geografiškai artima Rytų rinkoms, bet ir pranašesnė prekių ir paslaugų pigumu. Tai leidžia ir vietiniams, ir užsienio investuotojams santykinai sumažinti (lyginant su ES šalimis) gamybos ir įvairias eksploatacines sąnaudas. Tačiau žemas kainų lygis nereiškia nereiklumo kokybei – pastaruoju metu Lietuvoje įsivyrąja šiuolaikinis europinis gyvenimo stilius ir jam adekvatūs reikalavimai.

Investicijų klimatui svarbią pozityvią reikšmę turi ir gerai išvystytas Lietuvos transporto kelių tinklas. Europos Sąjungos transporto komisija apibūdino Lietuvą kaip regiono transporto kelių centrą – 2 iš 10 prioritetinių Europos tranzito koridorių yra Lietuvoje. Pagrindiniai Lietuvos pramonės centrai yra tarpusavyje sujungti 4 juostų keliais, atitinkančiais visus Europos Sąjungos standartus. Šiuo metu tiesiamas kelias, kuris taps transeuropinės kelių sistemos dalimi. Šis kelias taip pat bus pagrindinė Baltijos šalių transporto arterija ir sujungs Baltijos šalių kelių infrastruktūrą su Rusijos Federacijos kelių sistema. Taip pat Lietuvoje veikia keturi tarptautiniai aerouostai, neužšalantis Baltijos jūros pakrantės uostas.

Viena iš tiesioginių užsienio ir šalies investicijų pritraukimo formų yra laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) steigimas Lietuvoje. Realizuojant tai, 1995 m. birželio mėn. buvo priimtas Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas (Žin., 1995, Nr.59 - 462). LEZ - tai ūkinei-komercinei ir finansinei veiklai skirta teritorija, kurioje yra šio įstatymo nustatytos specialios ekonominės ir teisinės funkcionavimo sąlygos ūkio subjektams.

Kitas veiksnys, skatinantis investicijas į Lietuvos ekonomiką, yra tarptautinių investuotojų pripažinimas, kad Lietuva patraukli investicijoms šalis. Dėl palankių investavimo sąlygų ir tinkamo investicijų klimato į Lietuvą investavo tokios tarptautinės įmonės: „Siemens“, „Telia“, „Philips“, „Motorola“, „Mars/Masterfoods“, „Sonera“, „Kraft Food International“, „Festo“, „Lancaster Steel“, „Partec“, „Danisco“, „SEB“, „Carlsberg“, „Marzotto“. Šiuo atveju tarptautinių investuotojų pripažinimas paspartina pačius investicinius procesus. Pastebima tiesioginė priklausomybė: kuo toliau šalis yra pažengusi privatizacijos ir investicijų keliu, tuo labiau užsienio ir vietiniai investuotojai investuoja savo lėšas į Lietuvos ekonomiką. (Žin., 1995, Nr.59 – 463).

Remiantis UNCTDA (United nations conference on trade and development) duomenimis, pateiktais 2007 metų pradžioje, tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios įvairioms šalims, suskirstytos į keturis blokus pagal charakteristikas bei potencialą. Pagrindinis suskirstymo kriterijus – kaip šalys sugeba pritraukti tiesiogines užsienio investicijas (TUI).

Lyginant kelis rodiklius gaunama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) charakteristikos bei potencialo matrica. 5 lentelė:

5 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pasiskirstymas pagal charakteristikas ir potencialą

	Aukšta tiesioginių užsienio investicijų (TUI) charakteristika	Žema tiesioginių užsienio investicijų (TUI) charakteristika
Aukštas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) potencialas	Lyderiavimas	Žemiau potencialo
Žemas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) potencialas	Aukščiau potencialo	Žemos charakteristikos

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis UNCTAD duomenimis.

Lyderiavimo sektorius apima šalis su aukštu tiesioginių užsienio investicijų (TUI) potencialu bei charakteristika. Įtraukiamos tokios šalys kaip Belgija, Kinija, Estija, Latvija, Lietuva, Singapūras, Anglija ir t.t.

Aukščiau potencialo sektoriuje patenka šalys su žemu tiesioginių užsienio investicijų (TUI) potencialu, bet stipria charakteristika: Albanija, Egiptas, Rumunija, Marokas ir t.t.

Žemiau potencialo sektorius apima šalis, su aukštu tiesioginių užsienio investicijų (TUI) potencialu, tačiau žemomis charakteristikomis: Australija, Brazilija, Kanada, Prancūzija, Naujoji Zelandija, Norvegija, Ispanija ir t.t.

Žemos charakteristikos sektorius apima šalis, kurių tiesioginių užsienio investicijų (TUI) charakteristikos bei potencialas yra žemas. Įtraukiamos tokios šalys kaip Bolivija, Indija, Nepalas, Nigerija, Pakistanas, Pietų Afrika ir t.t.

Taigi Lietuva patenka į lyderiavimo sektorių, turėdama aukštą potencialą bei stiprią charakteristiką, kas skatina užsienio investuotojus perkelti savo kapitalą į šalį.

2.4. Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo metodika

Atliekamo tyrimo pagalba siekiama išsiaiškinti kokią įtaką Lietuvos ekonomikai daro tiesioginės užsienio investicijos (TUI) bei jų srautų kitimas šalyje. Norint įvertinti tiesioginių užsienio investicijų daromą įtaką atskiroms ekonominėms veiklos šakoms, analizuojami jų srautai į atskiras ekonomines veiklos sritis. Sukuriama tyrimo metodika, pagal kurią vertinama tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonominiam šalies augimui.

Sprendimams priimti reikalingi tikslių tiesioginių užsienio investicijų srautų, BVP bei kitų rodiklių duomenys. Tyrime bus remiamasi statistikos departamento duomenimis, Finansų ministerijos bei Lietuvos Laisvosios rinkos instituto duomenimis. Siekiant tyrimo tikslumo duomenys turi būti renkami sistemingai.

Tyrimo objektas – tiesioginės užsienio investicijos.

Tyrimo tikslas – sukurti metodiką tiesioginių užsienio investicijų įtakos ekonominiam augimui Lietuvoje nustatyti.

Tyrimo uždaviniai :

- Atlikti tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšio analizę, remiantis analitinėje dalyje pateikiamais statistiniais rodikliais;
- Išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų daromą įtaką ekonominiam augimui Lietuvoje;
- Atlikti tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio koreliacinę regresinę analizę – tiek bendrą, tiek pagal skirtingas ekonomines veiklos rūšis;
- Sudaryti tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozes 2009 metams bei nustatyti ekonominio augimo tendencijas Lietuvoje.

Tyrimo hipotezė – Dėl nepakankamo užsienio investicijų dydžio Lietuvoje, palyginus su Europos Sąjungos valstybėmis, šalies ekonomika nebeaugs taip sparčiai kaip anksčiau.

Atliekamas tyrimas yra suskirstytas į kelias dalis. Pirmoje dalyje, remiantis analitinėje dalyje pateiktais tiesioginių užsienio investicijų (TUI), BVP ir finansinio vystymosi makroekonominiais rodikliais, tiriama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaka ekonominiam augimui Lietuvoje, bei nustatomos jo (augimo/smukimo) tendencijos ateityje.

Antroje dalyje sudaromi regresiniai modeliai, analizuojama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) struktūros ir bendro vidaus produkto (BVP) augimo koreliacija – tiek bendra, tiek pagal ekonomines veiklos rūšis. Remiantis slenkančio vidurkio, eksponentinio išlyginimo bei tiesinio trendo metodu, prognozuojamas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dydis 2009 metams bei surandama efektyviausia metodika, pagal kurią galima prognozuoti tiksliausiai.

2.5. Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo metodų parinkimas

Tyrime analizuojami grafiškai pateikti statistiniai duomenys bei tiesioginių užsienio investicijų (TUI), bendro vidaus produkto (BVP) rodiklių dinamika nuo 1997 iki 2007 metų. Analizuojami tiesioginių užsienio investicijų šaltiniai į šalį, tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui, tiesioginės užsienio investicijos ir bendras vidaus produktas, tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonomines veiklos rūšis.

Norint parinkti teisingiausią metodiką, analizuojant tiesioginių užsienio investicijų daromą įtaką ekonominiam augimui Lietuvoje, darbe bus taikomi šie tyrimo metodai:

- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto (BVP) koreliacinė - regresinė analizė (ekonominių veiksnių sąryšio analizė);
- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas slenkančio vidurkio metodu;
- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas eksponentinio išlyginimo metodu;
- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas tiesinio trendo metodu.

Vytautas Boguslauskas teigia, jog regresinėje analizėje tiriama vieno kintamojo priklausomybė nuo vieno ar daugiau kitų kintamųjų, siekiant įvertinti ar prognozuoti vėlesnes populiacijos vidutines reikšmes, žinant imties ankstesnes reikšmes (2007, p. 90-91).

Koreliacinės analizės objektas yra ryšio tarp kintamųjų stiprumo laipsnis. Dviejų atsitiktinių kintamųjų tiesinei priklausomybei įvertinti naudojamas koreliacijos koeficientas, o netiesinei – koreliacinis santykis. Koreliacijos koeficientas parodo, ar tiriamųjų kintamųjų tiesinė priklausomybė stipri ar koreliacija statistiškai reikšminga (Boguslauskas, 2007. p. 91).

Tačiau koreliacijos koeficiento reikšmė neparodo kaip pasikeis vieno kintamojo reikšmė, jei pakinta kitas kintamasis. Norint įvertinti priežastinį ryšį, reikia atlikti regresinę analizę.

V. Boguslauskas teigia, jog regresinė analizė yra visuma statistinių metodų, skirtų sudaryti regresijos modeliui, patikrinti jo adekvatumui ir jį pritaikyti prognozei. Regresinėje analizėje įvertinti ryšio stiprumo nereikia. Joje nustatoma priklausomybė, kuri leidžia apskaičiuoti priklausomo kintamojo tikėtiną reikšmę, fiksavus nepriklausomo kintamojo reikšmę.

Koreliacinė regresijos lygtis apibrėžia sąryšį tarp veiksnių ir atsako į klausimą, kaip keičiasi nagrinėjamo ekonominio reiškinių vidutinė reikšmė, kintant jį įtakojančiam veiksniumi arba veiksniams.

Regresijos modelių koeficientų įvertinimas paremtas mažiausių kvadratų metodu (Čekanavičius, 2001). Koreliacinė regresinė analizė plačiai naudojama socialiniams, ekonominiams bei fiziniams procesams tirti (Pabedinskaitė, 2005. p. 11-12).

Norint įvertinti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) rodiklių ryšius bei įtaką Lietuvos ekonomikai, kurių svarba pagrįsta mokslinėje literatūroje, pagal pateiktus statistinius duomenis, analizuojami šie ryšiai bei jų stiprumas įvertinamas naudojant koreliacinę regresinę analizę.

Tyrimo metodas pagrįstas bendro vidaus produkto (BVP) kilimo tempų sąryšiu su tiesioginių užsienio investicijų (TUI), įvairiuose ekonominiuose veiklos sektoriuose, srautų kitimu bei bendro vidaus produkto (BVP) dalies, tenkančios įvairiems ekonominiams sektoriams ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tenkančios dalies atitinkamiems sektoriams ryšiui bei priklausomybei nustatyti. Šio ryšio stiprumą nustatys koreliacinis koeficientas. (Čekanavičius, 2001)

Taigi norint sužinoti dviejų dydžių – tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšį, kur tiesioginės užsienio investicijos (TUI) – dydis X (priežastis) ir bendras vidaus produktas (BVP) – dydis Y (pasekmė) atliekama koreliacinė regresinė analizė.

Norint iširti, kaip TUI įtakoja ekonominį šalies augimą, taikant koreliacinę regresinę analizę TUI ir BVP ryšiui patikrinti, nėra vienkartinis veiksmas. (Pabedinskaitė (2005. p. 11-12) išskiria šiuos etapus:

1. Nustatoma, kurie iš veiksnių labiausiai veikia tiriamąjį priklausomąjį veiksnių. Atliekama porinė koreliacinė analizė (skaičiuojami koreliaciniai koeficientai);
2. Antrajame etape atliekama porinė regresinė analizė ir randamos priklausomybės (regresijos lygtys) nuo kiekvieno iš ankščiau atrinktų veiksnių. Gauname kelias lygtis, kurias galima naudoti reiškinio apimčių kitimui įvertinti, kai keičiasi vienas iš atrinktų veiksnių;
3. Atliekama daugianarė koreliacinė regresinė analizė ir nustatoma regresijos lygtis, kurioje dalyvauja visi svarbiausi pirmajame etape atrinkti veiksniai. Skaičiuojamas daugianarės koreliacijos koeficientas, kuris parodo esamo ryšio stiprumą tarp nagrinėjamojo veiksnio ir nepriklausomų

veiksnių visumos. Šio koeficiento (jo kvadratas – determinacijos koeficientas) leidžia tyrinėtojiui įvertinti, ar visi svarbūs veiksniai buvo įjungti į tyrimą. Arnoldina Pabedinskaitė (2005, p. 11-12)

Paprasčiausias būdas koreliacinei regresinei analizei atlikti yra tam tikrų EXCEL funkcijų panaudojimas.

- Aprašomosios statistikos dydžiai skaičiuojami naudojant šias funkcijas:

Vidurkis – AVERAGE;

Vidutinis kvadratinis nuokrypis – STDEV;

Dispersija – VAR.

- Koreliacijos koeficientą tarp dviejų veiksnių skaičiuoja funkcija CORREL.
- Porinės regresijos lygties koeficientus apskaičiuoja šios funkcijos:

b_0 - INTERCEPT;

b_1 – SLOPE. (PABEDINSKAITĖ. 2005. p.13.)

Tyrime bus atliekama porinė koreliacinė regresinė analizė. Ši analizė pasirenkama todėl, jog ji nagrinėja du veiksnius, arba statistinio objekto požymius: X ir Y. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) bei bendras vidaus produktas (BVP) – du skirtingi kintamieji.

Šiuo atveju koreliacinės analizės tikslas – nustatyti stochastinio ryšio tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) egzistavimą. Tai daroma remiantis turimais statistiniais duomenimis skaičiuojant koreliacijos koeficientą ir įvertinant jo reikšmingumą. Jeigu koreliacijos koeficiento dydis yra reikšmingas, tuomet įrodomas stochastinio ryšio egzistavimas. A. Pabedinskienė teigia, jog koreliacijos koeficientas (R) gali turėti reikšmes nuo –1 iki 1. Kai koreliacijos koeficientas teigiamas, tuomet didėjant veiksnio X reikšmėms (tyrimo atveju - tiesioginės užsienio investicijos (TUI)) didėja ir Y reikšmė (tyrimo atveju bendras vidaus produktas (BVP)). Jei koreliacijos koeficientas neigiamas $\rho < 0$, tuomet, didėjant nepriklausomo veiksnio X reikšmėms, didėja ir Y reikšmės. Jei koreliacijos koeficientas lygus nuliui $\rho = 0$, tai atsitiktiniai dydžiai X ir Y vadinami nekoreliuotaisiais, šie dydžiai nepriklausomi.

Tyrime nustatant priklausomybės tarp kintamųjų stiprumui naudojamas koreliacijos koeficientas R – kaip kvadratinė šaknis iš determinacijos koeficiento R^2 .

Jei tyrime nagrinėjamų dydžių koreliacinės matricos susikirtimo vietoje koreliacijos koeficientas yra lygus vienetui ($R=1$), tuomet galima teigti, jog abu dydžiai pilnai koreliuoja. Jeigu koeficiento absoliuti reikšmė yra daugiau nei 0,95, tuomet tarp dydžių yra linijinė priklausomybė (ženklas rodo tiesės kryptį). Jei tyrime bus gaunama koeficiento reikšmė 0,8 ir 0,95, tuomet tarp dydžių egzistuos stipri linijinė priklausomybė. Silpnas linijinis ryšys atsiranda tuomet, kai koeficientas svyruoja nuo 0,6 iki 0,8. Jeigu koreliacijos koeficientas yra mažesnis nei 0,4 – linijinės priklausomybės tarp dydžių neegzistuoja. Koreliacijos koeficientas skaičiuojamas remiantis šia formule:

$$\rho = \frac{M(X - MX)(Y - MY)}{\sigma_X \sigma_Y}$$
, kur X ir Y – tyrime nagrinėjami kintamieji – tiesioginės užsienio investicijos bei bendras vidaus produktas (BVP).

Tyrime sudaroma koreliacinė matrica, kurią sudaro koreliacijos koeficientai tarp atskirų parametru. Atliekant šią analizę naudojama Correlation komanda: *Excel* \Rightarrow *Tools* \Rightarrow *Data analysis* \Rightarrow *Correlation*.

Porinės regresinės analizės tikslas yra nustatyti stochastinio ryšio tarp dydžių X ir Y formą ir analitinę išraišką, parenkant kreivę bei vertinant jos adekvatumą realiai padėčiai.

Tyrime nustatomas stochastinis ryšys, o ne funkcinis todėl, jog stochastinė priklausomybė atsiranda tuomet, kai nėra vienareikšmiškos atitikties tarp nepriklausomojo ir priklausomojo kintamojo reikšmių, tačiau kintant nepriklausomam kintamajam X, kinta priklausomojo kintamojo Y tikimybinis pasiskirstymas. Šių priklausomybių formai nagrinėti naudojama regresinė analizė.

Tyrime suradus regresijos lygtį, įvertinamas kreivės adekvatumas. Jos adekvatumas turimiems statistiniams duomenims vertinamas lyginant regresijos lygties reikšmių y_i išsibarstymą apie vidurkį \bar{y} (regresijos dispersija) su statistinių y_i reikšmių išsibarstymu regresijos kreivės atžvilgiu (likutinė dispersija). Jei šis išsibarstymas regresijos kreivės atžvilgiu yra daug mažesnis, tai reiškia, kad kreivė pakankamai gerai atspindi statistinius duomenis.

Jeigu statistinių reikšmių išsibarstymas regresijos kreivės atžvilgiu beveik toks pats (sulyginamas) kaip reikšmių pagal regresijos lygtį išsibarstymas, tai nėra prasmės tokią lygtį taikyti praktikoje, nes ji nereiškia jokio dėsningumo. Regresinė analizė parenka duomenims atitinkamą grafiką, pagal tam tikrą priklausomybę. Jai apskaičiuoti naudojama formulė: $\hat{y} = a_0 + a_1x$, tačiau atliekant regresinę analizę patogiausia naudotis Excel komandomis.: *Excel* \Rightarrow *Tools* \Rightarrow *Data analysis* \Rightarrow *Regression*.

Gaunama R^2 determinacijos koeficientas yra vienas iš svarbiausių tinkamumo matų, kuris atspindi kokių tikslumu regresinė lygtis aproksimuoja pateikiamus duomenis. R^2 taip pat procentais išreiškia, kiek duomenų patenka į aprašomąjį modelį. Kai R^2 reikšmės didesnės už 0,95 ($R^2 > 0,95$), tuomet modelis įvykį aprašo tiksliai (aproksimacijos tikslumas aukštas). Jei tyrime R^2 svyruos nuo 0,8 iki 0,95, tuomet modelis adekvatus stebėtam įvykiui (aproksimacijos tikslumas patenkinamas), jei $R^2 < 0,6$, tuomet aproksimacija nepakankama.

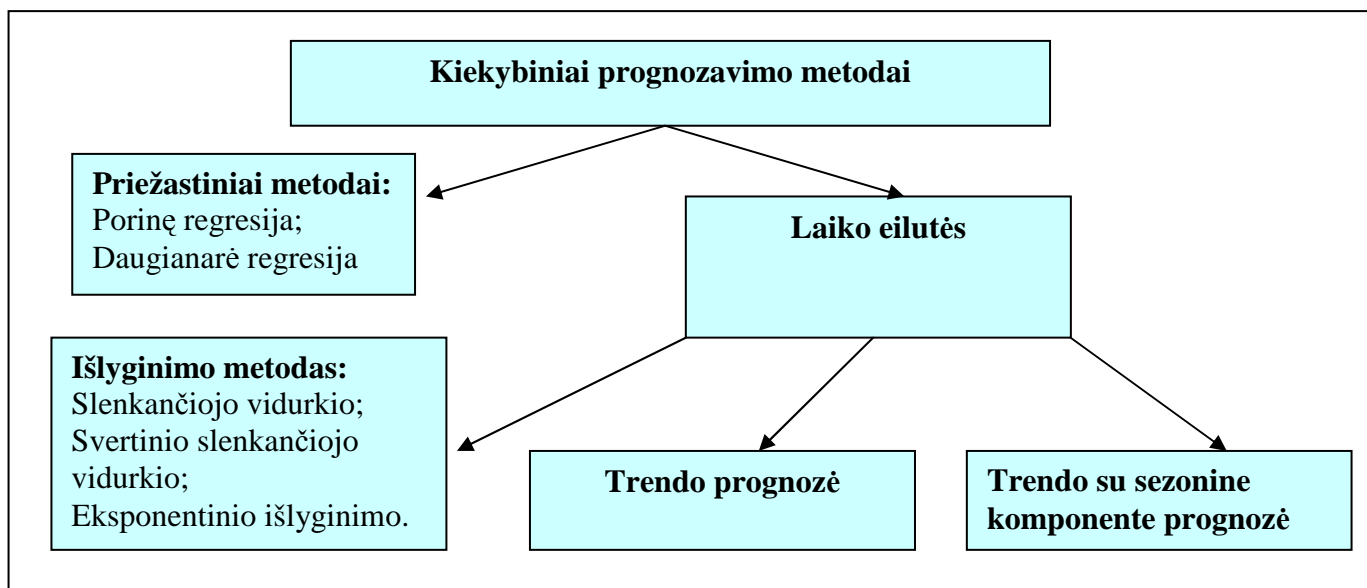
Stjudento kriterijus tyrime naudojamas kintamųjų prognozavimo reikšmingumui įvertinti. Koreliacijos regresinės analizės metu lyginami kintamieji, tyrimo atveju tiesioginės užsienio investicijos (TUI) ir bendras vidaus produktas (BVP), gali stipriai koreliuoti tarpusavyje, tačiau prognozavimui gali būti netinkami. Šį netinkamumą parodo Stjudento kriterijaus reikšmė.

Stjudento kriterijus apskaičiuojamas pagal formulę:

$$t = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$$

kur t – reiškia statistiką, n - stebėjimų skaičius, o r – koreliacijos

koeficientą. Kai gaunamas reikšmė t , tuomet ji lyginama su t^{kr} – kritine reikšme, kuri turi būti mažesnė už statistinę $t > t^{kr}$, norint atlikti kintamųjų prognozavimą. Jei t statistinė didesnė už t^{kr} , tuomet koreliacijos dydis yra reikšmingas, tinkamas prognozei. Prognozavimo metodai skirstomi į kiekybinius bei kokybinius. Kiekybiniai prognozavimo metodai pagrįsti praeities duomenų laiko eilučių ir kitų, su jomis susietų eilučių analize. Pagrindiniai laiko eilučių prognozavimo metodai: išlyginamasis (slenkančio vidurkio ir eksponentinio išlyginimo), trendo ekstrapoliacija, bei trendo ekstrapoliacija, įvertinanti sezoninius poveikius (Pabedinskaitė 2005. p. 63.).

Šaltinis: . PABEDINSKAITĖ, A. (2005) p.62.

13 pav. Prognozavimų metodų klasifikacija

Kokybiniai prognozavimo metodai dažniausiai remiasi apklausomis bei ekspertų nuomonių vertinimu.

Tyrime naudosime laiko eilučių, kiekybinius prognozavimo metodus (13 pav.)

Norint išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų tendencijas ateityje naudojamas tiesinis trendas - laiko eilučių komponentė, išreiškianti bendrą didėjimo ar mažėjimo tendenciją. Šis metodas leidžia prognozuoti tiesioginių užsienio investicijų srautus 2008 metams (Čekanavičius, 2001). Tai padės nustatyti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaką Lietuvos ekonomikai.

Slenkančio vidurkio metodo esmė yra laiko eilutės paskutiniųjų n reikšmių vidurkio skaičiavimas, kuris naudojamas kaip prognozė naujam eiliniam leikotarpiui.(PABEDINSKAITĖ, 2005, p.67) slenkantysis vidurkis skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\text{Slenkantis vidurkis} = \frac{n \text{ paskutiniųjų reikšmių suma}}{n}$$

Pasak Čekanavičiaus, slenkantysis vidurkis pagrįstas tuo, jog sužinojus naują laiko eilutės reikšmę formulėje ir skaičiuojamas naujas vidurkis. Vidurgis keičiasi, slenka, kai tik žinomos naujų stebėjimų reikšmės.

Atliekant prognozavimą, slankiojo vidurkio pagalba, naudojama nuoroda: *Excel* ⇒ *Tools* ⇒ *Data analysis* ⇒ *Moving average*

Atliekant šią analizę naudojama *Correlation* nuoroda: *Excel* ⇒ *Tools* ⇒ *Data analysis* ⇒ *Correlation*.

Eksponentinis išlyginimas yra prognozavimo metodas, kai prognozei naudojamas svartinis visų laiko eilutės reikšmių vidurkis. (Pabedinskaitė, 2005, p.67) Eksponentinio išlyginimo formulė yra tokia:

$$F_{t+1} = \alpha Y_t + (1 - \alpha) F_t$$

F_{t+1} žymi laiko eilutės prognozę laikotarpiui $t+1$; Y_t – aktuali laiko eilutės reikšmė laikotarpiui t ; F_t – laiko eilutės prognozė laikotarpiui t ; α – išlyginimo konstanta ($0 < \alpha < 1$)

Remiantis Pabedinskiene, eksponentinio išlyginimo metodo pranašumai yra gana paprasta procedūra ir nedidelis praeities duomenų skaičius, būtinas skaičiavimui.

Norint išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų tendencijas ateityje naudojamas tiesinis trendas - laiko eilučių komponentė, išreiškianti bendrą didėjimo ar mažėjimo tendenciją.

Šis metodas leidžia prognozuoti tiesioginių užsienio investicijų srautus 2008 m., 2009 m. metams. Tai padės nustatyti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) daromą įtaką Lietuvos ekonominiam augimui.

Tyrime prognozuojama trendo tiesinės linijos pagalba Tiesinė funkcija geriausiai aprašo trendą:

$T_t = a_0 + a_1 t$, kur t – metai, T_t – trendo reikšmė laikotarpiu t , bei a_0 a_1 – koeficientai (Pabedinskaitė, 2005, p.74).

Tiesinio trendo metodu prognozę galima apskaičiuoti daugiau nei vieneriems metams į priekį. Gaunamas determinacijos koeficientas parodo, jog tiriami rodikliai priklauso nuo kintamųjų, įtrauktų į modelį, pagal gautą koeficiento dydį.

3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR EKONOMINIO ŠALIES AUGIMO TYRIMAS

Šiame skyriuje atliekama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) koreliacinė regresinė analizė, norint išsiaiškinti, kokio tvirtumo ryšys sieja šiuos rodiklius. Suradus nagrinėjamų rodiklių tarpusavio priklausomybę bei ryšio stiprumo laipsnį, sudaromos tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) prognozės pagal skirtingus modelius, norint sužinoti kaip keisis šių rodiklių dydžiai ateityje bei kaip tai įtakos ekonominių augimą Lietuvoje.

Remiantis Lietuvos ūkio plėtros iki 2015 metų strategija, tiesioginės užsienio investicijos (TUI) Lietuvoje traktuojamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, skatinančių ekonominių šalies augimą. Tai turi įtakos šalies ekonominei politikai dėl investicijų pritraukimo bei jų skatinimo šalyje.

Tiesioginėms užsienio investicijoms (TUI) pritraukti, pradėtos taikyti įvairios mokesčių lengvatos, sukuriamas palankus investicinis verslo klimatas šalyje.

3.1. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto koreliacinė regresinė analizė

Tyrime atliekama tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšio analizė, bei tiesioginių užsienio investicijų (TUI) į atskiras ekonomines sritis analizė, vertinant ir bendro vidaus produkto dalį, tenkančią atitinkamoms ekonominėms šakoms. Naudojami antrojoje dalyje pateiktais 1997 – 2007 metų laikotarpio statistiniais duomenimis.

Nustatomi ir kiekybiškai įvertinami rodikliai, kurių svarba pagrįsta mokslinėje literatūroje.

Tyrime tiesioginės užsienio investicijos (TUI) žymimos kaip nepriklausomas kintamasis (X), o bendras vidaus produktas – priklausomas kintamasis (Y). Remiantis koreliacine analize, gautas koreliacijos koeficientas $R = 0,91592619$ 6 lentelė

6 lentelė

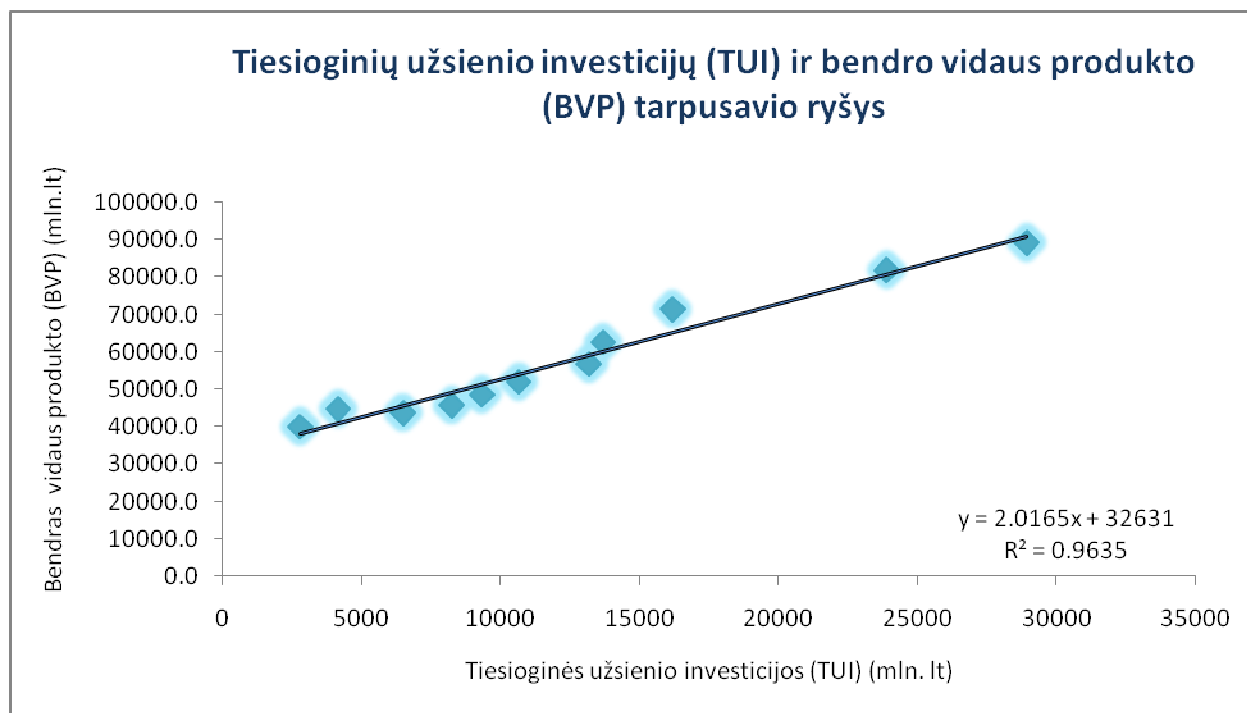
Tiesioginių užsienio investicijų koreliacijos apskaičiavimas

	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	Bendras vidaus produktas (BVP)
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	1	
Bendras vidaus produktas (BVP)	0.981592619	1

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis tyrimo rezultatais

Gautas koreliacijos koeficientas yra didesnis nei 0,95 ir netoli 1, todėl tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) kintamųjų dydžių yra linijinė priklausomybė, jie stipriai koreliuoja.

Norėdami sužinoti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio dėsningumą, braižome koreliacinės regresinės analizės lygtį 14 (pav):

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

14 pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšys

Grafike (14 pav.) matome, jog taškai aplink tiesinę tiesę (trend line) išsidėstę pakankamai arti vienas nuo kito. Tiesė parodo dėsningumą, o taškai atspindi realius duomenis, parodančius, kaip keičiasi bendras vidaus produktas (BVP), kintant tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dydžiui.

Pagal grafike (14 pav.) pateiktus duomenis, atlikus koreliacinę analizę, matome, jog egzistuoja stiprus ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) Lietuvoje, vadinasi tiesioginės užsienio investicijos (TUI) įtakoja ekonominę augimą Lietuvoje.

Determinacijos koeficientas $R^2 = 0,9635$ parodo, jog 96 % bendras vidaus produktas (BVP) priklauso nuo tiesioginių užsienio investicijų (TUI), o likę 4 % nuo kitų veiksnių. Šis tyrimas yra paremtas statistiniais skaičiavimais, tačiau visada yra tikimybė, jog kitos aplinkos jėgos gali veikti tam tikrus rodiklius, nors statistinio tyrimo rezultatai priešingi. Ne visuomet esant ryšiui tarp kelių kintamųjų jų įtaka vienas kitam yra stipri. Gali būti tokia situacija, kad didėjant tiesioginėms

užsienio investicijoms (TUI) į tam tikrą sektorių, nagrinėjamo sektoriaus rezultatai absoliučiai nesikeičia. Gaunama lygtis $y = 2.0165x + 32631$ (14 pav.).

7 lentelėje pateikiami tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) regresijos statistiniai rezultatai. Koreliacijos koeficientas gaunamas 0,981502619, standartinė paklaida – 3324,468141, stebėjimų, periodų skaičius yra 11 (1 lentelė).

7 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tarpusavio ryšio regresinė statistika

Regresinė statistika	
R ²	0.981592619
R	0.96352407
Koreaguota R	0.959471189
Standartinis paklaida	3324.468141
Stebėjimų skaičius	11

Šaltinis: sudaryta autorės pagal atlikto tyrimo rezultatus

Atlikus koreliacinę – regresinę tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) analizę, tyrime bandoma nustatyti šių kintamųjų ryšį pagal įvairias ekonomines veiklos rūšis.

Šalies ekonomika susideda iš įvairių veiklos sektorių – ekonominių veiklos rūšių. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srantai į tam tikras ekonomines veiklos rūšis nuolat kinta.

Tyrime svarbu nustatyti, kurios ekonomikos veiklos rūšys pritraukia daugiausiai investicijų bei kurios turi daugiausiai įtakos ekonomikos augimui šalyje. Kiekvienas ekonominis sektorius tyrime charakterizuojamas skirtingų tiesioginių užsienio investicijų (TUI) sutelkimu.

Remiantis antrojoje darbo dalyje pateiktais duomenimis, išryškėjo, jog tiesioginių užsienio investicijos (TUI) didžiausia dalis atitenka tokiems ekonominiams sektoriams, kuriuose ir bendro vidaus produkto (BVP) dalis yra didžiausia, lyginant su kitomis veiklos rūšimis. Pagrindiniai sektoriai yra apdirbamoji gamyba bei didmeninė ir mažmeninė prekyba.

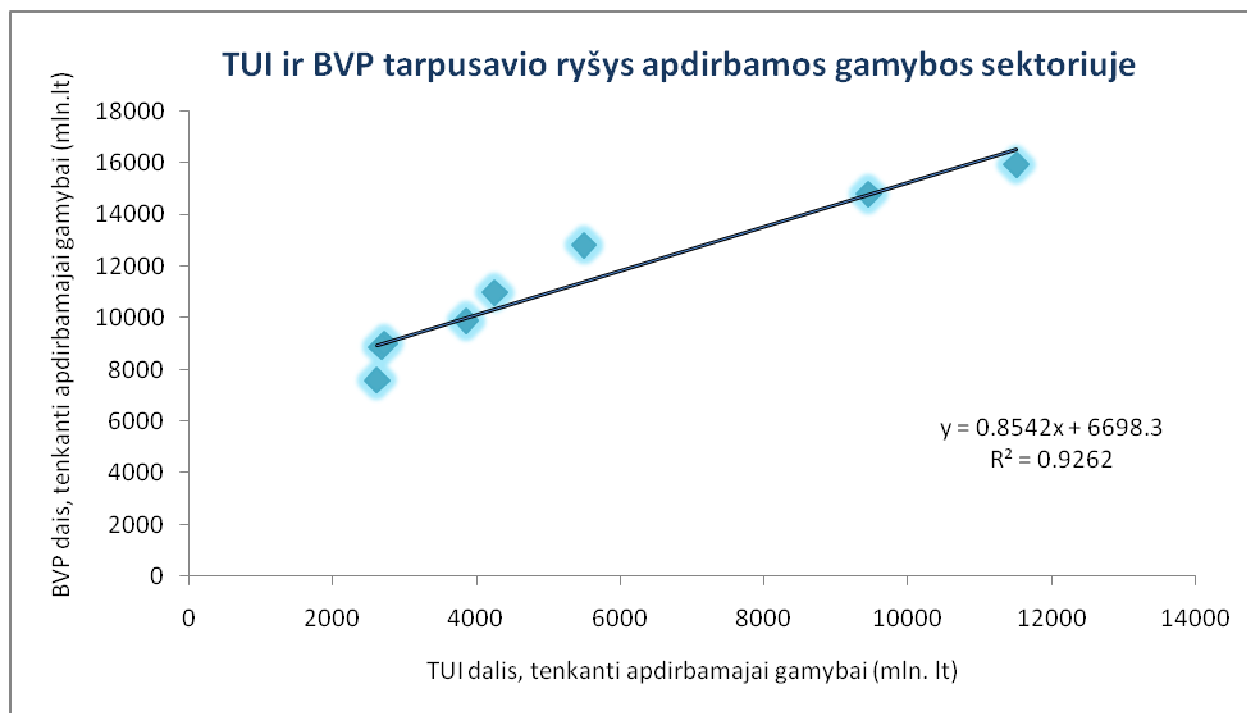
Nustatant tiesioginių užsienio investicijų (TUI) intensyvumą bei svarbą, pagal ekonomines veiklos rūšis, tarpusavyje lyginama tiesioginių užsienio investicijų dalis, tenkanti tam tikram sektoriui bei atitinkamo sektoriaus dalis, tenkanti bendram vidaus produktui (BVP) Lietuvoje.

Nustatoma, ar tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonominiam augimui Lietuvoje priklauso nuo investavimo sektorių, ar jie stipriai koreliuoja tarpusavyje. Šiai priklausomybei tirti, naudojami antroje dalyje pateikti statistiniai duomenys ir įvertinami regresiniai modeliai.

Kadangi tiesioginės užsienio investicijos veikia įvairias ekonomines veiklos rūšis, todėl tyrime parenkami rodikliai, kurių svarba pagrįsta antrojoje darbo dalyje.

Didžiausias skaičius tiesioginių užsienio investicijų (TUI), remiantis antroje dalyje pateiktais statistiniais duomenimis (2000 m. – 2007 m.) atiteko šiems ekonominiams sektoriams: apdirbamosios gamybos sektoriui, didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriui, finansiniam tarpininkavimui, nekilnojamo turto sektoriui bei elektros, dujų bei vandens tiekimo sektoriui.

Grafike (15) matomas koreliacinis regresinis ryšys apdirbamos gamybos sektoriuje:

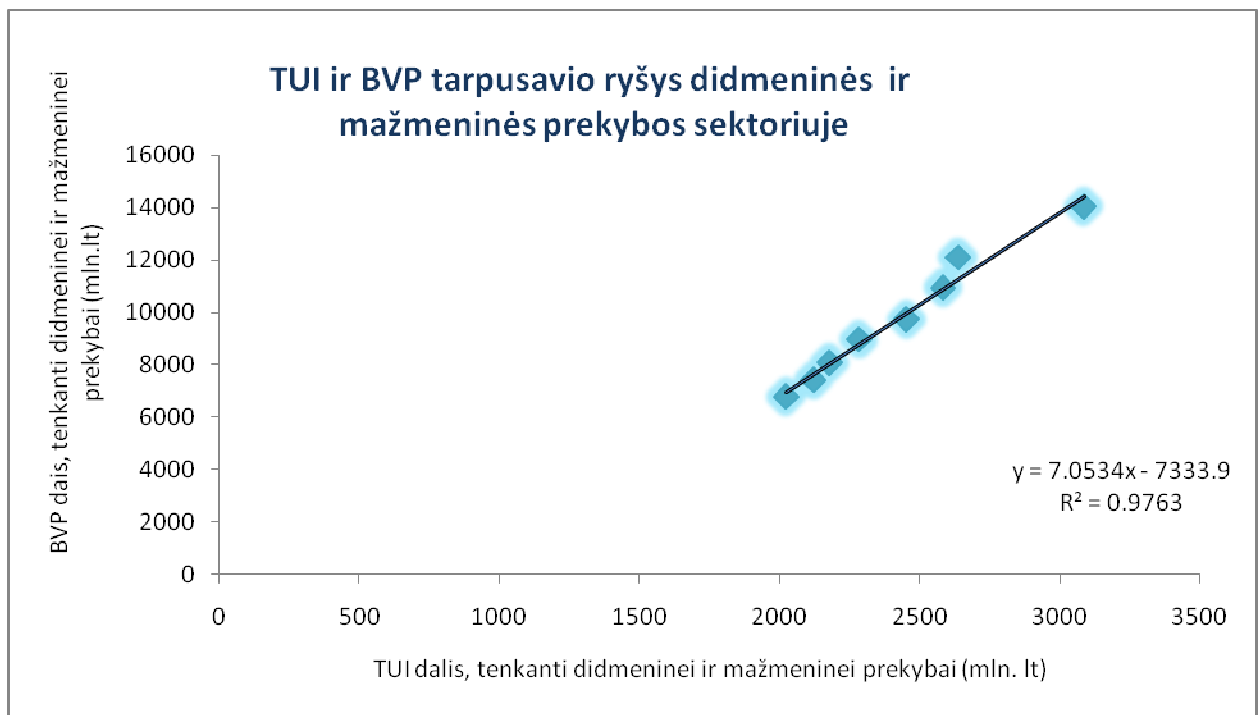

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

15 pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) ryšys apdirbamosios gamybos sektoriuje

Determinacijos koeficientas gaunamas pakankamai aukštas $R^2 = 0,9262$, tikslumas patenkinamas (aprosimacijos tikslumas). Kadangi koreliacijos koeficientas $R = 0.962388129$, tarp kintamųjų yra linijinė priklausomybė. Taigi tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dalis, tenkanti apdirbamajai gamybai teigiamai veikia šalies ekonomikos augimą. Didėjant tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautams į apdirbamosios gamybos sektorių, didėja ir bendro vidaus produkto (BVP) dalis šiam sektoriui, kadangi tarp TUI ir BVP egzistuoja stiprus koreliacijos ryšys, kas teigiamai veikia šalies ekonomikos augimą.

Pateiktame grafike (16pav.) parodomas ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) dalies, tenkančios didmeninei bei mažmeninei prekybai. Koreliacinės regresinės analizės gauti rezultatai parodo, jog tarpusavio ryšys yra stiprus. Realūs duomenis vaizduojantys taškai išsibarstę arti vienas kito bei labai tolygiai, pagal tiesę.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

16 pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšys didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuje

Didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuje vyrauja itin stiprus koreliacinis regresinis ryšys. Koreliacijos koeficientas $R = 0.988088$, egzistuoja linijinė priklausomybė, kadangi koeficientas $R > 0,95$, o determinacijos koeficientas $R^2 = 0,9783$, vadinasi ryšio tikslumas yra labai stiprus.

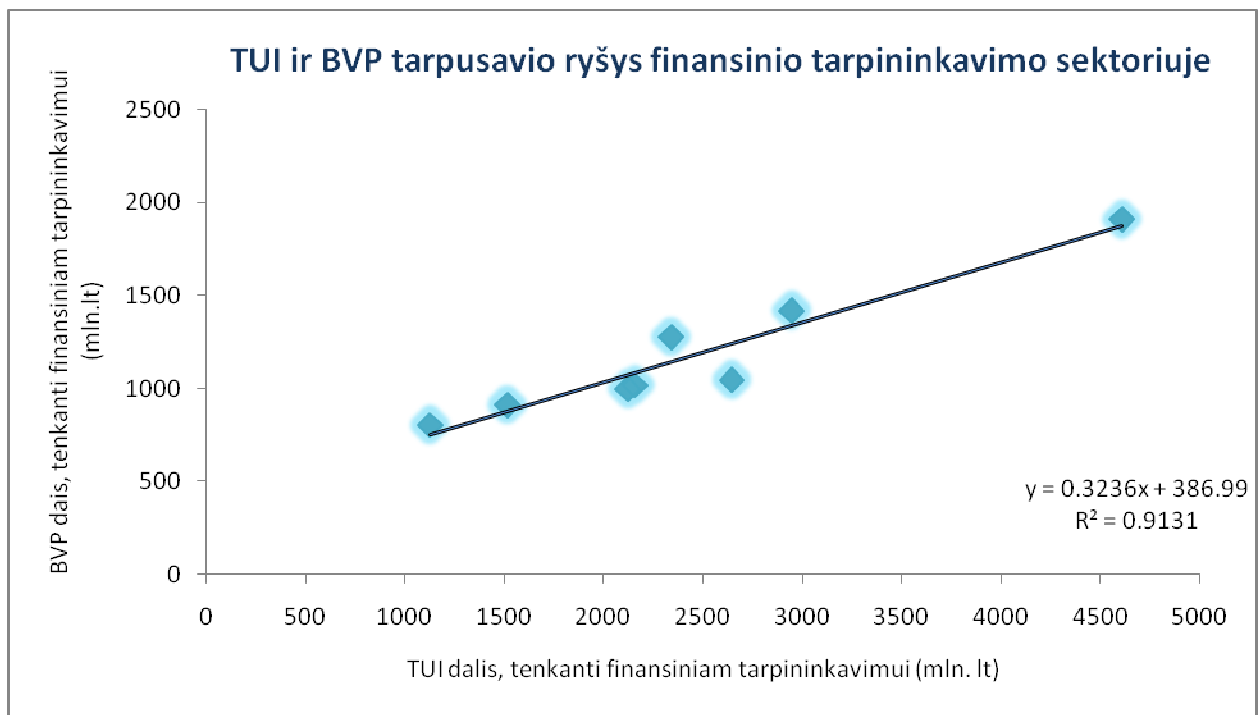
Didėjant tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautams į didmeninį ir mažmeninį prekybos sektorių, didėja ir šalies bendras vidaus produktas (BVP), kas turi didelės įtakos ekonomikos vystymuisi šalyje.

Pagal grafikuose (15 pav.), (16pav.) pateiktus duomenis, išryškėja, jog tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dalis, tenkanti apdirbamajai gamybai bei didmeninei ir mažmeninei prekybai turi teigiamą įtaką Lietuvos ekonominiam vystymuisi.

Vadinasi tiesioginės užsienio investicijos (TUI) daugiausiai įtakoja ekonominį šalies augimą per didmeninės ir mažmeninės prekybos sektorių.

Toliau tyrime sudaroma tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) dalies, tenkančios finansinio tarpininkavimo sektoriui koreliacinė regresinė analizė.

Finansiniame sektoriuje gaunamas pakankamai stiprus stochastinis ryšys. Gaunama koreliacinė regresinė lygtis $y = 0,3236x + 386.99$ (17 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

17pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšys finansinio tarpininkavimo sektoriuje

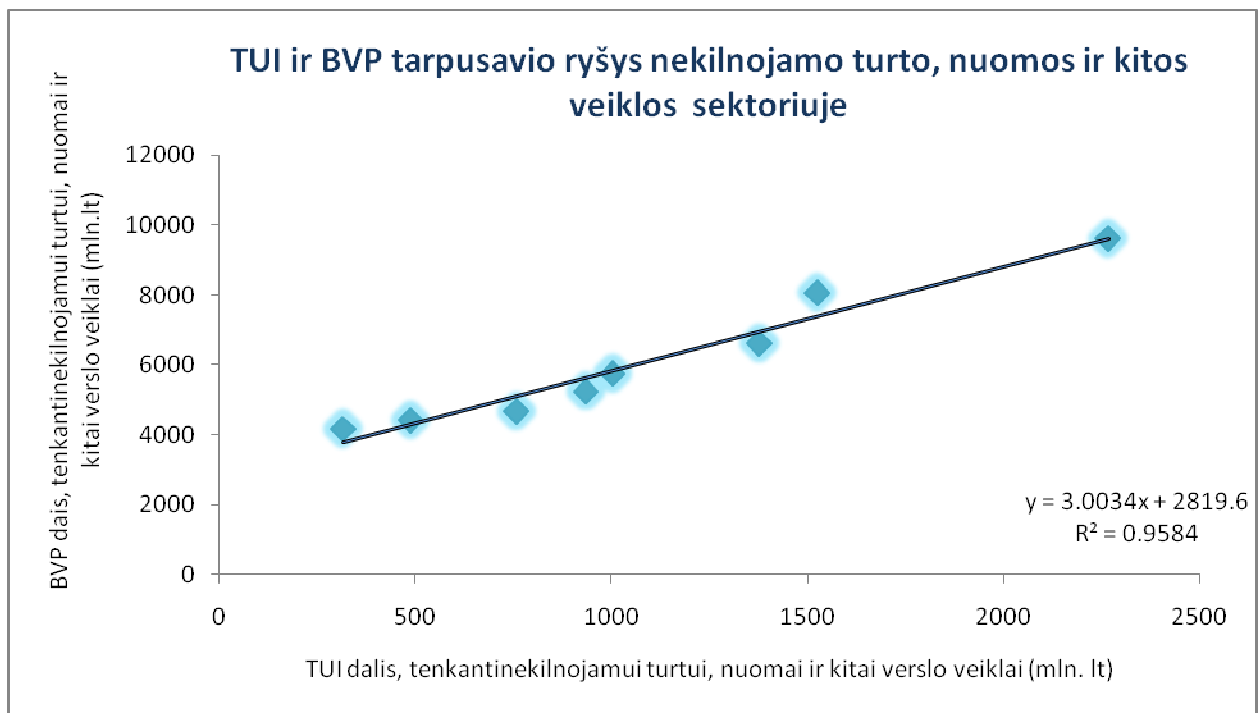
Pagal grafike (17 pav.) pateiktus duomenis, determinacijos koeficientas $R^2 = 0,9131$, vadinasi ryšio tikslumas patenkinamas, kadangi koreliacijos koeficientas $R = 0.955584$, tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) dalies, tenkančios finansinio tarpininkavimo sektoriui, vyrauja pakankamai stipri linijinė priklausomybė. Tačiau yra tikimybė, jog finansinį tarpininkavimo sektorių daugiau įtakoja kiti ekonominiai faktoriai, nes gautas determinacijos koeficientas yra sąlyginai nedidelis.

Taigi tiesioginės užsienio investicijos (TUI) įtakoja šalies ekonomikos augimą per finansinį sektorių, tačiau ši įtaka nėra itin žymi.

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) dalies į nekilnojamąjį turtą koreliacija pateikiama (18 pav). Gauta regresinė lygtis $y = 3.0034x + 2819.6$.

Aproksimacijos tikslumas patenkinamas, nes determinacijos koeficientas $R^2 = 0,8787$, o koreliacijos koeficientas $R = 0.97896$, todėl vyrauja linijinė priklausomybė, taškai aplink tiesę išsidėstę pakankamai arti.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) teigiamai veikia šalies ekonomiką per nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos veiklos sektorių, vyrauja pakankamai stiprus ryšys, tačiau determinacijos koeficientas nėra itin aukštas, aproksimacija yra patenkinama, todėl tiesioginės užsienio investicijos (TUI) nėra lemiamas faktorius nekilnojamojo turto segmento vystymuisi bei šalies ekonomiam augimui per šią ekonominę veiklos rūšį.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

18 pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšys nekilnojamo turto, nuomos ir kitos veiklos sektoriuje

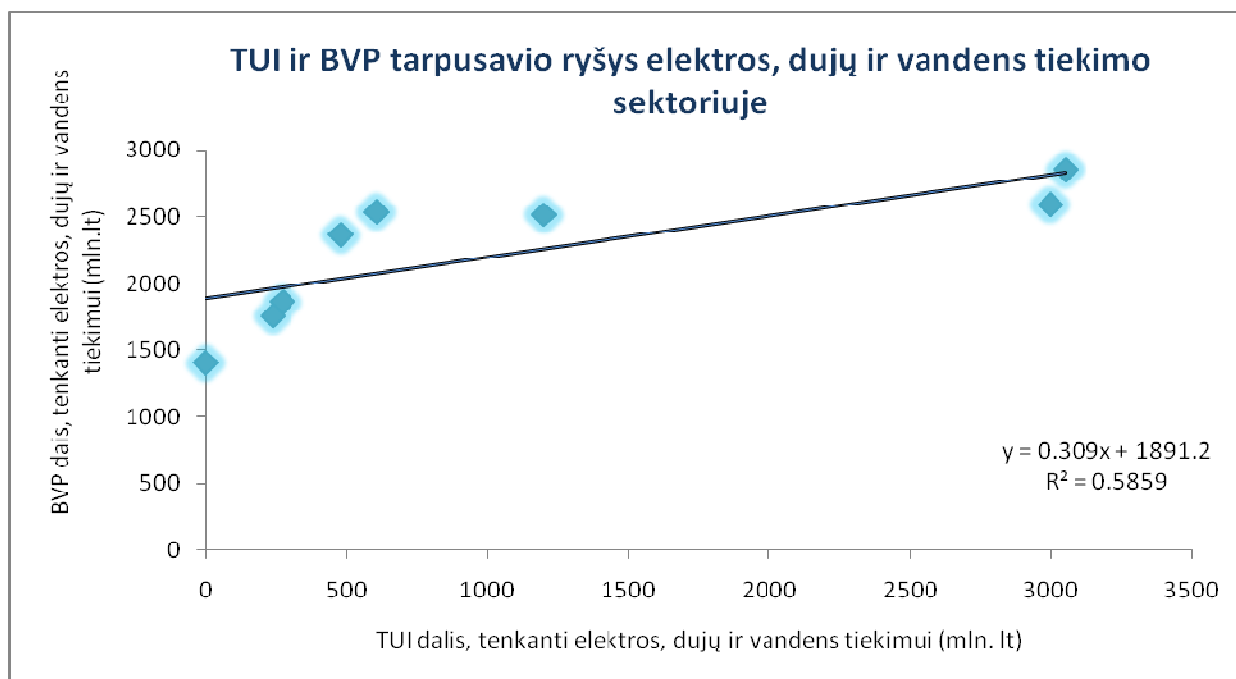
Pagal grafiko (18 pav.) duomenis galima teigti, jog per nekilnojamo turto, nuomos ir kitos veiklos sektorių tiesioginės užsienio investicijos (TUI) nestipriai įtakoja šalies ekonominį augimą.

Grafike (19 pav.) matomi tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) dalies, tenkančios elektros, dujų ir vandens tiekimo sektoriui, koreliacinės regresinės analizės rezultatai. Grafike (19 pav.) taškai atspindi realius duomenis, kurių išsidėstymas aplink tiesę $y = 0,309x + 1891,2$ nėra glaudus. Vadinasi koreliacija nepakankama ir priklausomybė nedidelė.

Determinacijos koeficientas gaunamas $R^2 = 0,5859$, aproksimacija nepakankama, sudarytas modelis neadekvatus realiai situacijai. Linijinis ryšys yra silpnas, nes koreliacijos koeficientas $R = 0.765424$.

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tenkančių dalių elektros, dujų bei vandens sektoriui koreliacija yra neigiama. Todėl galima daryti išvadą, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) neįtakoja šio sektoriaus augimo. Didėjant investicijoms į šį sektorių, ekonomikos augimo tempai nedidėja. (19 pav.)

Sudarius tiesioginių užsienio investicijų bei bendro vidaus produkto dalių (BVP), tenkančių tam tikroms ekonominėms šakoms koreliacinės regresinės analizės, galima teigti, jog tik elektros, dujų ir vandens tiekimo sektoriuje gaunamas ryšys yra silpnas, visuose kituose sektoriuose vyrauja linijinė priklausomybė bei pakankamai stiprus aproksimacijos lygis.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

19pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) tarpusavio ryšys elektros, dujų ir vandens tiekimo sektoriuje

Norint išanalizuoti patraukliausią sektorių, pritraukiantį daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei jų reikšmingumą ir įtaką ekonominiam augimui Lietuvoje, gauti koreliacinės regresinės analizės rezultatai palyginami tarpusavyje, pažymimi koreliacijos bei determinacijos koeficientai (8 lentelė).

8 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų koreliacinės, regresinės analizės rezultatai

Ekonominės veiklos rūšys	Koreliacijos koeficientas R	Determinacijos koeficientas R ²
Apdirbamoji gamyba	0.962388129	0,9262
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	0.988088	0,97830
Finansinis tarpininkavimas	0.955584	0,9131
Nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla	0.97896	0,8787
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	0.765424	0,5859

Šaltinis: sudaryta autorės pagal atlikto tyrimo rezultatus

Atlikus koreliacinę, regresinę analizę galima teigti, jog didžiausi koreliacijos koeficientai užfiksuoti didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuje, finansiniame tarpininkavime, nekilnojamojo turto sektoriuje bei apdirbamojoje gamyboje.

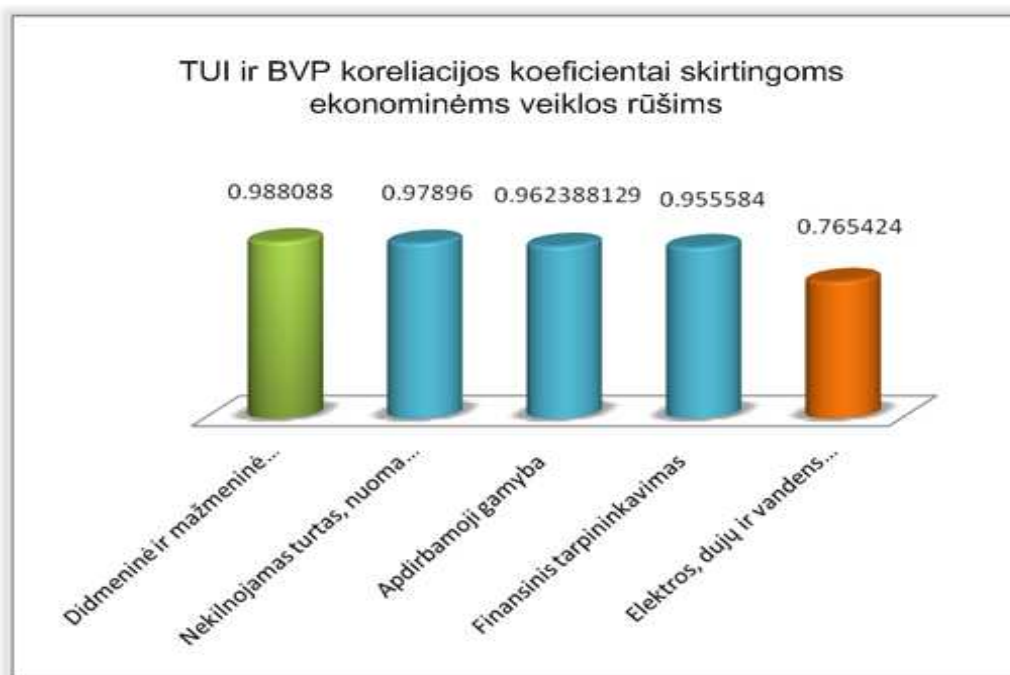
Koreliacijos koeficientai šiose srityse svyravo nuo 0,96 iki 0,98. Tik elektros, dujų bei vandens sektoriuje, koreliacijos koeficientas nebuvo reikšmingas, siekė tik 0,76. Determinacijos koeficientai apdirbamojoje gamyboje, didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje bei finansiniame tarpininkavime yra pakankamai aušti: 0,92, 0,97 bei 0,91.

Didžiausia tarpusavio priklausomybė bei ryšio stiprumas yra didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje. Nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos veiklos sektoriuje determinacijos koeficientas lygus 0,87, aproksimacija yra patenkinama, tačiau galima daryti išvadas, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) nėra lemiamas faktorius nekilnojamo turto segmento augimui.

Visos pasirinktos ekonomikos veiklos rūšys koreliuoja su tiesioginėmis užsienio investicijomis (TUI), koreliacijos koeficientai yra teigiami, tačiau elektros, dujų ir vandens sektoriuje, koreliacijos koeficientas yra 0,76, o determinacijos koeficientas lygus 0,58. Vadinasi elektros, dujų bei vandens tiekimo sektoriaus augimo tiesioginės užsienio investicijos (TUI) neįtakoja.

Remiantis tyrimo rezultatais, tiesioginės užsienio investicijos įtakoja Lietuvos ekonominių augimą, nes egzistuoja stiprus koreliacijos ryšys tarp jų ir bendro vidaus produkto (BVP).

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) įtaka ekonominiam šalies augimui priklauso nuo investavimo ekonominių sektorių. Kuo didesnė bendro vidaus produkto (BVP) dalis atitenka tam tikram ekonominiam sektoriui, tuo didesnė užsienio investicijų (TUI) dalis skiriama atitinkamai ekonominiai veiklos rūšiai ir atvirkščiai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

20 pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) koreliacijos koeficientai skirtingoms ekonominėms veiklos rūšims

Grafike (20) matomas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) skirtingoms ekonominėms veiklos rūšims koreliacijos koeficientų palyginimas tarpusavyje.

Didžiausias ir stipriausias ryšys vyrauja didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuje. Koreliacijos koeficientas siekia 0,98. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) koreliuoja ir su nekilnojamo turto, nuomos veiklos sektoriumi, apdirbamąja gamyba bei šiek tiek mažiau su finansiniu tarpininkavimu. Tačiau elektros, dujų ir vandens tiekimo sektoriuje koreliacijos koeficientas siekė tik 0,74.

Pagal grafike (20 pav.) pateiktus duomenis galima teigti, jog užsienio investicijų augimas atitinkamose ekonomikos veiklos srityse teigiamai veikia šiuos sektorius, kas skatina Lietuvos ekonomikos augimo galimybę.

3.2. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas

Šioje dalyje prognozuojami tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto srautai Lietuvoje 2008 – 2009 metams. Prognozei atlikti naudojami šie trys metodai: slenkančio vidurkio metodas, eksponentinio išlyginimo, sudaroma tiesinio trendo lygtis. Gaunami rezultatai lyginami tarpusavyje, norint sužinoti tiksliausią prognozės metodą.

Remiantis koreliacinės regresinės analizės rezultatais, tarp tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (TUI) Lietuvoje rastas glaudus koreliacinis ryšys bei stipri tarpusavio priklausomybė. Šioje dalyje prognozuojami rodiklių srautai keliais periodais į priekį, suradus teisingiausią prognozės metodą, kreivės lyginamos tarpusavyje, norint išsiaiškinti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) kitimo tendencijas. Jei jos yra panašių dėsningumų, galima teigti jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) įtakoja bendro vidaus produkto (BVP) kitimą bei šalies ekonomiką.

3.2.1. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas slenkančio vidurkio metodu.

Norint prognozuoti tiesioginių užsienio investicijų srautų dydį ateityje bei bendro vidaus produkto kitimą naudojamas slenkantis vidurkis. Pasirenkamas intervalų skaičius 3, suskaičiuojamos prognozavimo reikšmės tik vienu periodu į priekį, remiantis skaičiavimo principu.

Prognozės gaunamos 1997 – 2008 metų periodui. Realūs duomenys ir prognozių gautos reikšmės skiriasi tam tikru skaičiumi. Sudarytos prognozės dažniausiai yra mažesnės nei realūs duomenys.

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) bei bendro vidaus produkto (BVP) prognozės nuokrypį rodo vidutinė procentinė paklaida MPE. Šis dydis neturi viršyti 5 %, jei ji yra daugiau nei 5 %, prarandamas tikslumas. Remiantis slenkančio vidurkio prognoze, vidutinė procentinė paklaida gaunama 18 % , bendro vidaus produkto (BVP) – 7,17%. Vadinas abių rodiklių nuokrypis yra didelis, prognozės rezultatai gali neatitikti tikrų rodiklių pokyčių 2008 metams (9 pav.).

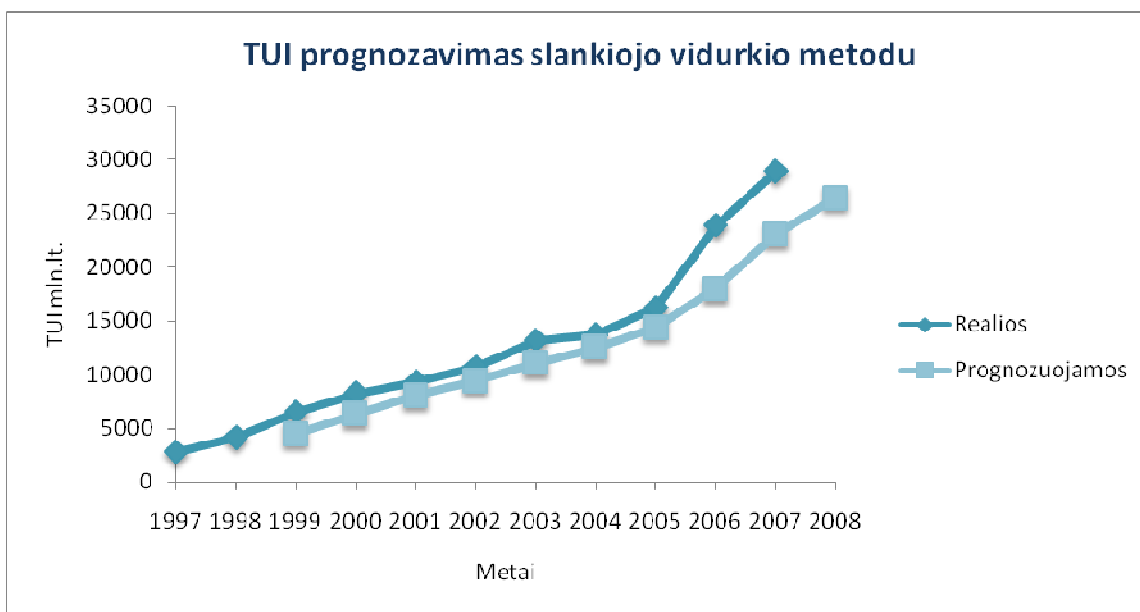
9 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto slenkančio vidurkio prognozių apskaičiavimas

Metai	TUI (mln.lt)	Prognozė	MPE	BVP (mln.lt)	Prognozė	MPE
1997	2801	0	0	39997.6	0	0
1998	4162	0	0	44698.6	0	0
1999	6501	4488	31%	43666.7	42787.6	2%
2000	8252	6305	23.60%	45673.8	44679.7	2.17%
2001	9337	8030	14%	48584.6	45975.0	5,37%
2002	10662	9417	11.70%	51971.2	48743.2	6,21%
2003	13184	11061	16.10%	56804.0	52453.3	7,65%
2004	13699	12515	8.60%	62586.7	57120.6	8,7%
2005	16193	14358.67	11.30%	71380.4	63590.4	10,9%
2006	23896	17929.33	25%	81905.2	71957.4	12.10%
2007	28925	23004.67	20.50%	89158.4	80814.7	9.35
2008		26410.5	0		85531.8	0%
		MPE	18%		MPE	7,17%

Prognozuojant tiesiogines užsienio investicijas (TUI) slenkančio vidurkio metodu, matomas pastovus rodiklių didėjimas. Grafike (21 pav.) lyginamos tiesioginių užsienio investicijų (TUI) realios su prognozuojamomis reikšmėmis 2008 metams.

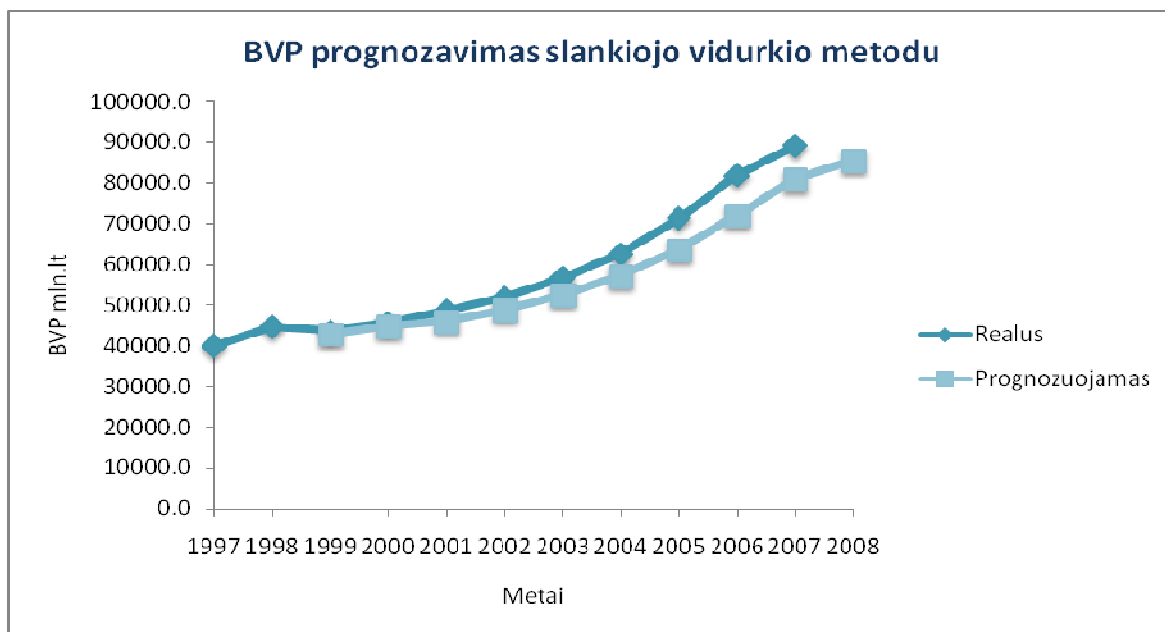
Pagal grafiko (21 pav.) duomenis, matome, jog 2008 metais prognozuojamos (TUI) padidės nuo 23004.67 iki 26410,5 mln.litų. Didėjimo tempas sumažėja, palyginus su realiais duomenimis, tačiau matoma aiški kilimo tendencija.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

21 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas slenkančio vidurkio metodu.

Grafike (22 pav) prognozuojamas bendras vidaus produktas (BVP) slankiojo vidurkio metodu. Gauti prognozavimo duomenys yra arti realių, vadinasi prognozė yra tikslesnė nei tiesioginių užsienio investicijų (TUI). Prognozuojamų duomenų vidutinė procentinė paklaida siekia 7, 8 %, lyginant su tiesioginių užsienio investicijų (TUI) paklaidos dydžiu, BVP prognozavimas slankiojo vidurkiu efektyvesnis, tačiau vis tiek viršija 5 % paklaidos rėmus.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

22 pav. Bendro vidaus produkto prognozavimas slenkančio vidurkio metodu.

Remiantis slankiojo vidurkio metodu, BVP 2008 metams prognozuojamas 85531.8 mln.litų, lyginant su 2007 metų prognoze, padidėja BVP 4717.1 mln.litų. taigi augimas gan optimistiškas.

3.2.2. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas eksponentinio išlyginimo metodu

Antrasis prognozavimo metodas – eksponentinis išlyginimas. Svyravimo faktorius pasirenkamas 0,3, prognozuojama vienu periodu į priekį kaip ir slankiojo vidurkio metodu. 1997 metams prognozė nesudaroma, o prognozavimo tikslumas įvertinamas nuo 1999 metų (1 pav.)

10 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto eksponentinio išlyginimo prognozių apskaičiavimas

Metai	TUI (mln.lt)	Prognozė	MAPE	BVP (mln.lt)	Prognozė	MAPE
1997	2801	0	0	39997.6	0	0
1998	4162	2801	0	44698.6	39997.6	0
1999	6501	3753.7	42%	43666.7	43288.306	0.80%
2000	8252	5676.81	31%	45673.8	43553.158	4.60%
2001	9337	7479.443	19%	48584.6	45037.606	7.30%
2002	10662	8779.7329	17%	51971.2	47520.529	8.50%
2003	13184	10097.32	23%	56804.0	50636.01	10.80%
2004	13699	12257.996	10%	62586.7	54953.632	12%
2005	16193	13266.699	18%	71380.4	60296.77	15.50%
2006	23896	15315.11	35%	81905.2	68055.29	17%
2007	28925	21321.733	26%	89158.4	77750.249	13%
2008		26644.02	0		85735.955	0
		MAPE	25%		MAPE	9.94%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo rezultatais

Eksponentinio išlyginimo metodu nustatant duomenų kitimą bei kryptingumą, įvertinamas prognozavimo tikslumas, kuris gali svyruoti iki 50 procentų (10 pav.). Šiuo atveju TUI siekia 25 %, o BVP 9,94 %.

11 lentelė

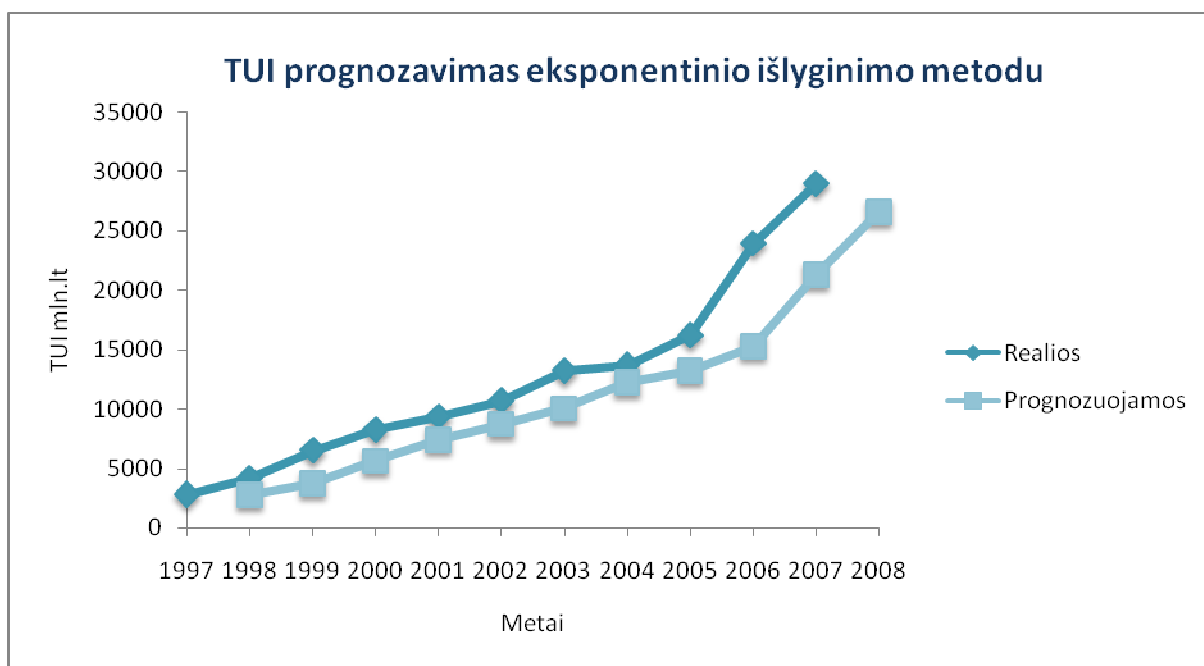
Tiesioginių užsienio investicijų eksponentinio prognozavimo tikslumo įvertinimas

MAPE	Prognozavimo tikslumas
<10 %	Labai tikslus
10-20 %	Tikslus
20-50 %	Pakankamas
>50 %	Nepakankamas

Šaltinis : sudaryta autorės, remiantis Pabedinskaitė (2005) p. 11-12

Tyrimo atveju, remiantis tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) prognozės rezultatais, MAPE – prognozavimo tikslumo nustatymo koeficientas gaunamas 25%. Vadinasi gauti rezultatai yra pakankamai tikslūs. Bendro vidaus produkto (BVP) prognozavimo tikslumas gaunamas labai tikslus – 9,94 %.

Grafike (23 pav.) prognozuojamas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) kitimas eksponentinio išlyginimo metodu.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

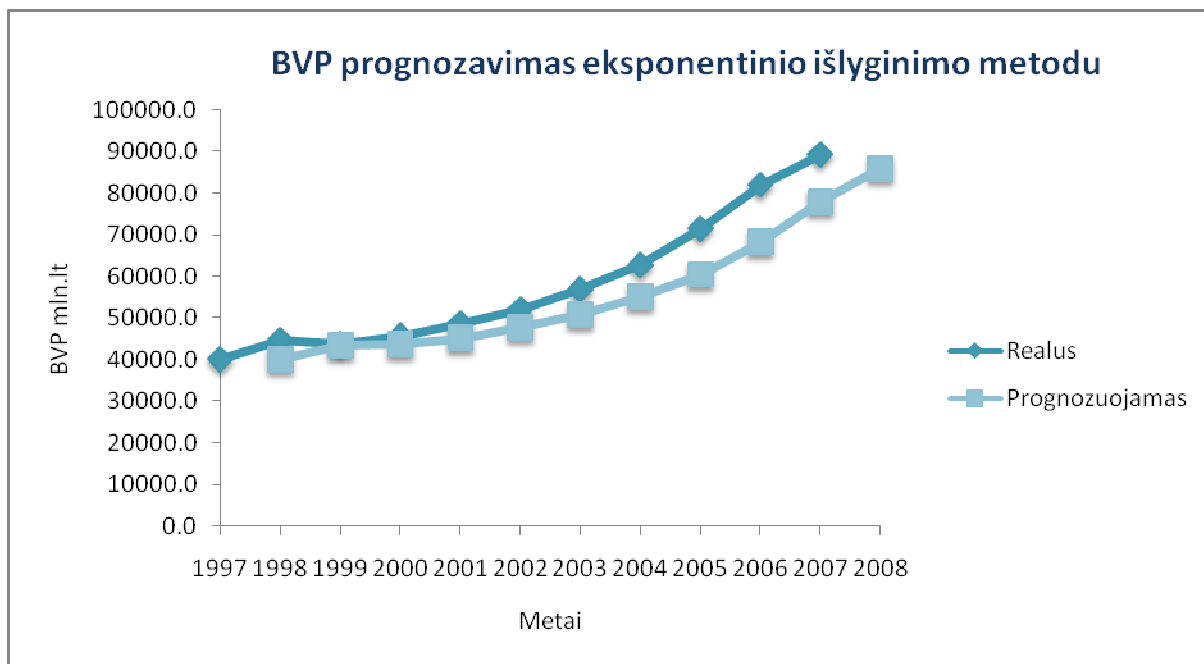
23 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas eksponentinio išlyginimo metodu.

Pateiktame grafike (23 pav.) matome, jog prognozės augimo tendencija atitinka realių duomenų iki 2007 metų augimo tendenciją. Iki 2004 metų prognozės duomenys ne itin skiriasi nuo realių, tačiau jau nuo 2005 metų atstumas tarp realių ir prognozuojamų duomenų didėja. Taigi remiantis eksponentiniu išlyginimo metodu, prognozuojamas tiesioginių užsienio investicijų augimas 2008 metams. Augimo tendencija pastebima jau nuo 1997 metų.

Pateiktame grafike (24 pav.) parodomas bendro vidaus produkto (BVP) prognozavimas eksponentinio išlyginimo metodu.

Pagal grafike (24 pav.) pateiktus duomenis, gaunamas labai tikslus BVP prognozavimas vienam periodui į priekį. 2008 metais numatomas augimas iki 85735.955 mln.litų. Realūs bei prognozuojami duomenys tarpusavyje ne itin skiriasi.

Eksponentinio išlyginimo metodu atliktos TUI ir BVP prognozės 2008 metams yra optimistiškos, aptinkama didėjimo tendencija.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

24 pav. Bendro vidaus produkto prognozavimas eksponentinio išlyginimo metodu.

Nors TUI prognozė nėra tokia tiksli kaip BVP, tačiau palyginus su slankiojo vidurkio rezultatais, eksponentinis išlyginimo metodas yra priimtinesnis bei efektyvesnis tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto (BVP) prognozei nustatyti.

3.2.3. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimas pagal tiesinio trendo funkciją

Tyrime naudojant slenkančio vidurkio bei eksponentinio išlyginimo metodus, prognozė apskaičiuojama tik $n + 1$ periodui.

Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tiesinio trendo prognozių apskaičiavimas

Metai	Periodai	TUI (mln.lt)	Prognozė	BVP (mln.lt)	Prognozė
1997	1	2801	993.2	39997.6	34228.6
1998	2	4162	3296.6	44698.6	38954.2
1999	3	6501	5600	43666.7	43679.8
2000	4	8252	7903.4	45673.8	48405.4
2001	5	9337	10206.8	48584.6	53131
2002	6	10662	12510.2	51971.2	57856.6
2003	7	13184	14813.6	56804.0	62582.2
2004	8	13699	17117	62586.7	67307.8
2005	9	16193	19420.4	71380.4	72033.4
2006	10	23896	21723.8	81905.2	76759
2007	11	28925	24027.2	89158.4	81484.6
2008	12		26330.6		86210.2
2009	13		28634		90935.8

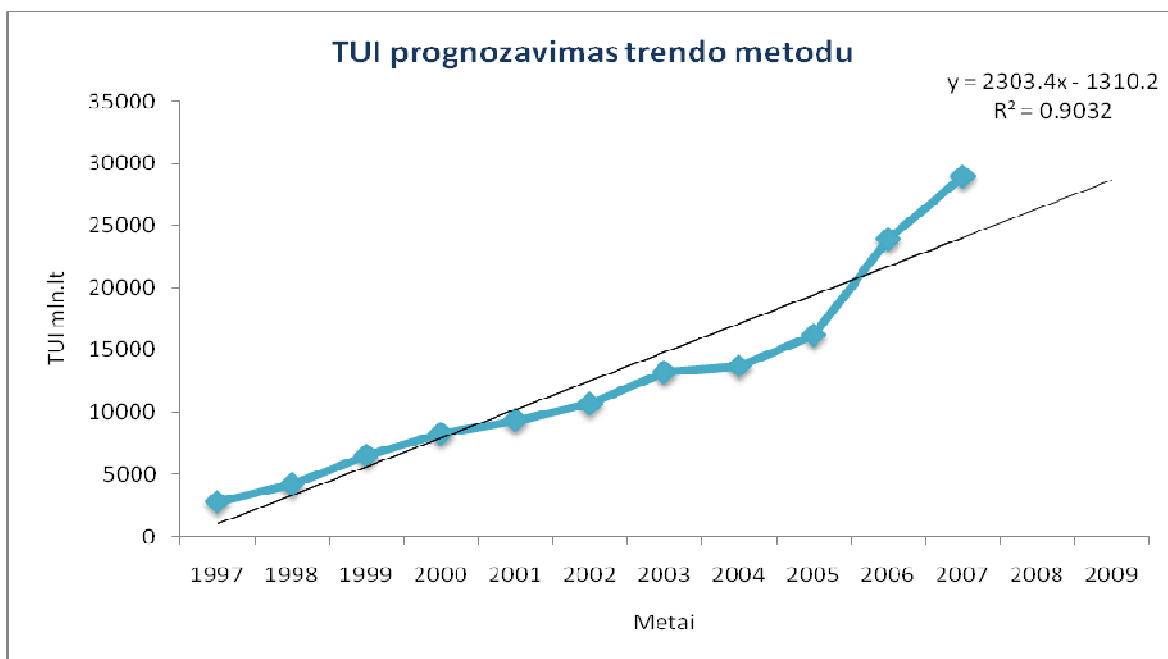
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo rezultatais

Tiesinio trendo funkcijos pagalba, galima prognozuoti tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir bendro vidaus produkto dydžių kitimą daugiau nei vienam periodui. Tiesinio trendo funkcijos pagalba, prognozė atliekama 1997 - 2009 metams.

Šioje lentelėje pateikiamas TUI ir BVP prognozės duomenų apskaičiavimas. Prognozuojami įvykiai 2 periodams į priekį.

Pateiktame grafike (23 pav.) parodomas tiesioginių užsienio investicijų (TUI) prognozavimas tiesinio trendo pagalba. Tiesinio trendo funkcija parodo, jog tiesioginės užsienio investicijos kiekvienais metais gali didėti pagal lygtį $y = 2303.4x - 1310.2$, 2303.4 mln.lt per vieną periodą. Determinacijos koeficientas gaunamas normalaus dydžio – 0,9032 ir aproksimacija, įvykių tikslumas patenkinamas.

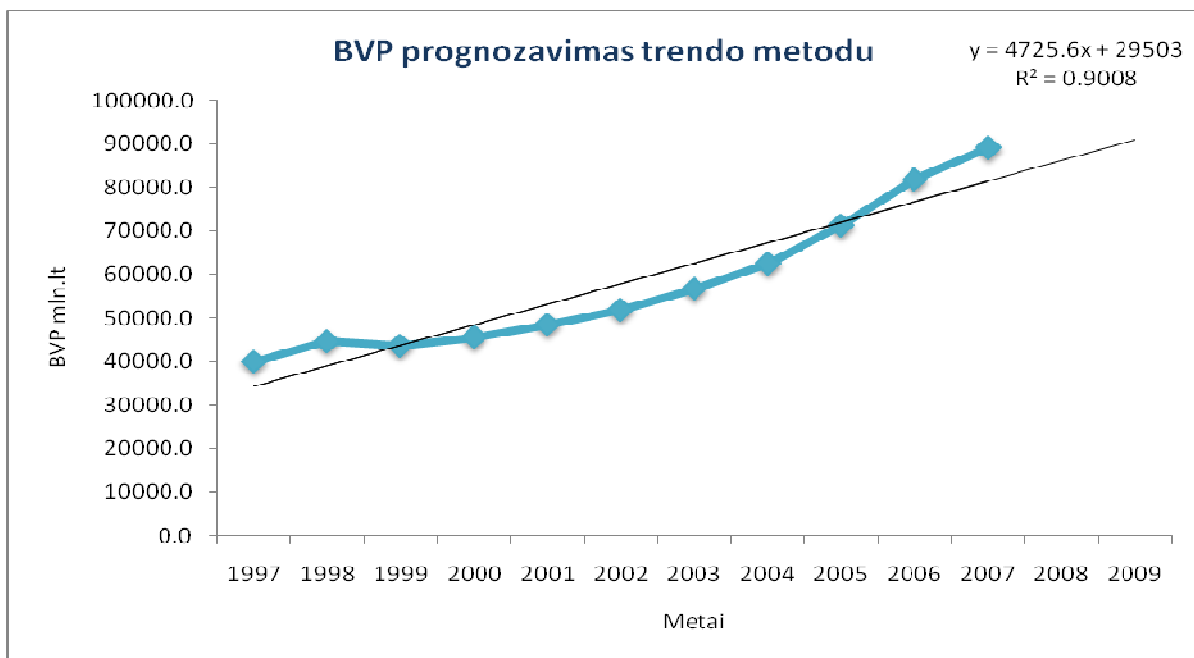
Sudaryta prognozė 1997 - 2009 metams rodo nuolatinį rodiklių didėjimą. Nors 2008 – 2009 metais augimo tempai sumažėja, tendencija rodikliams didėti išlieka.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

23 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas tiesinio trendo funkcijos metodu.

Grafike (24 pav) parodomas bendro vidaus produkto (BVP) prognozavimas tiesinio trendo metodu. Gaunama funkcija $y=4725.6x + 29503$. Determinacijos koeficientas $R^2 = 0,9032$.

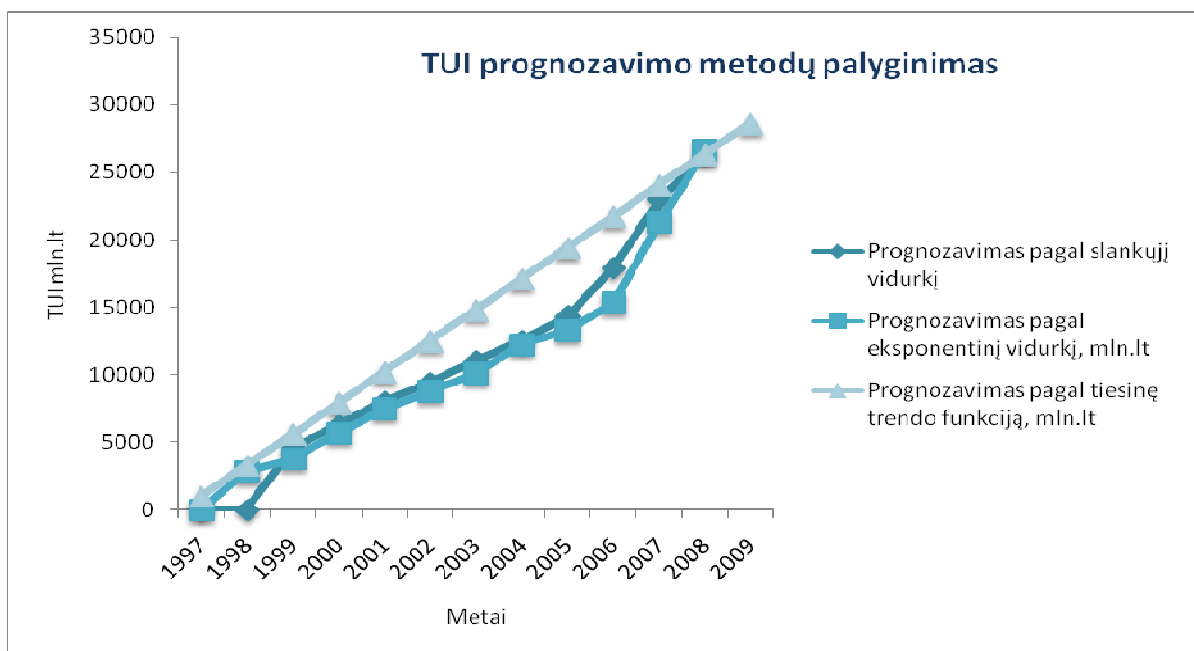

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

24 pav. Bendro vidaus produkto prognozavimas tiesinio trendo metodu.

Norint rasti patikimiausią bei efektyviausią prognozavimo metodą, tiesioginių užsienio investicijų (TUI) kitimui nustatyti, jie visi lyginami tarpusavyje (25 pav.) Nors slankaus vidurkio

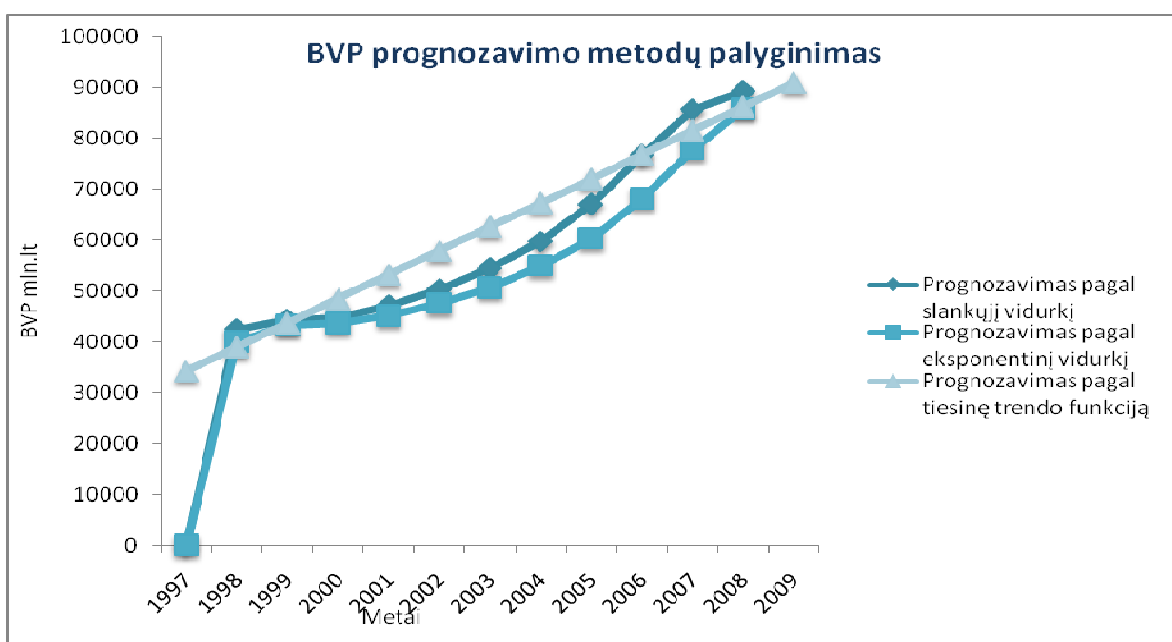
bei eksponentinio išlyginimo metodu prognozė sudaroma tik vienam periodui į priekį, šie duomenys lyginami su tiesinio trendo gautomis prognozėmis iki 2009 metų. (25 pav.)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

25 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimo metodų palyginimas.

Pagal grafiko (25 pav.) duomenis, visi trys metodai nustatė tiesioginių užsienio investicijų (TUI) didėjimo tendenciją ateityje. Slankiojo vidurkio metodas nepasitvirtino, nes paklaida gaunama didesnė nei leistina, tikslumui įrodyti. Eksponentinio išlyginimo metodo bei tiesinio trendo prognozės tikslumas patenkinamas.

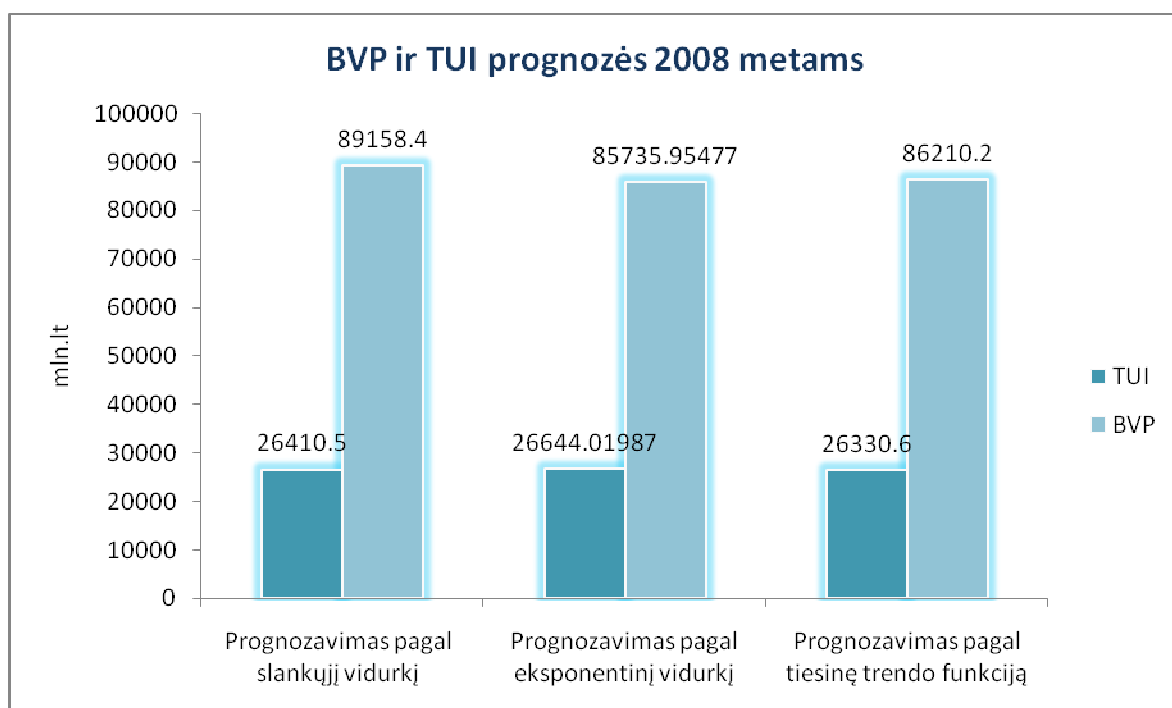

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

26 pav. Tiesioginių užsienio investicijų prognozavimo metodų palyginimas.

Grafike (26 pav.) matomas bendro vidaus produkto (BVP) atliekamų prognozių metodų palyginimas. Kaip ir tiesioginėms TUI, slenkančio vidurkio prognozavimo metodas nepasitvirtino, paklaida gaunama 7,8 procento. Prognozės tikslumas abejotinas. Eksponentinis prognozavimo metodas pakankamai tiksliai parodo būsimas reikšmes. MAPE gaunamas 9,9 procento, vadinasi prognozė yra labai tiksli. Prognozuojant tiesinio trendo metodu, bendro vidaus produkto (BVP) gautas determinacijos koeficientas yra 0,9008, vadinasi prognozė yra patenkinama.

Grafike (27 pav.) matomas tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozių 2008 metams palyginimas tarpusavyje.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

27 pav. Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto prognozavimo metodų palyginimas.

Pagal grafiko (27 pav.) duomenis matome, jog tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pagal eksponentinį išlyginimą prognozuojamas kiekis 2008 metais siekia 26644, 01987 ir yra didžiausias. Pagal slankųjį vidurkį bei tiesinį trendą gautų prognozių rezultatai yra labai panašūs.

Tiesioginės užsienio investicijos pagal slankųjį vidurkį 2008 metais prognozuojamos pasiekti 26410,5 mln.lt, pagal tiesinį trendą – 26330,6 mln.lt.

Bendro vidaus produkto (BVP) didžiausia prognozė gaunama slankiojo vidurkio metodu. Tačiau kaip ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI), visų metodų rezultatai ne daug skiriasi tarpusavyje.

Tiksliausia prognoze laikoma ta, kurios reikšmės per visą nagrinėjamą laikotarpį yra arčiausiai realių duomenų. Jei nuo 1997 iki 2007 metų prognozė ne daug skiriasi nuo realių skaičių, tuomet yra didelė tikimybė, jog prognozuojami duomenys yra pakankamai tikslūs.

Tiksliausias būdas prognozuoti tiesioginių užsienio investicijų dydžio kitimą yra tiesinio trendo lygtis, kadangi prognozė sudaroma daugiau nei vienam periodui į priekį bei skirtumai tarp realių reikšmių ir prognozės yra mažiausi.

Nors tiesioginės užsienio investicijos 2009 metais didės, prognozuojama, jog augimo tempas sumažės, kas savo ruožtu skatins ekonominio augimo sulėtėjimą.

IŠVADOS

- Tiesioginės užsienio investicijos turi kelis bruožus, kurie dažniausiai kartojasi įvairių autorių definicijose. Vienas iš bruožų pažymi, jog tiesioginės užsienio investicijos įtraukia kelias šalis. Kitas bruožas – nuosavybės bei kontrolės, kas skiria TUI nuo portfelinių investicijų;

- Tiesioginių užsienio investicijų srautai daro teigiamą įtaką pasaulio ekonomikai, įgyjant ilgalaikį efektyvumą per konkurenciją, kapitalo perkėlimą, technologijų ir valdymo savybių įgijimą, tarptautinę prekybą;

- Tiesioginių užsienio investicijų nutraukimas gali būti itin žalingas ir skaudus šalies ekonominiam vystymuisi;

- Tiesioginės užsienio investicijos skatina technologijų progresą šalyje;

- Norint pritraukti kuo daugiau tiesioginių užsienio investicijų į šalį, valstybė turi skatinti procesus įvairiomis ekonominėmis priemonėmis. Lietuva yra patraukli šalis investicijoms dėl geografinės savo padėties, tačiau įvairių taisyklių ir procedūrų kompleksai tebėra didelės kliūtys investuotojams;

- Šalys stokojančios finansinius išteklius, dažniausiai nekreipia dėmesio į neigiamų tiesioginių užsienio investicijų veiksnių įtaką bei įvairiai skatina užsienio investicijas;

- Lietuvoje galima išvelgti teigiamas perspektyvas įmonėms sėkmingai konkuruoti rinkoje, Tačiau vien didelis investicijų kiekis neužtikrins greitos ūkio plėtros. Didelę įtaką turi investicijų struktūra bei pobūdis, technologinė patirtis;

- Tiesioginių užsienio investicijų pradžia laikoma 1990 metai. Nors augimo tempai ir nebuvo dideli, dėl šalies ekonomikos nestabilumo, tačiau 1994 metų augantis bendrasis vidaus produktas ir stabili ekonominė šalies padėtis leido įsigyti užsienio investuotojų pasitikėjimą, kuris užtikrino augantį tiesioginių užsienio investicijų srautą;

- Nors augimo tempai 1997 metais nebuvo dideli, dėl šalies ekonomikos nestabilumo, tačiau 1994 metų augantis bendrasis vidaus produktas ir stabili ekonominė šalies padėtis leido įsigyti užsienio investuotojų pasitikėjimą, kuris užtikrino augantį tiesioginių užsienio investicijų srautą;

- Daugiausiai tiesioginių investicijų Lietuva gauna iš Lenkijos, Švedijos bei Danijos;

- Pagrindinės ekonominės veiklos rūšys, kurioms tenka didžiausias skaičius tiesioginių užsienio investicijų yra apdirbamoji gamyba (39 %), didmeninė ir mažmeninė gamyba (11 %), finansinis tarpininkavimas (10 %), paštas ir telekomunikacijos (10 %), elektros, dujų ir vandens tiekimas (10 %) bei nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla (8 %);

- Didžiausia tiesioginių užsienio investicijų dalis atitenka tokiems ekonominiams sektoriams, kuriuose ir bendro vidaus produkto dalis yra didžiausia, lyginant su kitomis veiklos rūšimis;
- Tiesioginės užsienio investicijos yra svarbus kapitalo šaltinis, kuris papildo vidaus investicijas. Dažniausiai jos siejamos su naujų darbo vietų atsiradimu, technologijų perkėlimu bei eksporto padidėjimu;
- Tarp tiesioginių užsienio investicijų bei bendro vidaus produkto, egzistuoja stiprus koreliacinis ryšys, didėjant vienam rodikliui, auga ir kitas;
- Tiesioginių užsienio investicijos (TUI) didžiausia dalis atitenka tokiems ekonominiams sektoriams, kuriuose ir bendro vidaus produkto (BVP) dalis yra didžiausia, lyginant su kitomis veiklos rūšimis. Pagrindiniai sektoriai yra apdirbamoji gamyba bei didmeninė ir mažmeninė prekyba;
- Didžiausia tarpusavio priklausomybė bei ryšio stiprumas yra didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje. Tiesioginių užsienio investicijų dalis, tenkanti šiam sektoriui teigiamai veikia ekonominį augimą šalyje;
- Tiesioginės užsienio investicijos įtakoja šalies ekonomikos augimą per finansinį sektorių, tačiau ši įtaka nėra itin žymi;
- Tiesioginės užsienio investicijos nėra lemiamas faktorius nekilnojamo turto segmento vystymuisi bei šalies ekonominiam augimui per šią ekonominę veiklos rūšį;
- Tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto tenkančių dalių elektros, dujų bei vandens sektoriui koreliacija yra neigiama. Didėjant investicijoms į šį sektorių, ekonomikos augimo tempai nedidėja;
- Prognozuojant tiesiogines užsienio investicijas pagrindiniais metodais nustatoma jų didėjimo tendenciją ateityje. Slankiojo vidurkio metodas nepasitvirtino, nes paklaida gaunama didesnė nei leistina, tikslumui įrodyti. EkspONENTINIO išlyginimo metodo bei tiesinio trendo prognozės tikslumas patenkinamas;
- Prognozuojant bendrą vidaus produktą, slenkančio vidurkio prognozavimo metodas nepasitvirtino, paklaida gaunama 7,8 procento. Prognozės tikslumas abejotinas. EkspONENTINIS prognozavimo metodas pakankamai tiksliai parodo būsimas reikšmes, prognozė yra labai tiksli. Prognozuojant tiesinio trendo metodu, bendro vidaus produkto gautas determinacijos koeficientas yra 0,9008, vadinasi prognozė yra patenkinama.
- Tinkamiausia metodika, norint nustatyti tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonominiam augimui Lietuvoje, yra tiesinio trendo funkcijos prognozavimo metodas, kadangi prognozė sudaroma daugiau nei vienam periodui į priekį bei skirtumai tarp realių reikšmių ir prognozės yra mažiausi.

- Nors tiesioginės užsienio investicijos 2009 metais didės, prognozuojama, jog augimo tempas sumažės, kas skatins ir ekonominio augimo sulėtėjimą.

GRUŠAUSKAITĖ, Joana. (2006) Foreign direct investment and economic growth in Lithuania. MA Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University,

SUMMARY

The object of the paper is foreign direct investment.

The main purpose of the work: to find the best method for estimation of relationship between foreign direct investment and economic growth.

The paper consists of three parts. In the first part main terms and attitudes of foreign direct investment are given. The basic principles of their structure, features are analysed.

In the second part the relationship between foreign direct investment and economic growth is analyzed. The basic methodology of the analysis is given.

In the third part, correlation regression models of foreign direct investment's structure by economic sectors and gross domestic product have been calculated.

It can be maintained that foreign direct investment have a big impact on economic growth in Lithuania.

All the analysis took about three months and includes 71 pages, 12 tables and 27 pictures

LITERATŪRA

2. ALEKNAVIČIENĖ, V. Finansai ir kreditas. Vilnius. Enciklopedija. 2005. 186 – 195 p.
3. ALIŠAUSKAS, Kęstutis; KAZLAUSKIENĖ, Žyginta. Investicinių projektų rengimas, valdymas ir vertinimas. Mokomoji knyga. Šiaulių universiteto leidykla. 161 p. 2005. ISBN 9986-38-572-5.
4. AGGARWAL, R. The Strategic Challenge of Third World Multinationals: A New Stage of the Product Life Cycle of Multinationals?, *Advances in International Comparative Management*. 103.1984
5. BAGDONAS E., KAZLAUSKIENĖ E. Biznio įvadas. Kaunas: Technologija leidykla, 2001 m.
6. BALTIJOS REGIONŲ APŽVALGA, HansaBank, 2004 m.
7. BALTIJOS ŠALIŲ EKONOMINIAI DUOMENYS. [Žiūrėta: 2007 m. birželio 22 d.] Prieiga per internetą: www.europa.eu.int
8. BECK, T; LEVIN, R.; LOYAZA, N. (2000) Finance and the Sources of Growth. *Journal of Financial Economics* 58, 261–300.
9. BUTKUS F. Organizacijos ir vadyba. – Vilnius, 1996 m.
10. CALOGHIROU, Yannis; CONSTANTELOU, Anastasia; ONORTAS, Nicholas. Knowledge Flows in European Industry. Routledge Studies in Business Organizations and Networks. 354 p. 2006. ISBN10: 0-203-35393-5
11. CARKOVIC, M; LEVIN, R. (2002), ‘Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?’ Working Paper. University of Minnesota Department of Finance. [Žiūrėta: 2008 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: www.ssrn.com/abstract=314924.
12. CIBULSKIENĖ, Diana; BUTKUS Mindaugas. Investicijų ekonomika: realiosios investicijos. Mokomoji knyga. VŠĮ. 2007 m. 191 p. ISBN 978-9986-38-727-5
13. COUNTRY PROFILE. LITHUANIA. (2006) *International Trade Financing*. EBSCO duomenų bazė bazė [Žiūrėta: 2007 m. gruodžio 10 d.] ISSN: 1462-6810 Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=19568237&site=bsi-live>
14. ČEKANAVIČIUS, V; MURAUŠKAS, G. Statistika ir jos taikymai (1 dalis). Vilnius, TEV leidykla, 2001
15. DARŠKUVIENĖ, Valdūnė; KACERGIUTĖ, A. Management of Organizations: Systematic Research. (2004) ISSN: 1392-1142. Issue 31, p 69 -77, 9p. EBSCO duomenų bazė bazė [Žiūrėta: 2007 m. gruodžio 15 d.] ISSN: 1462-6810 Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=22055833&site=bsi-live>

16. DEMELLO, L. (1999). Foreign direct investment-led growth: Evidence from time series and panel data. *Oxford Economics Papers*, 51(1), 133–151.
17. DUNNING, John H; RAYMAN A.M. (1985) In Honor of Stephen Hymer, The First Quarter Century of the Theory of Foreign Direct Investment: The Influence of Hymer's Dissertation of the Theory of Foreign Direct Investment. *American Economic Association Proceedings* 75: 2, 228–232.
18. DOMAIŠIENĖ V. Valdymo pagrindai. – Šiauliai: Šiaurės Lietuva leidykla, 2002 m.
19. DURHAM, J.B. Absorptive Capacity and the Effect of Foreign Direct Investment and Equity Foreign Portfolio Investment on Economic Growth. *European Economic Review*. 48, 285 –306 p.
20. *Ekonomika ir vadyba* 99. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga”, Kaunas, Technologija, 1998 m., 32 – 34 p.
21. *Ekonomika ir vadyba* 98. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga”, Kaunas, Technologija, 1998 m., 54 – 57 p.
22. EUROPOS KOMISIJOS ATSTOVYBĖ LIETUVOJE. *Ekonominio augimo tendencijos Lietuvoje*. [Žiūrėta: 2007 m. birželio 20 d.] Prieiga per internetą www.eudel.lt
23. FAN, Emma X. (2003) Technological Spillovers from Foreign Direct Investment—A Survey. *Asian Development Review* 20:1, 34–56.
24. GAIDENĖ Z. Finansų valdymas. Vilnius, 1998. 49 – 51 p.
25. GINEVIUČIUS, Romualdas., RAKAUSKIENĖ, Ona., PATALAVIČIUS, Romualdas., TVARONAVIČIENĖ, Manuela., KALAŠINSKAITĖ, Kristina., LIS AUSKAITĖ, Vaida. Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje : monografija. Vilnius : Technika, 2005. 364 p. ISBN 9986-05-937-2.
26. GRIZAS, A. R. Tarptautiniai ekonominiai santykiai. Vilnius: 2003. 102-111psl.
27. HEIN, S. (1992) Trade Strategy and the Dependency Hypothesis: Comparison of Policy, Foreign Investment, and Economic Growth in Latin America and East Asia. *Economic Development and Cultural Change* 40: 3, 495–521
28. HYMER, S. (1976). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*, Cambridge MA, MIT Press
29. HONGLIN, Zang K.(2001) How Does Foreign Investment Affect Economic Growth in China. *Economics of Transition* 9: 3, 679–693.
30. JAMES A. F. STONER, Edvard FREEMAN R., Daniel R. Gilbert. *Vadyba*. – Kaunas: Poligrafija ir informatika leidykla, 1999 M.
31. JANSEN J.W., STOKMAN C.J. “FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND INTERNATIONAL BUSINESS CYCLE COMOVEMENT” Europos centrinis bankas.

- Working paper series / spalio 2004 m. pdf formate. Prieiga per internetą:
<http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp401.pdf>
32. JONES, Charles P. Investments Analysis and Management. Fifth Edition. 742 p. 1996. ISBN 0-471-11051-5
 33. KANCEREVIČIUS, Gintaras. Finansai ir investicijos. II atnaujintas leidimas. Kaunas. 2006 m. 864 p. ISBN 9955-551-93-3
 34. LANGVINIENĖ N., VENGRAUSKAS P. V., ŽITKIENĖ R. Tarptautinis verslas. 2 knyga. Kaunas: „Technologija“, 2004. 9-39 p.
 35. LANGVINIENĖ, N; VENGRAUSKAS, P; ŽITKIENĖ, R. Tarptautinis verslas. 2 knyga. Kaunas: „Technologija“, 2004. 9-39psl.
 36. LEVY, Haim. Introduction to investments. University of Florida And Hebrew University of Jerusalem. 983 p. 1996. ISBN 0-538-85998-9
 37. LEVINE, A.; LIN, C; CHU, C. S. (2002) Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. Journal of Econometrics 108, 1-24.
 38. LEVINE, A.; LIN, C; CHU, C.S.(2002) Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. Journal of Econometrics 108, 1-24.
 39. LIETUVOS BANKAS. *Investicijų dinamika*. [Žiūrėta: 2007 m. kovo 4 d.] Prieiga per internetą: www.lbank.lt
 40. LIETUVOS MAKROEKONOMIKOS APŽVALGA. *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [Žiūrėta: 2007 m. birželio 20 d.]. Nr. 20, 2005 m. Prieiga per internetą. Prieiga per internetą: <http://www.vtv.lt/content/view/6197/75/>
 41. LIETUVOS PRAMONĖS APŽVALGA. [Žiūrėta: 2007 m. kovo 5 d.] Prieiga per internetą: www.lic.lt
 42. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII – 1323.
 43. LIETUVOS STATISTINIAI DUOMENYS. *Tiesioginių užsienio investicijų statistiniai duomenys* [Žiūrėta: 2007 m. gegužės 17 d.] Prieiga per internetą: www.std.lt
 44. LIETUVOS ŪKIO SEKTORIŲ APŽVALGA Nr. 3 AB Bankas Nord/Lb Lietuva 2005 m
 45. LIETUVOS ŪKIO SEKTORIŲ APŽVALGA. Nr. 1 AB Bankas Nord/Lb Lietuva 2004 m.
 46. LITHUANIA COUNTRY REVIEW. (2008) *International Trade Financing*. p95, 13p. EBSCO duomenų bazė bazė [Žiūrėta: 2007 m. gruodžio 10 d.] ISSN:1462-6810 Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=27900008&site=bsi-live>
 47. MAYO, Herbert B. Investments an Introduction. Third edition. Trenton State College. 764 p. 1991. ISBN 0-03-032668-0.

48. MARTINKUS B. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas, 1996. 104 – 132 p.
49. MCRATH. Tarptautinės ekonomikos pagrindai, Vilnius, Margi raštai, 1999; 108-111psl
50. MEIGS, Walter B, Robert; MEIGS, F. Financial accounting. Third edition. 750 p. 1999 m. ISBN 0-07-041220-0
51. PAČIULIS S. Įvadas į vertybinių popierių rinką. Vilnius, 1998. 101 – 105 p.
52. PATOBI C. Verslo finansų pagrindai. Kaunas, 1999. 45 – 49 p.
53. PURLYS, Česlovas; TREIGIENĖ Dalia. Investment management. Training book. Vilnius „Technika“. 118 p. 2006. ISBN 9986-05-993-3
54. PURLYS, Česlovas; TREIGIENĖ, Dalia. Investment management. Training book. Vilnius. 2006 m. 118 p. ISBN 9986-05-993-3.
55. REILLY, Frank K.; BROWN, Keith C. Investment Analysis and portfolio Management. Fifth Edition. 1090 p. 1997 ISBN: 0-03-018683-8
56. RUTKAUSKAS, V. Tarptautinis verslas. Konspektas. Vilnius VGTU, 336 p. 2001 m.
57. RUTKAUSKAS, V; STANKEVIČIUS, A. Investicijų sprendimų valdymas. Monografija. Vilnius. 2006 m. 374 p. ISBN 9955-20-126-6.
58. SAKALAS, A; VANAGAS, P; MARTINKUS, B. Įmonių vadyba. – Kaunas: Technologija leidykla, 2000 m.
59. SAMUOLIS, G. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos tobulinimas. Daktaro disertacija. VGTU. Vilnius: 2002.
60. SCOTT, Keon Marin Petty. Foundation of finance. Fifth edition. 592 p. 2006. ISBN 0-13-201929-9.
61. SNIEČKA, V. Tarptautinių ekonominių santykių ir globalinių problemų ekonomikos pagrindai. Kaunas, Technologija, 1992 m., 8 p.
62. Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį. Tendencijų ir efektyvumo vertinimas. Verslas: teorija ir praktika. Vilnius, 2003, IV tomas, Nr. 2.
63. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ NAUJIENOS. [Žiūrėta: 2007 m. birželio 7 d.] Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=9144686>
64. VALANČIUS, K.L. Investicijų teisė. Užsienio investicijų teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje (1990 - 2004). Vilnius, Eugrimas. VGTU. 631 p. 2005. ISBN 9955 – 501 – 82 – 0.
65. VALAKEVIČIUS, Eimutis. Investicijų mokslas. Vadovėlis. Kaunas. Technologija. 324 p. 2001. ISBN 9986-13-940-6.
66. VALAKEVIČIUS. E. Investicijų mokslas. Kaunas: 2001 m.
67. VILKAS, E; VASILIAUSKAS, A., KUODIS, R. Ekonomikos augimo ir jos struktūros plėtotės strategija.

1 PRIEDAS

Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis

EVRK kodai	Ekonominės veiklos rūšys	Įmonių skaičius		Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	
		2007 01 01	2007 10 01	2007 01 01**	2007 10 01
	Iš viso	2791	2933	28924,6	34249,6
A+B	Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė ir žuvininkystė	57	57	170,3	187,6
C	Kasyba ir karjerų eksploatavimas	17	20	156,4	161,8
D	Apdirbamoji gamyba	559	555	11510,3	13066,8
15+16	Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba	54	56	1433,9	1545,1
17	Tekstilės gaminių gamyba	49	46	315,5	324,3
18	Drabužių siuvimas(gamyba)	50	48	117,3	144,6
19	Odos ir odos dirbinių gamyba	4	4	1,2	1,2
20	Medienos ir medinių dirbinių gamyba	88	87	308,8	324,0
21+22	Plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba; leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų tiražavimas	42	42	219,7	231,5
23+24	Rafinuotų naftos produktų ir chemijos gaminių gamyba	17	19	7386,8	8586,1
25	Guminių ir plastikinių dirbinių gamyba	27	27	241,1	287,2
26	Kitų nemetalo mineralinių produktų gamyba	22	21	342,1	390,3
27+28	Pagrindinių metalų ir metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrengimus, gamyba	61	62	123,2	149,3
29	Kitų mašinų ir įrangos gamyba	29	31	228,2	197,5
30+31	Įstaigos įrangos ir kompiuterių bei elektros mašinų ir aparatūros gamyba	19	20	179,2	236,3
32	Radio, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba	10	10	29,3	60,5
33	Medicinos, tikslųjų ir optinių prietaisų gamyba	16	15	87,2	77,5
34+35	Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių ir kitos transporto įrangos gamyba	27	26	323,0	317,6
36+37	Baldų gamyba; antrinis perdirbimas	44	41	173,8	193,8
E	Elektros, dujų ir vandens tiekimas	16	16	3049,1	3138,9
F	Statyba	110	116	474,8	566,6
G	Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas, asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas	1005	1046	3085,0	3610,6
H	Viešbučiai ir restoranai	59	61	201,8	194,0
60-63	Transportas ir sandėliavimas	196	205	335,4	595,7
64	Paštas ir telekomunikacijos	31	32	2795,0	3801,8
J	Finansinis tarpininkavimas	57	58	4603,8	5811,4

EVRK kodai	Ekonominės veiklos rūšys	Įmonių skaičius		Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	
		2007 01 01	2007 10 01	2007 01 01**	2007 10 01
K	Nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla	617	692	2265,4	2781,2
M+N	Švietimas; sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	20	23	45,3	46,7
O	Kita komunalinė, socialinė ir asmeninė aptarnavimo veikla	47	52	232,0	286,5

2 PRIEDAS

Pagrindinės šalys investuotojos Mln. litų

	Tiesioginės užsienio investicijos			
	2007 01 01**		2007 10 01	
	iš viso	%	iš viso	%
Iš viso	28924,6	100,0	34249,6	100,0
Lenkija	6492,6	22,4	6678,5	19,5
Danija	4396,4	15,2	4494,5	13,1
Švedija	3039,6	10,5	3730,0	10,9
Rusija	1804,0	6,2	3435,9	10,0
Vokietija	2792,5	9,7	2976,4	8,7
Estija	1713,3	5,9	1960,0	5,7
Suomija	1932,8	6,7	1817,8	5,3
Nyderlandai	710,7	2,5	1465,7	4,3
Latvija	412,1	1,4	1378,8	4,0
Kipras	702,1	2,4	878,6	2,6
Kitos šalys	4928,5	17,1	5433,4	15,9

3 PRIEDAS

RESIDUAL OUTPUT

<i>Observation</i>	<i>Predicted Y</i>	<i>Residuals</i>	<i>Standard Residuals</i>
1	38278,93678	1718,705174	0,544951628
2	41023,32651	3675,264265	1,165319843
3	45739,80524	-2073,139328	-0,657332432
4	49270,61083	-3596,81283	-1,140445166
5	51458,46009	-2873,821346	-0,911205508
6	54130,25758	-2159,04136	-0,684569478
7	59215,74684	-2411,70516	-0,764681851
8	60254,21907	2332,466675	0,739557622
9	65283,2477	6097,122354	1,933220894
10	80815,96925	1089,262552	0,345373605
11	90956,701	-1798,300996	-0,570189158

4 PRIEDAS

SUMMARY OUTPUT						
<i>Regression Statistics</i>						
Multiple R		0,9815926				
R Square		0,9635241				
Adjusted R Square		0,9594712				
Standard Error		3324,4681				
Observations		11				
<i>ANOVA</i>						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	1	2627502014	2,628E+09	237,7381	8,88E-08	
Residual	9	99468795,8	11052088			
Total	10	2726970810				
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	32630,858	1918,71335	17,006635	3,77E-08	28290,423	36971,292
TUI, mln.lt	2,0164509	0,13077909	15,418757	8,88E-08	1,7206079	2,312294